

Міністерство освіти і науки України

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий Юридичний інститут

III КОНКУРС ПРАВНИЧИХ ТВОРІВ-ЕСЕ

(для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)

**«Сучасні проблеми правового регулювання в умовах
воєнного стану (погляд учнів-правників)»**

05 травня 2022 року

Івано-Франківськ, 2022

УДК 340

ББК 67.9

Кн 53

Матеріали друкуються в авторській редакції.

За повного або часткового відображення матеріалів даної публікації, посилання на видання обов'язкове.

Кн 53

Сучасні проблеми правового регулювання в умовах воєнного стану (погляд учнів-правників). *Матеріали III конкурсу правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)* (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2022 року) / упорядник Книш В. В. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 136 с.

У збірнику вміщені матеріали учнівських творів-есе, представлених на II конкурсі правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів), що був організований Навчально-науковим Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та проведений в Івано-Франківську до 05 травня 2022 року.

Для науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів, вчителів правознавства, практикуючих юристів, та усіх тих, хто цікавиться первинними науковими пошуками учнів загальноосвітніх навчальних закладів у галузі права.

УДК 340

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2022

© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2022

ПЕРЕДМОВА

05 травня 2022 року на базі Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника було завершено проведення III конкурсу учнівських творів-есе з правової тематики. Даний конкурс мав на меті активізувати не лише ретроспективну активність учнів, спрямовану на відтворення отриманих знань з правознавства, а й їх перспективну (творчу) діяльність, пов'язану з формуванням власних пропозицій по удосконаленню державно-правової системи України.

Конкурс учнівських творів-есе з правової тематики проводився у декілька етапів: 1-ий етап – підготовка та подання робіт на конкурс (до 20 квітня 2022 р.); 2-ий етап – перевірка та рецензування творів-есе з правової тематики фахівцями Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з урахуванням профілю та спеціалізації кафедр (з 21 квітня 2022 р. до 05 травня 2022 р.); 3-ій етап – узагальнення та оприлюднення результатів зазначеного конкурсу (після 05 травня 2022 р.).

Спеціальність 081 «Право»

1. Проблеми прийняття та етапи удосконалення Конституції України.
2. Вплив олігархії на стан державно-правової системи України.
3. Основні напрями правової охорони довкілля в Україні.
4. Правові проблеми самозахисту та захисту прав осіб, що навчаються.
5. Шляхи удосконалення адміністративної та кримінальної відповідальності за акти вандалізму в Україні.

Освітня програма «Міжнародне і європейське право» (у межах спеціальності 081 «Право»)

1. Проблеми членства України у НАТО та інших військових блоках.

2. Правовий захист персональних даних у соціальних мережах: вітчизняний, зарубіжний і міжнародний досвід.

3. Народні революції в Україні та зарубіжних країнах: спосіб державного перевороту чи форма прямої демократії?

4. Зловживання батьківськими правами та шляхи їх подолання: міжнародні та національні аспекти.

5. Вакцинація від «Covid-19»: суб'єктивне право чи юридичний обов'язок в Україні, Європі та світі?

На конкурс, незважаючи на воєнний стан, надійшла значна кількість учнівських творів-есе на правничу тематику. При цьому, основна питома вага учнів-дослідників була присвячена наступним темам:

Спеціальність 081 «Право»

1. Проблеми прийняття та етапи удосконалення Конституції України.

2. Вплив олігархії на стан державно-правової системи України.

3. Основні напрями правової охорони довкілля в Україні.

Освітня програма «Міжнародне і європейське право»

1. Народні революції в Україні та зарубіжних країнах: спосіб державного перевороту чи форма прямої демократії?

2. Правовий захист персональних даних у соціальних мережах: вітчизняний і міжнародний досвід.

3. Проблеми членства України у НАТО та інших військових блоках.

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ЕТАПИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Тимчій Максим Юрійович,

учень 10 класу

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник: учитель історії та правознавства

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Особливості прийняття та внесення змін до Конституції України

Прийняття 28 червня 1996 року Верховною Радою України Конституції України стало знаменною подією в історії України та великим досягненням для нашої держави. Ухвалення Основного Закону України відбувалося у доволі непростих політичних умовах. Президент України наполегливо відстоював свою редакцію Конституції, за якої він мав би максимум повноважень і мінімум відповідальності. Проте Парламент, усвідомлюючи свою історичну місію, зумів прийняти цілком збалансований Основний Закон України.

На сучасному етапі розвитку конституціоналізму особливо відчутно, що принциповим для успішного розвитку держави є не лише демократичний зміст Конституції, а й її практичність. Зокрема, закріплених принципів, таких як верховенство права, законність, пріоритет прав людини, поділ влади тощо. Це яскраво підтверджується одинадцятирічним періодом життя України за Конституцією 1996 року. Зокрема необхідно переглядати конституцію та її коректувати.

Коректування може відбуватись чи то шляхом повної зміни Конституції, чи шляхом внесення в неї ряду поправок.

Аналіз українських політико-правових процесів показує, що однією причин політичних криз, які пережила наша країна є не стільки недоліки Конституції України, скільки відсутність належної політико-правової культури, поваги до Основного Закону, несприйняття владою принципу верховенства права, що означає, зокрема, необхідність при застосуванні норм права та їх тлумаченні керуватися в першу чергу інтересами людини і суспільства, а не чиновника, партії чи держави.

Інша причина полягає в тому, що в процесі формування конституційних традицій в історії українського права як суспільство, так і держава, зіткнулись з питанням про те, в який спосіб організації державної влади можуть бути адаптовані до нових правових, політичних, економічних, соціальних та культурно-національних реалій. Звісно, що загальновизнаним та широко практикованим в Україні способом зазначеної корекції виступає постійне внесення змін та поправок до законодавства.

Нинішні реалії конституційного розвитку України після 2004 року у поєднанні з суперечками відповідності конституційній процедурі внесених змін, також змушують значно ретельніше та серйозніше підійти до питань зміни конституцій. До того ж, явний брак поглядів щодо загального правового прогресу України значно посилює потребу в юридичній оцінці того, що мало місце в Україні. Адже насправді мова ведеться не просто про якесь одноразове політичне рішення, а про напрям розвитку всієї держави та всього суспільства в цілому.

Враховуючи спільність у позиціях усіх політичних сил щодо необхідності продовження конституційної реформи, можливим варіантом легітимізації Конституції є ухвалення її у новій редакції. Так, на сьогодні Президент України, усі політичні сили визнають необхідність зміни Конституції України. Звичайно, конкретні пропозиції політичних сил щодо зміни конституційних положень в

багатьох питаннях суттєво відрізняються, проте мета продовження конституційної реформи називається однакою – оптимізація влади, гарантування прав та свобод людини і громадянина. Важливою умовою успішності є залучення фахівців з конституційного права до розробки нової редакції Конституції України, створення спільної парламентсько-президентської комісії для підготовки та узгодження пропозицій щодо удосконалення Конституції України, а також відкритість для суспільства процесу підготовки змін Конституції України, врахування громадської думки, але не тільки у формі референдумів. Необхідно налагодити реальний взаємний зв'язок між владою та громадянами. Якщо ми обираємо державний курс на євроінтеграцію, то комплексна зміна Основного Закону держави є найкращим моментом для запровадження європейського досвіду комунікації між владою і суспільством. А саме: процес зміни Конституції України повинен включати проведення відкритих громадських консультацій на основі консультаційних документів. Це забезпечить належний аналіз різних варіантів конституційних текстів – починаючи від виявлення існуючих проблем, які на сьогодні необхідно вирішити за допомогою зміни Конституції України, до вибору найкращого варіанту вирішення цих проблем.

Принциповим моментом є спосіб прийняття конституційних змін чи нової редакції Конституції України. Головним у цьому процесі є уникнення будь-яких сумнівів щодо легітимності оновлених конституційних положень. Отже, якщо буде обрано шлях внесення змін до Конституції України, то необхідне точне дотриманням процедури, встановленої чиною Конституцією в Розділі XIII «Внесення змін до Конституції України». А нова редакція Конституції України повинна бути обов'язково затверджена на референдумі відповідно до рішення Конституційного Суду. Якщо ж говорити про зміст змін до Конституції України чи її нової редакції, то, на мою думку, тут недоцільно вигадувати щось принципово відмінне від нашої діючої Конституції. Як показала практика інших держав

конституційні зміни не тільки не вирішили проблему балансу в системі влад, а й ще більше поглибили дисбаланс, при якому головним завданням вищих органів влади було взаємне блокування роботи одне одного. Тому першочерговим питанням при внесенні змін є обрання такої форми державного правління, яка зможе найефективніше працювати в Україні, враховуючи існуючі на сьогодні політичні та соціально-економічні реалії нашого суспільства.

Серед них можна виділити, зокрема, такі:

- 1) незріла багатопартійна політична система
- 2) нечисленність середнього класу
- 3) відсутність демократичних традицій та стійкого політичного режиму
- 4) високий рівень централізації влади, слабе місцеве самоврядування
- 5) неефективна система врядування, успадкована з радянських часів
- 6) високий рівень корупції, корумпована судова влада
- 7) низький рівень правосвідомості політиків
- 8) слабкість інститутів громадянського суспільства.

Через це чисті форми правління небезпечні для України. Зараз доцільно й надалі залишатися у межах змішаної форми державного правління, за якої мають співіснувати обраний прямими виборами президент і парламент. Саме змішана форма державного правління є найбільш оптимальною на сьогодні для успішного проведення політичних та економічних реформ, забезпечення демократичного розвитку України.

Варто сказати, що регулювання повноважень вищими органами влади шляхом закріплення конституційних принципів на сучасному етапі є недостатнім. З огляду на це доцільно безпосередньо у тексті Конституції деталізувати повноваження, які передбачають взаємодію гілок влади, та уникнути можливості неоднозначного тлумачення конституційних приписів. Так, доцільним є конституційна деталізація

повноважень Президента України як глави держави та способу їх реалізації. Кадрові повноваження глави держави повинні здійснюватися на основі подань кандидатур на посади відповідними державними органами. Наприклад, глави дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях повинні призначатися за поданням Міністерства закордонних справ України, вище командування Збройних Сил України – за поданням Міністерства оборони України, і так далі. Фактично роль Президента у механізмі державної влади повинна бути контрольньо-церемоніальною.

Потребує зміни також і порядок формування Уряду. Різний порядок призначення членів Уряду негативно позначається на наступній спільній роботі Кабінету Міністрів України, а саме створюються підстави для конфлікту. В окремих міністрів, знижується ефективність. Необхідно закріпити однаковий порядок призначення Парламентом усіх членів Кабінету Міністрів України. А саме: кандидат на посаду Прем'єр-міністра формує персональний склад Уряду та готує разом з ним Основні напрямки державної політики, а Парламент висловлює вотум довіри новосформованому Уряду, що одночасно означає і призначення всього персонального складу Кабінету Міністрів України, і затвердження Основних напрямків державної політики. Право ж висувати кандидатуру на Прем'єр-міністра можна надати або Президенту, або парламентській більшості, або їм по чергово, якщо Уряд сформований висунутою кандидатурою не отримає вотуму довіри Парламенту. Уряд потрібно залишити відповідальним перед Парламентом, оскільки він є залежним від парламентської більшості. Членів Уряду можна наділити правом поєднувати депутатський мандат та членство в Уряді. Якщо формувати Уряд в такому порядку, то для балансу Президенту слід надати широкі повноваження щодо оголошення дострокових парламентських виборів, не пов'язуючи це право з якимись проступками Верховної Ради.

Зважаючи на труднощі з проведенням адміністративної реформи в Україні та побудову ефективної влади, доцільно безпосередньо в Конституції закріпити принцип розмежування політичних та адміністративних функцій.

Конституційних змін потребує і статус народного депутата України. По-перше, необхідно відмовитися від імперативного мандату, тобто права партій достроково припиняти повноваження обраних народних депутатів, включаючи тих, які ще не набули повноважень. Це знищить також деструктивну можливість меншості у Верховній Раді достроково припиняти повноваження Парламенту. По-друге, слід вилучити з тексту Основного Закону України положення щодо "коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України", які не лише стають непотрібними за умови детального регламентування процедури утворення Уряду, але й, як показав досвід, можуть використовуватися зовсім з іншими цілями.

Важливим на даному етапі розвитку нашої держави є питання ефективного функціонування в механізмі державної влади Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції. Для цього необхідно унеможливити блокування його роботи в майбутньому, а також зменшити вплив на діяльність Суду з боку вищих органів державної влади шляхом призначення на посади суддів Конституційного Суду України авторитетних юристів, які зарекомендували себе принциповими фахівцями та користуються повагою у суспільстві. З цією метою доцільно змінити порядок формування Конституційного Суду України. А саме встановити, що Президент, Парламент і з'їзд суддів України призначають суддів Конституційного Суду з числа осіб, що містяться у відкритому списку претендентів на цю посаду.

Потребує оновлення і порядок внесення змін у Конституцію України. Зважаючи на політичні реалії, не варто створювати для сучасних політичних сил спокусу у вигляді можливості переписування Основного Закону держави під свої власні політичні інтереси. У разі

ініціювання, в тому числі за народною ініціативою, внесення змін до Конституції України необхідно передбачити формування спеціально уповноваженого державного органу, до повноважень якого віднести лише підготовку та прийняття законів про внесення змін до Конституції. Членів цього органу слід обирати з числа юристів з подальшою заборонаю для них претендувати протягом певного часу на зайняття судових посад, а також вищих посад у державній службі. Обирати їх варто прямими виборами, поєднуючи різні виборчі системи з метою забезпечення представництва від парламентських політичних сил, територіальних громад і безпосередньо від громадян України.

Проект Закону про внесення змін до Конституції чи нова Конституція України мають затверджуватися всеукраїнським референдумом. Запропонована зміна порядку перегляду Конституції України спрямована на забезпечення здійснення Українським народом своєї установчої влади, а саме на забезпечення можливості вираження суверенної волі громадян України в Основному Законі та реалізації права Українського народу на самовизначення, а також забезпечення підготовки та прийняття якісних законів про внесення змін до Конституції України та нової Конституції України незалежно від політичних інтересів з урахуванням досягнень науки.

У разі внесення змін у Конституцію України чи прийняття нової Конституції України варто змінити й чимало інших її положень. Зокрема слід зробити більш реальними та дієвими норми, які визначають права та свободи людини і громадянина, необхідно відкорегувати конституційні положення, які перешкоджають повній реалізації судової реформи, необхідно передбачити регіональне самоврядування з відтермінуванням початку його дії років на 5, щоб забезпечити умови для становлення місцевого самоврядування.

Конституційно встановлений механізм державної влади розрахований на його функціонування в умовах дотримання встановлених Конституцією принципів – верховенства права, розподілу влад, законності тощо. Порушення ж принципів є вкрай

негативним явищем для всієї системи права, загрозливим для суспільства, оскільки сприяє формуванню неналежного відношення до Основного Закону України як з боку влади, так і з боку громадян, а в кінцевому підсумку - формуванню спотвореної суспільної правосвідомості. Саме тому актуальним залишається фактор балансу законодавчого регулювання та практики застосування відповідних положень Конституції України. Неприпустимим було б фактичне перетворення якихось з передбачених Конституцією і Законом “Про судоустрій і статус суддів” підстав у нове порушення присяги. Конституція України наділила Вищу раду правосуддя широким колом повноважень, які посилюють незалежність судової влади та її відповідальність перед суспільством. Проте Конституція не визначила генерального завдання, яке має виконувати Вища рада правосуддя, а саме: забезпечення незалежності судової влади. Це завдання регламентовано в Законі України “Про Вищу раду правосуддя”, у ст.1 якого закріплено, що Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України.

Безсумнівно, що правильним було б закріпити це завдання безпосередньо в Конституції України. Необхідно також звернути увагу на те, що у Законі “Про Вищу раду правосуддя” розширено, порівняно з Конституцією України, коло повноважень, яке покладається на Вищу раду правосуддя. У ст.3 цього Закону визначено й інші повноваження, що стосуються повноважень Вищої ради правосуддя, зокрема щодо:

- забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо суддів
- утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів

- вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя
- ухвалення рішення про припинення відставки суддів
- погодження числа суддів у суді
- надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів
- призначення на посаду та звільнення з посади Голови Державної судової адміністрації України, його заступників
- повноваження, що стосуються питань адміністрування та фінансового і матеріально-технічного забезпечення судів.

Зазначені повноваження передбачають, що саме Вища рада правосуддя у взаємодії з іншими органами судової влади повинна реалізовувати реформи в системі правосуддя: сформувати новий Верховний Суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд, оптимізувати систему загальних судів України, забезпечити якісне оновлення суддівського корпусу, створити належні умови для функціонування судів тощо. Тому Вища рада правосуддя, як конституційний орган, має бути опорою для незалежності і підзвітності судової влади.

Конституція визначила, що Вища рада правосуддя складається з 21 члена, 10 з яких – судді, обрані з'їздом суддів України, голова Верховного Суду за посадою, а інші 10 членів представляють інші правничі професії і обираються, зокрема: 2 – Верховною Радою України, 2 – Президентом України, 2 – з'їздом адвокатів України, 2 – конференцією прокурорів України і 2 – з'їздом представників вищих юридичних навчальних закладів і наукових установ.

Новий порядок формування Вищої ради правосуддя заклав важливе положення, яке відповідає стандарту Ради Європи щодо складу судових рад, а саме: у цьому органі принаймні не менше половини його членів повинні становити судді, обрані самими суддями.

Підбиваючи підсумки можна зазначити наступне.

По-перше, процес внесення змін до конституції (чи то шляхом зміни її окремих статей чи то шляхом прийняття нової конституції) складає невід’ємну частину загальносуспільного розвитку будь-якої країни. Утім, на відміну від інших законодавчих актів, конституція постає як значно більш стабільний нормативно-правовий акт, оскільки в ній містяться основи суспільного та конституційного ладу, які не повинні піддаватись перегляду. В багатьох сучасних конституціях ці основоположні засади формують інститут “меж конституційного перегляду”, який дозволяє одночасно адаптувати конституцію до суспільних змін, але при збереженні її високого рівня стабільності.

По-друге, процес внесення змін до Конституції України в новітню добу носить складний і суперечливий характер. В цьому сенсі ми маємо вказати не тільки на чисельні питання, що виникають в контексті внесення змін до Конституції України.

По-третє, важливою проблемою, пов’язаною із внесенням змін до конституції є підготовка суспільної думки та широких кіл громадськості до цього. Адже у разі необхідності внесення цих змін дані зміни мають усвідомлюватися громадянами як об’єктивна потреба державного розвитку.

Найскладнішим залишається питання як навчити суспільство та, особливо, його політичну еліту тлумачити і застосовувати Конституцію, керуючись принципом верховенства права та національними інтересами, а не вишукувати в ній слова, а то й окремі букви, які лише обґрунтовують політичний інтерес якоїсь політичної сили в її боротьбі за владу.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 року № 810/98.

2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.

3. Висновок Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права щодо дотримання конституційної процедури під час внесення змін до Конституції України 1996 року шляхом ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV та щодо відповідності його положень загальним засадам Конституції України 1996 року і європейським стандартам від 27 грудня 2005 року.

4. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 року № 514-V. 5. Ухвала Конституційного Суду України про відкриття конституційного провадження у справі щодо конституційності Закону України «Про Кабінет Міністрів України» за конституційним поданням Президента України від 19 червня 2007 року № 29-у.

6. Форма держави в конституційному праві//Вісник Конституційного Суду України – 2003. - № 2. - С. 47-58.

7. Закон про Вищу раду правосуддя. Документ 1798-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 22.03.2022, підстава - 2128-IX

СЕКЦІЯ 2. ВПЛИВ ОЛІГАРХІЇ НА СТАН ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Гайдаш Вікторія Василівна

учениця 10 класу (2 курсу)

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник: учитель історії та правознавства

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Гене́за та сучасний стан оліга́рхії як антипра́вового явища

Починаючи з часів президентства Л. Кучми, олігархія займає значне місце у політичному житті України. Створена нею система становить перешкоду для європейського шляху нашої держави й несе загрозу її демократичному розвитку та економічному процвітання. Часто можна почути по телебаченню, що той чи інший олігарх контролює політиків, суддів, прокурорів, цілі галузі економіки. Декларування ж політичним керівництвом прихильності до демократії, рівності усіх перед законом, однакових правил для кожного тощо в цих умовах так і залишаються деклараціями й пустопорожніми обіцянками. А це, у свою чергу, породжує недовіру до влади народу – «джерела влади» згідно Конституції України.

Оскільки олігархи прагнуть здійснювати вплив на всі сфери життя держави, то під удар попадає й правопорядок, який забезпечує діяльну державно-правова система. З огляду на те, що належний правопорядок є необхідною умовою розвитку українського суспільства, вплив на державно-правову систему олігархів становить загрозу для українського державотворення. Тому поступова ліквідація

олігархії – одна з проблем, вирішення якої стане на порядку денному післявоєнної відбудови України та інтеграції нашої держави в євроатлантичні структури.

Перш, ніж визначати вплив олігархії, варто розглянути, що являє собою державно-правова система України. Зважаючи на значне різноманіття визначень поняття «правова система» в науковій літературі я обрала найбільш узагальнене. Згідно з ним, правова система – це комплекс взаємопов'язаних, взаємоузгоджених та взаємозалежних між собою правових явищ і процесів, які розвиваються системно, циклічно та послідовно, а також правових інститутів, які здійснюють управлінський вплив на суспільні відносини у відповідності з чітко визначеною процедурою.

Оскільки саме тлумачення не дозволяє зрозуміти механізми впливу на зазначену систему олігархії, то доцільно розглянути її структуру. Тут також відсутній єдиний підхід, проте загалом серед постійних елементів правової системи називають: систему права, систему законодавства, правові принципи, правову культуру, правову свідомість, юридичні установи, юридичну техніку, юридичні терміни, судову та юридичну практику, правову політику, суб'єкти права.

Кожен з цих елементів виконує певну функцію в житті суспільства та держави. Системи права й законодавства виступають стабілізуючим чинником у розвитку суспільних відносин та їх регулюванні, у забезпеченні правомірної діяльності органів держави та місцевого самоврядування, громадських об'єднань й окремих громадян. Щодо правових принципів, то тут найвагомішими, на мою думку, є загально-правові: демократизму, законності, гуманізму, рівності всіх перед законом, втілення соціальної справедливості та інші. Без них не можна уявити функціонування демократії. Правова культура являє собою сукупність чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку тощо.

Загалом, науковий консультант з правових питань Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова Володимир Сущенко виділяє три важливі чинники (умови) сталого та надійного функціонування правової системи держави. Першим чинником є високий рівень правової культури і правової свідомості більшості громадян, зокрема й представників еліти держави. Також виділяє високу професійну та моральну відповідальність політичних, керівних, правничих/юридичних кадрів за результати своєї діяльності. Третім фактором зазначає належну підготовку та розстановку управлінських кадрів і правників, завданням яких є забезпечення функціонування правової системи держави.

Звичайно, не всі складові є вразливими для зовнішніх сил. Проте за наявності великого бажання зацікавлені фізичні чи підконтрольні їм юридичні особи (суб'єкти права) в українських реаліях спокійно можуть вплинути на функціонування системи права, законодавство тощо. Цьому сприяє й приналежність державно-правової системи України до перехідного типу, оскільки в минулому вона перебувала у правовому полі комуністичного режиму з його антидемократичними «замашками». І хоч вона, як і сама держава, перебуває на шляху європейської інтеграції, політичні реалії часто не сприяють, а перешкоджають зазначеному процесу. А невід'ємною складовою політичного життя України в останні десятиліття і є присутність у ньому окремої категорії еліти – олігархів.

Цю частину свого дослідження хочу розпочати словами відомого українського історичного діяча ХХ століття Симона Петлюри: «Нам не страшні московські воші, нам страшні українські гниди». Здавалося б не надто толерантне висловлювання доволі яскраво змальовує діяльність тих, кого називають олігархами.

Найчастіше ними вважають дуже багатих та впливових людей, які винні у всіх проблемах українців. Проте це надто спрощене сприйняття зазначеного явища. Поява олігархії припадає на період президентства Леоніла Кучми, який для активізації економічного

розвитку в умовах кризових 1990-х рр. (так звані «лихі 90-ті») започаткував діяльність фінансово-промислових груп (ФПГ). Мета їх створення була благородна – зберегти життєдіяльність найважливіших галузей економіки, зокрема промисловості. Згідно закону України «Про промислово-фінансові групи в Україні», підписаного президентом 21 листопада 1995 р. (діяв до 2010 р.), до них могли входити підприємства промисловості та сільського господарства, банки, наукові установи, незалежно від форми власності. І хоча офіційно через значну кількість бюрократії та юридичних нюансів зареєстрували лише одну таку структуру – ФПГ «Титан» (2001–2004 рр.), проте сама ідея великим бізнесменам сподобалася. Іноземний капітал в умовах тогочасної невизначеності заходити в Україну боявся. Як наслідок, створенням ФПГ зайнявся великий український бізнес з Донбасу, Середньої і Нижньої Наддніпряни, Києва.

Тогочасні бізнесмени, частина з яких в майбутньому стали олігархами, свій перший капітал здобували не надто чесними та законними способами: непрозорою приватизацією державних підприємств, дружбою з представниками влади, а то й банальним рейдерством та «закатуванням у бетон». У результаті виникли такі фінансово-промислові групи, як «Приват» (Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов), «Систем кепітал менеджмент» (Ринат Ахметов), «Індустріальний союз Донбасу» (Сергій Тарута), «Укрпромінвест» (Петро Порошенко), «Інтерпайп» (Віктор Пінчук) та ін. Саме вони об'єднали найбільші промислові підприємства та банки України. Станом на 2012 р., згідно з Державною податковою адміністрацією, до ФПГ «Приват» входило 1089 підприємств (Нікопольський феросплавний завод, «Приватбанк», телеканал «1+1» та ін.), до «Систем кепітал менеджмент» – 809 підприємств (Металургійний комбінат «Азовсталь», ДТЕК, Перший Український Міжнародний Банк (ПУМБ), телеканал «Україна» та ін.) тощо.

Наведена інформація дозволяє зрозуміти, який значний вплив на економічний розвиток України мають зазначені ФПГ та люди, які

ними керують. При цьому концентрація в одних руках таких великих фінансових ресурсів дозволяє примножувати свої багатства за рахунок нечесної боротьби з потенційними конкурентами. З іншого боку – створює загрози як від інших ФРГ, так і від влади. Для забезпечення своїх позицій та створення умов для подальшого збагачення власники фінансово-промислових груп звертають свою увагу на політику.

Основним джерелом для наповнення їх кишень виступає державний бюджет, а засобом, який дозволяє отримувати кошти платників податків – отримання економічної ренти та корупція. В Україні отримання ренти передбачає надання компаніям з політичними зв'язками різноманітних податкових пільг, субсидій чи договорів про закупівлі за межами тендерів. У підсумку виникає так званий «кумівський капіталізм» або «капіталізм для своїх». Це модель економічного врядування, в якій політичні рішення підпадають під надмірний вплив незначної кількості компаній. Як наслідок, «олігархи» домінують у ключових галузях української економіки та стають монополістами у цілих її галузях. Вони також мають вплив на державну політику через своє представництво в політичному житті (політичних партіях, парламенті, уряді тощо).

Процес формування олігархії та її впливу на політику відбувався у кілька етапів. Для розуміння я взяла періодизацію, запропоновану в аналітичній записці «Кумівський капіталізм в Україні: економічні наслідки», підготовленій Світовим банком в березні 2018 р. Її автори виділяють п'ять етапів. На першому (1991 р. – кінець 1990-х рр.) завдяки масовій приватизації виникають регіональні бізнес-групи, пов'язані з регіональною владою. На другому етапі (кінець 1990-х рр. – 2002 р.) ці групи посилюються, очоливши приватизацію найбільших держаних промислових підприємств та енергетичних компаній. З 2003 до 2010 рр. фінансово-промислові групи виходять на міжнародні ринки та перетворюються на інтегровані бізнес-структури. Четвертий етап, який припав на каденцію президента Віктора Януковича (2010–2013 рр.), характеризується концентрацією політичного впливу в руках

окремих олігархічних груп. Починаючи з 2014 р. частина цих груп втратила свій вплив, проте зв'язки між ними та державною владою були збережені. Журналіст-розслідувач програми «Схеми» Олександр Чорновалов зазначає, що «класичні» олігархи володіють капіталами, промисловими потужностями, засобами масової інформації, фінансують політичні партії тощо. Такими, на його думку, прийнято називати Ріната Ахметова, Дмитра Фірташа, Віктора Пінчука та Ігоря Коломойського. Після «Революції гідності» свій вплив найбільше втратили Рінат Ахметов і Дмитро Фірташ, оскільки вважалися основними спонсорами колишнього режиму.

У дискусійному та контраверсійному Законі України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)», підписаному президентом Володимиром Зеленським, визначено кілька критеріїв визначення олігарха. До них належать: «1) участь у політичному житті; 2) значний вплив на засоби масової інформації; 3) є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, який (...) займає монополіне (домінуюче) становище на ринку та протягом одного року поспіль підтримує або посилює таке становище; 4) підтверджена вартість активів (...) перевищує 1 мільйон прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року». Сам закон законотворці розглядають як інструмент подолання конфлікту інтересів, викликаного «злиттям політиків, медіа та великого бізнесу (...) захист конституційних прав та свобод громадянина, захист демократії, забезпечення державного суверенітету ...».

Під гаслами деолігархізації до влади приходило багато українських політиків, зокрема президенти Віктор Ющенко, Петро Порошенко та Володимир Зеленський. При цьому їхня боротьба найчастіше стосувалася окремих представників олігархату, а не явища як такого. Тому чи то «олігархічні клани» епохи Леоніда Кучми, чи то

любі друзі» епохи Віктора Ющенка, чи то «Сім'я» Віктора Януковича, олігархи почували себе відносно комфортно, співіснуючи і формуючи між собою бізнес-зв'язки. Вони й сьогодні продовжують реалізовувати власні амбіції і здійснювати вплив на економіку, політику, державно-правову систему України.

Установлені між великим бізнесом та політками відносини є взаємовигідною партією з вииграшом для обох сторін. Фінансово-промислові групи тут розраховують на своїх ставлеників у владі для ухвалення ними вигідних законів та забезпечення їх виконання державним апаратом. Окремі власники великого бізнесу й самі обираються до Верховної ради України, щоб безпосередньо захищати та просувати тут свої інтереси. Так, народними депутатами були або є Ринат Ахметов (2006–2007 рр., 2007–2012 рр.), Віктор Пінчук (1998–2002 рр., 2002–2006 рр.), Петро Порошенко (1998–2002 рр., 2002–2006 рр., 2006–2007 рр., 2012–2014 рр., 2019 р. – до сьогодні).

Взамін політики розраховують на фінансування своїх кампаній та піар в засобах масової інформації, підконтрольних бізнесменам. Як наслідок, на думку експертів, створюється своєрідна «тіньова держава», у якій державні та правові інституції є корумпованими. Основні ж ресурси опиняються в руках «олігархів», які й концентрують у своїх руках основні важелі управління Україною.

Цікавим у плані залежності народних депутатів від політиків є стаття політичного журналіста Власти Лазур про особливості законодавчої діяльності Верховної Ради ІХ скликання (2019 р. – до сьогодні). У ній вона виділяє групи Коломойського (частина «Слуги народу» та група «За майбутнє» Ігоря Палиці; загалом близько 70 депутатів за даними видання «VINUS info»), Ахметова («група Павлюка» зі «Слуги народу», депутати «Батьківщини» та низка позафракційних; загалом близько 100 осіб), Пінчука (окремі представники «Слуги народу», «Голосу», «Батьківщини» і «Європейської солідарності»), Фірташа (нардепи Сергій Львовчкін та Григорій Суркіс з фракції «Опозиційна платформа – За життя») та ін.

Як зазначав у серпні 2021 р. секретар Ради нацбезпеки та оборони Олексій Данілов: «...потрібно визнавати, що вплив олігархів на законодавчу владу існує. Це загроза».

Штучне обмеження правлячим класом, до якого входять й власники великого бізнесу, економічної та політичної конкуренції задля накопичення багатства та захисту себе перетворило політичний режим в Україні, за словами соціологів, на «устрій з обмеженим доступом». Корупція, яка супроводжує державне управління та політичне життя, створює сприятливі умови й для неправомірного впливу олігархів на правоохоронні органи й судову систему. Таким чином вони забезпечують собі імунітет від кримінальних переслідувань, руйнуючи при цьому правову культуру суспільства, зокрема культуру свідомості й правосвідомості. Одним з наслідків такої поведінки є продукування несправедливості в практичній діяльності українських судів, зокрема замовлені судові рішення. А зважаючи на те, що правова справедливість впливає на суспільні відносини, правила поведінки й дії людей, то її відсутність призводить до деградації суспільної свідомості українців.

Поряд із судовою системою олігархи прагнуть контролювати й органи прокуратури та Міністерства внутрішніх справ. Їх найчастіше використовують для боротьби з конкурентними групами, аж до їх ліквідації. Прикладом подібного застосування правоохоронних органів є ліквідація в 1998–1999 рр. бізнес-імперії одного з найперших українських олігархів, лідера так званого «дніпропетровського клану», Петра Лазаренка. Про використання олігархією судової системи не в інтересах українського народу свідчать і дані моніторингу судових рішень українського аналітичного порталу «Слово і діло» за 2021 р. Згідно ними упродовж зазначеного часу різні судові інстанції прийняли кілька скандальних рішень на користь підприємств, власниками яких є олігархи. Зокрема на користь Дмитра Фірташа було прийнято 10 рішень, Рината Ахметова – 4 рішення, Ігоря

Коломойського – 2 рішення тощо. Ці приклади є лише вершиною айсберга впливу цих осіб на судову та юридичну практику.

Іншим наслідком впливу олігархів на судову гілку влади є низькі показники України в Індексі верховенства права від «World Justice Project». Наприклад у 2020 р. вона зайняла 72-е місце з 128 оцінюваних країн. При цьому за показником «відсутність корупції» перебувала на 110-му місці, а за показником «кримінальне правосуддя» – та 90-му. Як результат, ФПГ впливають на два з трьох чинників, які забезпечують стає та надійне функціонування правової системи України: призводять до деградації правової культури та правової свідомості та знижують моральну відповідальність політичних і правничих кадрів за результати своєї діяльності.

Контроль над основними засобами масової інформації дозволяє олігархам як маніпулювати суспільною свідомістю у власних інтересах, так і розплачуватися за лояльність з політиками чи політичними силами, даючи їм платформу для агітації. Так, чотири олігархічні групи станом на 2021 р. володіли ресурсами, що охоплювали понад 75 % телеаудиторії. До таких належать «СтарЛайт Медіа» (Віктора Пінчука), «Медіа Груп Україна» (Ріната Ахметова), «1+1 Медіа» (Ігоря Коломойського, Віктора Медведчука та Ігоря Суркіса), «Інтер Медіа Груп» (Дмитра Фірташа, Валерія Хорошковського та Сергія Львовичкіна). Це надає значну можливість для критики й «торпедування» реформ та законодавчих змін, які несуть загрозу олігархам. А оскільки ми живемо в час «постправди», то багато телеглядачів довіряють побаченому/почутому й підтримують контрреформаторів.

Для вирішення проблеми впливу олігархів на державно-правову систему необхідно створити такі умови, які вивели б їх з «тіні» та позбавили їх ключових інструментів незаконного збагачення. Для цього доцільно забезпечити максимально можливу прозору систему фінансування державних закупівель, яка б передбачала чесну конкуренцію. Тут не потрібно «вигадувати велосипед», а достатньо

удосконалити вже діючу систему державних публічних закупівель через «Prozorro». При цьому важливо унеможливити усі наявні способи «договорняків», коли умови прописують спеціально під потрібну компанію чи коли в тендері змагаються між собою різні компанії одного бенефіціара. Як наслідок, необхідний моніторинг уже проведених операцій на предмет можливих зловживань. Також важливо не допускати різноманітних винятків, як-от при будівництві Великої кільцевої автомобільної дороги навколо Києва. Подібні приклади створюють загрозу як свідомого заниження/завищення ціни, так і «розпилу» державних коштів. Зазначені ж заходи стануть на перешкоді традиційному підходу олігархів до способів збагачення.

Важливо довести до логічного завершення й судову реформу, удосконалити антимонопольне законодавство та розблокувати діяльність антикорупційних органів. Це створить проблеми для тих олігархів, які використовують корупційність судової гілки задля власного блага. Водночас, перефразовуючи відому фразу, в Україні вічно можна дивитися на вогонь, воду та реформу судової системи. Адже, на превеликий жаль, для самого керівництва держави мати підконтрольний суд – надзвичайно велика спокуса. Залежність суддів від тих, хто забезпечує їм безбідну старість, несе загрозу як для державно-правової системи, так і для держави, оскільки її керівництво скочується від демократії до авторитаризму. А тут ще й олігархи зі своїм впливом та грішми. Тому реальна судова реформа, чесні судді й справедливість судової та юридичної практики – один з ключів до процвітаючої України.

Що ж до спроб на законодавчому рівні боротися з олігархами безпосередньо, як це пробує робити теперішній президент України В. Зеленський, то необхідно бути надзвичайно обережним. Оскільки тут прослідковується загроза недосконалого прописування ознак, за якими визначатимуть, хто справжній олігарх й підпадає під закон, а хто – не справжній. І це, на жаль, може робитися з огляду на лояльність/не лояльність, а не через відповідність прописаним

критеріям. А то й взагалі почнеться «полювання на відьом». Так, Джозеф Маккартні у 1950–1954 рр. дивним чином шукав «комуністів», а ми подібним чином шукатимемо «олігархів». Тому спершу необхідно розвивати правову культуру та правову свідомість, а потім уже пробувати втілювати у життя подібні закони.

Отже, правова система є важливим елементом функціонування держави, від якої залежить її міцність та стабільність. Багато її елементів є вразливими для зовнішніх факторів, як інституційних, так і людських. Одним з найпідступніших, на мою думку, є вплив олігархів. Оскільки зазвичай вони перебувають у тіні, і їхнє втручання в елементи державно-правової системи є непомітними. Проте в довгостроковій перспективі доволі руйнівними.

Олігархи як одна з категорій керівної еліти України появилися у середині 1990-х рр. на хвилі процесів приватизації. Ними в основному ставали очільники фінансово-промислових груп, які поєднали у своїй власності підприємства промисловості та енергетики, фінансовий сектор, зокрема банки, засоби масової інформації. Отримавши гроші і владу, олігархи прагнуть зацементувати ці надбання завдяки впливу на судову гілку влади та, заплановано чи й не заплановано, на державно-правову систему.

Їхній паразитичний спосіб життя перетворюється на гальмо для розвитку України, її європейського майбутнього. Тому щоб не допустити сценарію застою, а то й скочування до авторитаризму (за негативним прикладом сусідів) потрібно перерізати канали, що забезпечують незаконне збагачення олігархів. Для цього більш ніж достатньо завершити усі ті реформи, які розпочали втілювати раніше (судова, у сфері публічних закупівель тощо) та забезпечення незалежного функціонування антикорупційних органів (Національного антикорупційного бюро, Спеціальної антикорупційної прокуратури, Вищого антикорупційного суду тощо). Якщо вдасться заблокувати можливість «доїти» державний бюджет, то в олігархів не буде коштів на хабарі, утримання маріонеток у політичних та судових

структурах тощо. Тоді й значно обмежиться їх вплив і на державно-правову систему України.

Список використаних джерел

1. Балабушко О. Кумівський капіталізм в Україні: економічні наслідки. Звіт, підготований Світовим банком у співпраці з фондом Великої Британії для ефективного урядування. URL:<https://documents1.worldbank.org/curated/en/435491521811321988/pdf/124551-UKRAINIAN-PUBLIC-CronyCapitalismUkraineukr.pdf>.

2. Данілов О. Потрібно визнавати вплив олігархів на Верховну Раду, це загроза для України. URL:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/763265.html>.

3. Завальний А. М., Тюріна О. В., Кривицький Ю. В. Правові системи сучасності: мультимедійний навчальний посібник К., Національна академія внутрішніх справ. URL:https://arm.naiiau.kiev.ua/books/posibnyk_pps/nm/lec1.html.

4. Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» (№ 1780-IX від 23 вересня 2021 р.). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>.

5. Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» (N 437/95-ВР від 21 листопада 1995 р.). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Камолих Д.А. Структурні елементи правової системи. URL:https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=193%3A2012-02-03-16-00-22&catid=35%3A-1&Itemid=52&lang=en

7. Костюк Ю. Олігархічна Україна: перспективи вирішення проблеми. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28085280.html>.

8. Лазур В. «Людина з господарем». Як депутати працюють на олігархів та чи готові підтримати антиолігархічний закон Зеленського? URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/31327425.html>.

9. Лаф Джон. Система кланового капіталізму в Україні. Складність демонтажу «системи». Програма досліджень Росії та Євразії, липень 2021 р. 42 с.

10. Найбільші ФПГ України за найсвіжішою версією податківців. URL: <https://nashigroshi.org/2012/04/04/najbilshi-fph-ukrajiny-za-najsvizhishoyu-versijeyu-podatkivtsiv/>.

11. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 782. С. 123–128.

12. Принципи права. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001612>.

13. Суди і олігархи: які рішення у 2021 році було ухвалено на користь компаній Ахметова, Фірташа та інших. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/18/infografika/suspilstvo/sudy-vs-oliharxy-yaki-rishennya-2021-roczy-bulo-uxvaleno-koryst-kompanij-ahmetova-firtasha-ta-inshyx>.

14. Суценок В. Україна після виборів і правова система держави. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ukraina-pislia-vyboriv-i-pravova-systema-derzhavy>.

15. Телешун Я. Супергерої нашого часу: деолігархізація по-українськи. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3326523-supergeroi-nasogo-casu-deoligarhizacia-poukrainski.html>.

16. Федіна Н.В. Поняття справедливості в системі правозастосування як складової правового життя. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2015. Вип. 2. С. 28-36.

17. Чи є політико-економічні групи перешкодою для політичного розвитку України? Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні, Білорусі та Молдові, 2005. 76 с.

Чеверда Володимир Євгенович,
учень 11 класу ліцею № 12 імені Івана Франка
Науковий керівник: вчитель правознавства
ліцею №12 імені Івана Франка
Івано-Франківської міської ради
Болюк Галина Дмитрівна

Правові засади боротьби з олігархією в Україні

Донедавна офіційного поняття олігарх в Україні не існувало. В країні роками говорили про них як на кухнях, так і з високих трибун, а пересічний українець завжди міг назвати пару-трійку прізвищ.

За часів президентства Леоніда Кучми частіше говорили про клани, особливо про Дніпропетровський та "зятя президента", за Віктора Ющенка - про "любих друзів", за Віктора Януковича - про "сім'ю" та "донецьких".

Петра Порошенка і самого називали олігархом. Прихід до влади і перший рік президента Зеленського так само нерозривно пов'язані із питанням, чи не керує країною замість нього один олігарх. А сам нині діючий президент, визнавши, що побороти "епоху бідності" в Україні дуже непросто, другий рік свого президентства завершив ініціативою "будувати країну без олігархів". В Україні ініціативу президента Зеленського щодо будівництва "країни без олігархів" сприйняли переважно критично, - мовляв, ще одна популістична обіцянка, яку важко виконати.

Досвід інших свідчить, що там, де олігархи стали частиною економіки (або самі й є економікою), їх важко позбутися. Чи вдасться йому це? Спробуємо з'ясувати.

Протягом усіх років незалежності України розвиток її державно-правової системи характеризується динамічністю і нестабільністю та залежить від політичної кон'юнктури. Чергування за 30 років декількох форм правління (встановлення Конституцією

президентсько-парламентської республіки в 1996-2004 роках, перехід за політичними домовленостями після Помаранчевої революції до парламентсько-президентської республіки в 2004-2010 роках, повернення до президентсько-парламентської республіки за ганебним рішенням Конституційного Суду України в 2010-2014 роках і остаточне повернення до парламентсько-президентської республіки після Революції Гідності в 2014 році і яка залишається дотепер), російська збройна агресія проти України, що розпочалася в 2014 році і триває до сьогоднішнього часу, втрата внаслідок цього контролю Україною над її адміністративно-територіальними одиницями (Автономною Республікою Крим і окремими районами Донецької та Луганської областей), - все це спричиняє негативні тенденції в питаннях функціонування державно-правової системи України і не дає можливості на даний момент якось цю ситуацію покращити.

Конституція України визначає певні основоположні права людини і громадянина. Зокрема, це право народу на виключне визначення та зміну конституційного ладу, принцип верховенства права, право на звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод, право власності та право власності на землю, право на захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, рівність усіх власників перед законом, засади правопорядку, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, рівність громадян перед законом, право громадян брати участь в управлінні державними справами, право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, право на захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Але також тут визначаються і обов'язки та заборони, встановлені для громадян України, такі, як обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, заборона використання власності на шкоду людині і суспільству, заборона привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших

переконань і майнового стану, обмеження підприємницької діяльності депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, заборона зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції.

На мою думку, саме ці права, обов'язки та заборони є визначальними елементами для безперебійного функціонування державно-правової системи України і саме їх порушення найбільше підриває її фундамент, порівняно з вищеописаними зовнішньо- та внутрішньополітичними факторами. Таке стало можливим в нашій країні через де-факто наявність в демократичній за Конституцією державі такого політичного режиму як олігархія.

Слово "олігархія" має давньогрецьке коріння і в перекладі означає "владу небагатьох". Про олігархів писали ще Платон та Арістотель.

За Платоном, олігархія є владою небагатьох, що спирається на "майновий ценз" - багатство. Багатії накопичують дедалі більше "золота у коморах", і "перш за все вишукують, на що його витратити, а для цього перетлумачують закони, мало рахуючись з ними". У такій державі "ледве не всі бідні, крім правителів".

Визначення «олігархії» давав і Арістотель у своєму трактаті «Політика». Згідно нього, це форма правління, за якої верховна влада належить громадянам, які мають власність та беруть до уваги вигоду заможних громадян [1].

За сучасним визначенням, це недемократична форма правління, що забезпечує панування вузького кола найбагатших осіб (олігархів). Визначальною характеристикою олігархії є підпорядкування влади невеликій групі осіб для задоволення власних інтересів, насамперед тих, що стосуються нагромадження багатств і одержання привілеїв. Власне олігархи-це особи, що володіють великою власністю у країні, та мають вагомий вплив на державні органи влади й можуть використовувати його для власного збагачення.

Виділяють два види олігархії: фінансово-промислова(група людей, яка володіє найбільшою часткою банківського капіталу та (або) у власності яких знаходиться основна маса промислових потужностей економіки країни) та військова(верхівка збройних сил, яка утримує владу в країні і, як правило, прагне конвертувати свою військово-політичну владу — в економічно-фінансову). Державі Україна все ж притаманний перший вид, в якому олігархи володіють її економічними (промислові та фінансові підприємства й установи), інформаційними (друковані та електронні ЗМІ), політичними (партії, парламентські групи й фракції, важливі державні посади, вплив на перших осіб у державі) ресурсами [6] , що грубо порушує конституційні права інших громадян України, які записані в Основному Законі, ставить їх у нерівне становище порівняно з фінансово-промисловими групами і створює несприятливу соціально-політичну та соціально-економічну обстановку в країні.

Щоб зрозуміти, яким чином встановлення впливу олігархії на державно-правову систему України стало можливим, та які саме механізми впливу на владу застосовують сучасні олігархи, для початку варто звернутися до історії.

Історія зародження українського олігархату розпочинається наприкінці ХХ століття, що співпало із здобуттям Україною незалежності. Як зазначає в своїй статті кандидат соціологічних наук Геннадій Коржов, який зміг висвітлити причини та етапи появи олігархії на теренах сучасної України, олігархат став результатом складного поєднання чинників радянського минулого та специфічної моделі трансформації, впровадженої в постсоціалістичну епоху. Новітня олігархія з'явилася в Україні, як і в багатьох інших пострадянських країнах, унаслідок переходу від ранньофеодального радянського ладу до більш розвиненого феодалізму з політично-обмеженими елементами ринкової економіки та стала відповіддю незрілого, недорозвиненого та недомодернізованого суспільства на наступні історичні виклики: створення власної держави; перетворення

адміністративно-командної системи економіки на ринкову; впровадження демократичних підходів у суспільне життя.

У 1990-х олігархи перетворилися на підприємців із хорошими зв'язками, які почали майже з нічого і домоглись всього. Їхнє зростання було пов'язано з процесами приватизації державних активів, якими по факту розпоряджалася партійна номенклатура часів СРСР. Ці процеси були відверто націлені на поширення олігархії, приймалися та проводилися без громадського обговорення і без впливу широкого загалу на характер рішень. Приватизація, лібералізація зовнішньої торгівлі, бартерні угоди стали головними інструментами збагачення привілейованих верств населення в перші роки реформ. Приватизація мала глобальні наслідки не тільки в економічному плані, але й для подальших процесів політичного реформування, роблячи демократичну консолідацію неможливою, а також визначаючи хід процесів у соціальній сфері.

Внаслідок цього в Україні навколо олігархів були сформовані потужні об'єднання-клани. Кожний клан розділяє певну систему цінностей та інтересів, норм поведінки, підтримує сильну внутрішньо-групову дисципліну та солідарність. Клани побудовані на непрозорості соціальних відносин, на принципах неpubлічності суспільної діяльності. В українських умовах для кланів важливо використовувати органи державної влади для задоволення суто приватних чи корпоративних потреб.

Також особливістю українських кланів є їх формування за регіональною ознакою, за що в процесі дискусій їх стало прийнято називати фінансово-промисловими групами. Найпотужніші з них асоціюються з Донецьком, Києвом, Дніпропетровськом і Харковом. Кожний з кланів являє собою політико-економічне угруповання, де економічні ресурси використовуються для розширення політичної влади, а остання, в свою чергу, – для подальшого посилення економічної могутності [6].

Існування кількох таких фінансово-промислових груп на території однієї держави неминує призводити до конфлікту інтересів їх учасників. Тож необхідна система стримувань і противаг, яка не допускатиме чвар між цими угрупованнями і буде забезпечувати відносну стабільність державного управління в таких умовах. Саме такою «системою» виступив другий Президент України Леонід Кучма, який прославився де-факто авторитарним режимом, який і зростив в Україні олігархію (так званий кучмізм), за що в народі отримав звання «батька корупції і олігархії». В даному випадку воно набуває майже буквального сенсу, оскільки Леонід Кучма є тестем одного з олігархів. Таке правління призвело до Помаранчевої революції.

За президентства Віктора Ющенка вплив олігархів посилювався, а також саме за його правління відбулась скандальна приватизація Криворіжсталі, умови якої були виписані під конкретного переможця і вони були вкрай не вигідні для держави, що і привело до розчарування народу, політичних чвар з прем'єр-міністром Юлією Тимошенко і падіння рейтингів.

Правління Президента-втікача Віктора Януковича запам'яталось підминанням владної вертикалі під себе, а також продовженням процесів олігархізації країни. Тільки особливістю цих процесів став факт того, що всі підприємства почали захоплювати члени так званої «сім'ї» Януковича-найближчого політичного та бізнесового оточення президента-втікача та його старшого сина Олександра. Звичайно ж, що така поведінка влади викликала обурення українського народу, що стало однією з причин Революції Гідності, яку підтримали незадоволені такими діями Януковича фінансово-промислові групи.

За президенства Петра Порошенка продовжуються процеси олігархізації держави, однак для цього періоду більш характерний перерозподіл впливу в країні між усіма фінансово-промисловими групами, які існують на сьогоднішній день, аніж надання необмежених можливостей для збагачення конкретним кланам, усуваючи від «пирога» інших, що дозволило відносно стабілізувати державно-

правову систему України в умовах війни. Однак, також характерними ознаками президентства Петра Порошенка стало те, що він сам за рівнем політичного та економічного впливу в державі потенційно може бути причислений до олігархату з наявністю власної фінансово-промислової групи, а також те, що в перший рік перебування на посаді відбувалось призначення керівниками обласних державних адміністрацій власне представників ключових фінансово-промислових груп, які були родом з тієї області, куди їх призначали. Після відомих подій з націоналізацією Приватбанку від цієї практики Порошенко відмовився, однак сам факт того, що така практика була, є показовим.

Правління чинного Президента України Володимира Зеленського за майже три роки, попри обіцянки на виборах, не змогло покращити ситуацію, яка склалася з часів Петра Порошенка. Однак, гарант Конституції намагається вживати заходів по боротьбі з олігархією (про які варто поговорити трохи детальніше з правової точки зору) і, принаймні публічно, декларує нетерпимість до олігархії.

Отже, здійснивши невеликий історичний екскурс, ми побачили, що зародження олігархії відбувалося при повному неутручанні(а подекуди і підтримці) в цей процес державної влади. І, очевидно, що в теперішніх умовах олігархія настільки інкорпорована в державно-правову систему України, що викоринити її буде дуже важко. Тож тепер ми можемо визначити, якими методами і способами сучасний олігархат впливає на державно-правову систему України. Існують різноманітні дослідження, які класифікують вплив олігархії за певними критеріями. При описі методів впливу я скористаюся дослідженням журналістів Лівого берега, яке було проведено в 2017 році. Згідно нього, основним економічним способом впливу олігархії на державу є її захоплення. Виділяють три типи захоплення держави: захоплення регулятора, захоплення бюджету та захоплення державних підприємств[8].

Суть захоплення регулятора полягає в тому, що олігархи, використовуючи різні методи впливу, проводять призначення на

посади в органах, що здійснюють державне регулювання в важливих для забезпечення виконання функцій держави сферах (Антимонопольний комітет, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, тощо) людей, прямо або опосередковано пов'язаних з ними, що дозволяє впливати на прийняття рішень регулятором, просуваючи вигідні і блокуючи не вигідні рішення. Також олігархи можуть впливати на регулятор і у випадку, коли він є політично заангажованим (призначення і звільнення членів такого регулятора залежить від політичного суб'єкта, який при ухваленні рішень про призначення чи звільнення тої чи іншої особи керується не її професійними здібностями і досвідом, а особистими уподобаннями або чиймись вказівками). Саме таким чином олігархи забезпечують можливість утримувати монополії в сферах енергетики, газо-і нафтовидобування, транспорту, зв'язку, розробки надр і т.д, що прямо порушує статті 8, 13 та 42 Конституції України. Яскравим прикладом захоплення регулятора є створення Національної комісії, що здійснює регулювання в сфері енергетики та житлово-комунальних послуг (НКРЕКП), метою якої було зменшення монополії в сферах енергетики та ЖКП, однак профільним Законом прописані такі процедури призначення і звільнення її членів, що узалежнило цю комісію від Президента України [2], тож очевидно, що політично заангажована комісія буде навпаки-сприяти монополіям, що ми і побачили за ці роки, спостерігаючи за скандалом з «зеленими» тарифами, одвічною проблемою ціноутворення в сфері комунальних послуг для населення, яка не вирішується роками і поки шляху для вирішення не видно та формулою «Роттердам+», суди щодо якої тривають дотепер.

Захоплення бюджету характеризується тим, що олігархи за допомогою афілійованих з ними осіб, які мають відношення до складання, обговорення, прийняття та виконання державного та місцевих бюджетів отримують доступ до бюджетних коштів та вирішують питання про їх розподіл в ручному режимі задля

задоволення своїх потреб. Також сюди можна віднести різноманітні схеми по ухиленню від сплати податків, що в таких масштабах ніяк не може відбуватись без прикриття чиновників та спроби понизити ставки податків на операції в певних галузях, в яких провадять свою діяльність олігархи, що встановлює дискримінацію серед платників податків і призводить до розбалансування бюджетів як в частині доходів, так і в частині видатків. Цим займаються всі фінансово-промислові групи, однак варто виділити групу так званих агроолігархів-бізнесменів, які здійснюють свою олігархічну діяльність в аграрному секторі. Ця група активно застосовує свій вплив, отримуючи при багатомільярдних доходах дотації для аграрної сфери з держбюджету, знижку на газ для своїх підприємства також лобіює постійне зниження податків на вирощування культур і розведення свійських тварин з метою отримання продуктів тваринного походження. Зовсім недавно відбулося саме таке зниження ПДВ з 20 до 14 відсотків на операції з постачання пшениці, вівса, кукурудзи, ріпаку, цукрового буряка, соняшнику, жита та великої рогатої худоби [3].

Однак це викликало скандал і ледве не призвело до серйозних проблем у галузі сільського господарства, тож згодом на деякі операції все ж повернули ставку 20 відсотків. Вищеописані дії прямо порушують 8,13,14,19,24,42 та 67 статті Конституції, що є загрозою для фінансової стабільності держави.

Захоплення державних підприємств характеризується встановленням фактичного контролю над підприємствами державної форми власності олігархами за допомогою введення в керівні органи таких підприємств осіб, афілійованих з ними, що дозволяє їм розпоряджатися прибутками цих компаній. Саме з таких захоплень розпочалась історія становлення олігархії, які згодом узаконювались шляхом «сертифікатної» приватизації. Однак зрозуміло, що олігархам не потрібні самі підприємства, їм потрібні лише прибутки. Тож внаслідок викачування грошей повсюдною практикою стала

збитковість державних підприємств (Центренерго, Укренерго, Державна продовольчо-зернова корпорація тощо), покривання яких лягає на держбюджет, а історія з Укрнафтою, яку до сьогоднішнього часу не може розділити мажоритарний акціонер в особі держави та міноритарні акціонери-олігархи, є показовим прикладом того, до чого може привести співпраця держави з олігархами. Такі дії порушують 8,13 та 42 статті Конституції і сприяють накопиченню значного капіталу в олігархів.

Що ж робить олігархономіка? Українські оглядачі та міжнародні партнери України систематично вказують на те, що олігархічна система - джерело багатьох українських проблем.

Експерти вважають, що наявність олігархів, які часто є монополістами у цілих галузях, спотворює структуру економіки і залишає лише невеликі "гетто" для розвитку малого і середнього бізнесу, що формують середній клас. Багато хто - як в Україні, так і за її межами - сприймав Революцію гідності як протест середнього класу проти "влади небагатьох". Але і п'ять років по тому, у докоронавірусному 2019-му частка малих підприємств у ВВП країни становила лише близько 16%, тоді як у розвинених країнах вона перевищує половину. З іншого боку, як на початку 2019-го звертали увагу у Світовому банку, статки трьох найбагатших українців склали до 6% ВВП країни, що значно більше, ніж у Росії та Польщі, чи навіть США - оплоті капіталізму. Там також звертали увагу на те, що "завдяки впливу зацікавлених груп зберігаються політичні розбіжності між групами, орієнтованими на реформи, та групами, що прагнуть зберегти статус-кво", а простіше - реформи стоять. В іншому дослідженні Світового банку йшлося про "кумівський капіталізм" в Україні, що "дозволяє компаніям, які тісно пов'язані з політикумом, користуватися перевагами, до яких інші компанії не мають доступу". Звідси, вважають експерти, і коріння технологічного відставання України, і монополізація ключових галузей, яка б'є високими цінами й тарифами по кінцевому споживачу - населенню.

"Кумівський капіталізм неефективно розподіляє ресурси, обмежує конкуренцію, збільшує економічні витрати та звужує економічні можливості. Як наслідок, рішення, які впливають на розподіл державних ресурсів, не приймаються в інтересах суспільства"[9]

Окрім економічного, олігархи активно застосовують медійний вплив на державно-правову систему України. За даними оголошеної структури власності, яку мають публікувати телевізійники, телеканал "Україна" та "Україна 24" входять до групи SCM, контрольованої найбагатшим українським бізнесменом Рінатом Ахметовим. Серед власників "Інтеру" вказані Дмитро Фірташ, а також Сергій Львовичкін та Валерій Хорошковський. Телеканал "1+1" належить Ігорю Коломойському. Телеканали ICTV та СТБ належать бізнесмену Віктору Пінчуку та його дружині Олені, доньці президента Леоніда Кучми. "5 канал" та "Прямий" належать де-факто експрезиденту та члену парламенту Петру Порошенку, хоча де-юре він не є власником. У лютому минулого року президент Зеленський затвердив рішення РНБО про запровадження санкцій щодо народного депутата "ОПЗЖ" Тараса Козака, а також телеканалів "112", "ZIK" та "News One", які йому належать. Ці канали також пов'язували із Віктором Медведчуком. Вони зникли з ефіру [9].

Медійний вплив характеризується тим, що багато олігархів мають у якості обов'язкового атрибуту своєї впливовості контроль над ЗМІ. Це виявляється у редакційній політиці телеканалів, які формують ефірну сітку в залежності від побажань власника, а не суспільних потреб. Також це виявляється в підборі гостей на різноманітні ток-шоу, в яких присутні так звані «білі» та «чорні» списки-переліки людей, яких треба запрошувати на ефіри, а яких заборонено. Також олігархи ставлять вимогу підсвічувати одних політиків виключно в позитивному тоні, а інших піддавати нещадній критиці. Звідси висновок, що за допомогою ЗМІ олігархи досить сильно впливають на сучасний політикум. Ці всі дії відбуваються через наявність монополії

в сфері медіа, яка забезпечена через захоплення регулятора (Національної ради з питань телебачення і радіомовлення), в якій майже всі члени-вихідці з олігархічних медіагруп, тож і ця монополія успішно процвітає, причому порушуючи не лише 8,24,42 а і 34 статтю(право на свободу думки і слова і на вільне вираження своїх поглядів і переконань) Конституції і не дає глядачеві доступ до об'єктивної та правдивої інформації. [5].

Одним з найголовніших способів впливу олігархії є політичний. Ще з кінця 90-х років олігархи напряму чи опосередковано залучені до української політики. Спочатку вони самі сиділи у Верховній Раді України, а зараз переважно мають свої групи впливу, при чому у різних фракціях одночасно. Політичний вплив виражається у багатьох сферах політичного життя країни, зокрема через фінансування олігархічними кланами мітингів та демонстрацій з політичними вимогами, політичної агітації, політичних партій, що дозволяє тиснути на владу і вступати з нею в перемовини. Також досить важливим елементом впливу олігархії є наявність груп впливу у Верховній Раді України, що дозволяє на законодавчому рівні відстоювати інтереси олігархату, блокуючи не вигідні і просуваючи вигідні рішення, а також долучитися до керування процесами у випадку входження таких груп інтересів до складу коаліції депутатських фракцій. Причому такі групи впливу можуть публічно ворогувати одне з одним, а насправді мати спільного спонсора, що є досить частим явищем в українській політиці. А ще олігархи впливають на виборчий процес всіма доступними методами з метою проходження в Верховну

Раді України або органи місцевого самоврядування саме їх людей. Робиться це різними шляхами: сприяють порушенням правил агітації (дочасна агітація, агітація в день тиші та/або в день виборів), фінансують підкуп виборців, підкуп членів виборчих комісій, намагаються домогтися від влади застосування адміністративного ресурсу тощо. Також, використовуючи економічні та медійні ресурси, олігархи підкупувають лояльність перших осіб держави, таким чином

фактично отримуючи контроль над державною владою, узурпуючи її. Вся ця діяльність порушує 5,8,19 та 38 статті Конституції і таким чином олігархи спотворюють волевиявлення Українського народу і, по суті, усувають його від влади, даної йому Конституцією.

Методи та способи впливу олігархії на державно-правову систему України, як ми побачили, вражають розмаїттям. Тож тепер варто розібратися, чи бореться влада якось з олігархією на території України і, якщо так, то яким чином.

«Так, в Україні є олігархи. Так, вони впливають на політику. І так, цього більше не буде. Бережіть себе і своїх близьких. Слава Україні» [11]. Саме з цих слів, які промовив в одному з своїх відеозвернень чинний Президент України Володимир Зеленський, розпочалось проведення політики так званої деолігархізації (хоча цей термін вперше вжив попередній Президент Петро Порошенко, але на озброєння його взяла саме нинішня влада)-комплексу політико-правових заходів, спрямованих на усунення впливу олігархів на державно-правову систему України. Ознаменувався хід деолігархізації внесенням у Верховну Раду проекту Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» (далі-Закон)[4]. Його проходження через Верховну Раду супроводжувалося очікуваним та шаленим спротивом самих осіб, яких прийнято вважати в Україні олігархами, їхніх груп впливу у Верховній Раді, піддавався критиці численних експертів та юристів і несподівано стикнувся з опором на той момент Голови Верховної Ради України Дмитра Разумкова, який спробував направити законопроект, який ще не було ухвалено, до Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) попри те, що там хотіли бачити варіант закону, підписаний Президентом (і це виглядало як спроба заблокувати його розгляд у Верховній Раді), що, подекуди, і стало однією з причин відкликання Дмитра Разумкова з посади Голови Верховної Ради

України. Попри такий спротив, 23 вересня 2021 року Закон все ж було прийнято.

Даний Закон введений в дію лише 07 травня 2022 року, тож поки говорити про його вплив на олігархію на даний момент важко, однак це можна спрогнозувати, проаналізувавши його з правової точки зору, виділивши його основні переваги та недоліки.

Очевидними перевагами цього Закону є:

1. Введення в законодавче поле України дефініції "олігарх", що сприяє правовій визначеності щодо статусу таких осіб. Згідно статті 2 Закону, це фізична особа, яка одночасно відповідає щонайменше трьом з таких ознак: 1) бере участь у політичному житті; 2) має значний вплив на засоби масової інформації; 3) є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, який після дня введення в дію цього Закону є суб'єктом природних монополій або займає монопольне (домінуюче) становище на ринку; 4) підтверджена вартість активів особи та суб'єктів господарювання, бенефіціаром яких вона є, перевищує 1 мільйон прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року.

2. Визначення правових наслідків визнання особи олігархом, які повинні допомогти усунути надмірний вплив олігархів. Згідно статті 7, такій особі забороняється: 1) здійснювати внески на підтримку політичних партій та здійснювати внески до виборчих фондів кандидатів на виборні посади; 2) бути покупцем (бенефіціаром покупця) у процесі приватизації об'єктів великої приватизації; 3) фінансувати будь-яку політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами.

3. Встановлення обов'язку для такої особи подавати декларацію, що сприятиме підвищенню прозорості в питанні власності олігархів.

Однак, закон, крім переваг, містить немало недоліків та суперечностей, серед яких:

1. Передбачення в пункті 4 частини першої статті 3 Закону серед ознак участі у політичному житті, фінансування діяльності політичної

партії, мітингів та демонстрацій з політичними вимогами. Однак в законі не визначено, чим має підтверджуватись таке фінансування, його період і про які суми йдеться, що не сприяє правовій визначеності у питанні визначення цієї участі.

2. Визначення у якості органу, що веде реєстр олігархів та приймає рішення про визнання особи олігархом, РНБО. Таке рішення є вкрай помилковим через те, що у складі органу перебувають якраз ті особи, які згідно пункту 1 частини першої статті 3 Закону є особами, які беруть участь у політичному житті і внаслідок цього потенційно можуть потрапити під вплив осіб, щодо яких приймається рішення про визнання олігархом, що, безсумнівно, вплине на рішення про включення/невключення особи до реєстру олігархів. Також це рішення є хибним, бо рішення РНБО вводить в дію Президент своїм указом, а статтею 106 Конституції серед повноважень Президента не передбачено визнання фізичних осіб олігархами, тож такі положення закону є порушенням даної статті.

3. Імовірна декларативність прав особи, яку планують визнати олігархом, на захист своїх прав та інтересів на засіданні РНБО, оскільки з суті Закону незрозуміло, який обсяг інформації та документів буде надано особі перед засіданням для підготовки до засідання своїх пояснень та заперечень, тож, скоріш за все, особа не зможе захиститися і рішення про визнання її олігархом буде ухвалено, незважаючи на можливу сумнівність наявної інформації. Такий підхід порушує 1,3,6,8,55 та 59 статті Конституції України.

4. Введення інструменту декларації про контакти державного службовця і олігарха. Зокрема виникають питання щодо можливості застосування статті 8, яка регулює таке декларування, до контактів державних службовців і представників олігархів, оскільки незрозуміла процедура визначення того, що даний представник діє саме в інтересах олігарха. Також досить небезпечним є визначення у прикінцевих та перехідних положеннях Закону для осіб, які повинні подавати такі декларації, подають таку декларацію стосовно зустрічі (розмови),

спілкування за допомогою телефону чи засобів електронного зв'язку, які мали місце з дня набрання чинності цим Законом до дня введення в дію цього Закону в 14-денний строк. Це порушує статтю 58 Конституції про відсутність зворотної дії закону в часі і потенційно може створити підстави для невиконання статті 8 з дня введення закону в дію. І ще одним суперечливим моментом є притягнення особи до політичної відповідальності за порушення обов'язку подати декларацію ,оскільки є незрозумілими суть і зміст такої санкції, як «політична відповідальність» [10].

Як ми бачимо, попри закладену в основі закону загалом правильну ідеологію, з правової точки зору цей Закон є радше сирым і декларативним, тож його норми, скоріш за все, важко буде застосувати на практиці. Схоже, що це усвідомлює і влада, заявляючи про те, що цей закон є рамковим і в боротьбі з олігархами варто продовжувати законотворчу роботу[12]. Тож в рамках цього Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами)» , в якому пропонуються зокрема такі кроки в боротьбі з олігархією: 1) Прийняття закону «Про лобізм», який дозволить забезпечити прозорість діяльності осіб, які намагаються впливати на зміст розроблюваних правових актів або управлінських рішень (лобістської діяльності), та обмеження пов'язаних з такою діяльністю корупційних ризиків; 2) Посилення інституційної спроможності Антимонопольного комітету, зокрема удосконалення процедур перевірки суб'єктів господарювання, притягнення їх до відповідальності за порушення вимог законодавства про захист економічної конкуренції, а також удосконалення процедури отримання доступу до інформації, що становить банківську, комерційну , нотаріальну таємницю; 3) Забезпечення ефективного правосуддя шляхом підсилення гарантій незалежності суддів, впровадження цифрових технологій в судовий процес, удосконалення

організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

- 4) Зменшення впливу окремих груп та фізичних осіб на енергетичний сектор та зловживань таким впливом шляхом інтеграції енергетичного сектору в політичний, технологічний, технічний, економічний та правовий простір ЄС;
- 5) Посилення контролю за фінансовими операціями олігархів;
- 6) Запровадження комплексної програми протидії корупції;
- 7) Мінімізація впливу олігархів на політичні партії шляхом удосконалення звітування політичних партій, жорсткішого контролю за витрачанням партіями бюджетних коштів та усунення можливості здійснення внесків на користь політичних партій фізичними особами, які не мають достатніх легальних доходів для здійснення таких внесків;
- 8) Приведення тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України до економічно обґрунтованого рівня;
- 9) Забезпечення функціонування конкурентоспроможного ринку авіаперевезень шляхом створення національного авіаперевізника;
- 10) Зниження рівня зловживань олігархами впливом на сферу телебачення і радіомовлення шляхом посилення повноважень Національної ради з питань телебачення і радіомовлення у сфері захисту економічної конкуренції в медіа внаслідок прийняття закону «Про медіа»[7].

Отже, дослідивши вплив олігархії на державно-правову систему України в рамках ретроспективного аналізу, я можу зробити висновок, що такий вплив є колосальним в даних історичних та політичних умовах. Зародження, становлення і розвиток даного однозначно негативного політичного режиму в Україні розпочались в складні для держави часи виходу з СРСР, здобуття незалежності та відповідних соціальної, економічної та політичної криз епохи 90-х. Skorиставшись хаосом в державно-правовій системі, люди, що донедавна займались бандитизмом, змогли отримати у свою власність цінні активи держави, а також наростити вплив на державну владу, що в результаті і перетворило їх на тих олігархів, яких ми сьогодні знаємо.

За 30 років незалежності України змінювалось багато що: державна влада, соціально-економічна ситуація, форми правління, стосунки України з іншими державами, незмінним залишалось лише одне-наявність в країні олігархату, який примудряється почувати себе комфортно за будь-якої влади. Очевидним є те, що це не було б можливим без наявності серйозних механізмів впливу, якими можна шантажувати владу, яка природньо переживає за свої рейтинги довіри населення, таких як значний вплив на ЗМІ, якими легко маніпулювати громадською думкою і як підіймати, так і опускати рейтинги політиків; величезна кількість фінансових ресурсів, які дозволяють демонструвати силу і підкуповувати лояльність чиновників та наявність монополій в ключових сферах економіки, без яких життя держави неможливе. В результаті вбачається загроза олігархії не лише для демократії, як одного з найбільших досягнень людства за його історію, а і для української державності в цілому. Також небезпечним є факт підтримки деякими олігархами Російської Федерації, що загрожує Україні в особливих масштабах, враховуючи війну нашої країни проти Росії.

Тож вбачається за необхідне боротьба з олігархією, яка в нинішніх умовах максимально підняла голову. Я повністю підтримую запропоновані Кабінетом Міністрів України у своєму розпорядженні заходи, які направлені на це, оскільки їх імплементація призведе до очищення економіки та медіа від монополій, відбудеться максимальне незалежнення політичних партій від бізнесменів, звільнення критично необхідних країні енергетичних ресурсів від впливу олігархату, а також відбудеться значне покращення стану державно-правової системи країни у регуляторній сфері та сфері правосуддя. Однак, я вважаю, що крім запропонованих ,варто вжити ще таких важливих заходів у цій боротьбі: 1) Максимальне підсилення гарантій незалежності членів регуляторів шляхом запровадження професійних конкурсних відборів на ці посади, де головними критеріями стануть професійні якості кандидатів та їх бездоганна ділова репутація, а не

політична лояльність; 2) Запровадження публічних консультацій як обов'язкового етапу ухвалення нормативно-правових актів, що сприятиме підвищенню їх якості, а також дозволить виявляти корупціогенні фактори на ранньому етапі і за можливості усувати їх; 3) Підвищення прозорості у сферах складання, обговорення, прийняття і виконання бюджетів, збільшення залученості до напрямків витрати місцевих бюджетних коштів проектів, які ініціюють активні мешканці громад, що дозволить переорієнтувати бюджети на реалізацію інтересів платників податків, а не політиків і тим паче олігархів; 4) Скасування необґрунтованих податкових пільг, що позбавить можливість для олігархів ухилятися від їх сплати; 5) Обмеження можливості для осіб, які не довели легальне походження коштів, володіння віртуальними активами, що дозволить унеможливити легалізацію таких коштів.

Як заявляв один з відомих в Україні політиків Олег Тягнибок, «замість затягти паски на пузі олігархів, вони (влада), насміхаючись, зтягують зашморг на шиї українців» [13].

Попри все, я сподіваюсь, що найближчим часом деолігархізація набуде реального, а не імітаційного характеру з вжиттям вищенаведених заходів, і вже за кілька років наведений в цитаті процес відбудеться з точністю до навпаки, і я та мої однолітки дочекаємось деолігархізації, і, нарешті, побачимо вільну, квітучу та демократичну Україну!

Список використаних джерел:

1. Арістотель. Політика. — К., 2000. — С. 165-179. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist07.ht>

2. Закон України «Про Національну комісію, що здійснює регулювання в сфері енергетики та житлово-комунальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з

постачання окремих видів сільськогосподарської продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-20#Text>

4. Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>

5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Коржов Геннадій. Олігархічна природа сучасного політичного режиму в Україні // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". — 2008. — Вип. 3. — С. 103—117. — (Політичні науки).

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-2021-%D1%80#Text>

8. https://lb.ua/economics/2017/03/27/362142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplifayut.html

9. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-57227699>

10. https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015272

11. <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-glavi-derzhavi-za-rezultatami-zasidannya-radi-nac-68849>

12. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3334664-zelenskij-spodivaetsa-so-rada-virisit-koliziu-sodo-pidpisanna-zakonu-pro-oligarhiv.html>

13. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/580f15c9404ad/>

СЕКЦІЯ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Козоріз Ярослава Ігорівна,
учениця 9 класу Тисменицького ліцею
Науковий керівник: вчитель правознавства
Тисменицького ліцею
Дівнич Леся Михайлівна

Проблеми правової охорони довкілля в Україні

Екологічна практика в сучасному світі займає домінуючу позицію. В соціальній практиці дуже чітко вимальовується усвідомлення важливості теми, хоча йдеться про майбутнє усього людського роду. Розвиток екологічного стану на планеті спонукає людей до пошуку шляхів подолання кризи.

Для знаходження найбільш прийнятих форм співіснування людини і природи це не тільки врахування антропогенних чинників, а також бічне екологічне обґрунтування господарських проектів, організація постійного моніторингу стану довкілля, запровадження незалежної обов'язкової компетентної служби екологічних експертів, охорону окремих важливих природних об'єктів, контроль за раціональним використанням природних ресурсів, розвиток екологічної освіти, виховання екологічної свідомості, вирішення проблеми комплексного правового регулювання якості довкілля. Розглядаючи проблеми правової охорони людини в навколишньому середовищі, науковці зазначають, що екологічне право, визнавши кінцевою метою охорони життя та здоров'я людини, намагаються здійснити пооб'єктну охорону природних утворень. При цьому слід погодитися у зауваженні, що недоліки нормативно-правового регулювання намагається усунути шляхом удосконалення окремих правових норм та інститутів. Вочевидь, подолання цих недоліків

потребує перегляду всього законодавства і створення єдиної пов'язаної системи правової охорони людини до навколишнього природного середовища.

Фундаментом розвитку сучасної екологічної концепції Україні також є розуміння того, що людина — частина природи і зобов'язаний підкорятися її законом. Основні положення екологічної концепції мають стати основою для конструктивної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та громадянських об'єднань стосовно забезпечення комплексного розв'язання проблем збалансованого розвитку економіки і поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Суть державного регулювання охорони навколишнього природного середовища визначається екологічною політикою держави яка спрямовується на збереження безпечного для існування живої і неживої природи довкілля, на захист життя та здоров'я населення від негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища, на досягнення комплексного правового регулювання якості довкілля, на охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів. В основу формування екологічної політики України було покладено базовий принцип, згідно з яким екологічна безпека держави стала важливим елементом складовою національної безпеки. Положення, що розвиваються й принцип, було закріплено Конституцією України, низькою інших законів та підзаконних нормативно-правових актів, що здійснюють комплекс на правове регулювання якості довкілля.

Природно-правова доктрина, що лежить в основі права на безпечне навколишнє природне середовище, відповідно загальна спрямованість правового регулювання екологічних відносин дозволяють вважати його забезпечення й охорони одним з основних галузей принципів екологічного права. Даний принцип пронизує всю систему екологічних знань, об'єднує її та визначає загальні напрями правового впливу на екологічні суспільні відносини. Він виражає

соціальне призначення екологічного права і відображає ідею орієнтації всієї екологічної політики держави на охорону життя і здоров'я своїх громадян шляхом гарантування безпечної якості оточуючого їх природного середовища.

Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до статті 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави. Основною метою дослідження є обґрунтування на сучасному науковому рівні принципів, спрямованих на подолання ситуації, що склалася, формування політики у сфері розбудови екологічної безпеки для здійснення сталого розвитку суспільства. Для України ця проблема є особливо актуальною.

Основною ціллю екологічної політики України є покращення якості життя за умови оптимального використання та відтворення природних ресурсів. Метою екологічної політики в Україні на сучасному етапі має стати збалансування запитів людини, можливості природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечило можливість сталого розвитку суспільства. Основні принципи екології тільки в Україні вкладені у статтю 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

На сьогоднішній час державна екологічна політика України будується з урахуванням міжнародних документів і у сфері права. У сфері права вона характеризується формуванням законодавчої нормативної бази охорони навколишнього середовища, проживання, природокористування і, встановленням відповідальності порушення вимог екологічного правопорядку та безпеки, створення спеціальних управлінських і охоронних структур, через участь у міжнародних між

державних заходах з охорони навколишнього природного середовища та іншими показниками.

В умовах сучасного економічного, політичного, екологічного стану України стало вкрай важливим закріплення Конституцією України (ст. 16) обов'язку держави забезпечувати екологічної безпеки у межах її території. Крім цього, основним законом (ст. 50) закріплено право громадян на безпечне для життя і здоров'я якості довкілля, що, з точки зору наукових підходів, через категорію право на екологічну безпеку. Екологічна безпека населення є найбільш гуманним, благородним і відповідальним завданням екологічного законодавства, яке, по-перше, закріплює екологічні права громадян України, по-друге, гарантує їх реалізацію, по-третє, призначає правові, економічні та соціальні основи охорони навколишнього природного середовища. Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25. 06. 1991р. кожен громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обговоренні проектів законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, та внесення пропозицій до органів всіх підприємств, установ та організацій з цих питань, участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан довкілля та його вплив на здоров'я населення; участь у проведенні громадської екологічної експертизи, одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Одним з основних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у зазначеній сфері, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей закон визначає засади та рамки діяльності щодо правового регулювання якості довкілля, передбачає реалізацію державних екологічних програм, стверджує право власності на природні ресурси. Законом визначено такі цілі: регулювання захисту довкілля, використання природних ресурсів і підтримання екологічної безпеки; запобігання можливій шкоди довкіллю від економічної та іншої діяльності; збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів які є частиною історичної та культурної спадщини України.

Контроль за дотриманням комплексного планування якості довкілля здійснюють різні державні та громадські організації. Серед них вирізняють державні органи загальної, спеціальної та галузевої компетенції.

До першої групи органів, природоохоронний контроль — це частина їхніх загальних контрольних повноважень, що здійснюють в різних сферах життя суспільства. До цих органів належить Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, виконавчі комітети місцевих рад народних депутатів, місцеві адміністрації. Важлива роль в комплексному регулювання якості довкілля належить правоохоронним органам. Органи прокуратури здійснюють вищий нагляд за виконанням законодавства про охорону довкілля всіма міністерствами і відомствами, підприємствами, установами і громадянами. Судом розглядаються кримінальні та адміністративні справи, пов'язані, зокрема з порушенням вимог природоохоронного законодавства.

Теоретико-правові та науково-практичні питання дослідження суті, значення, форм, методів і способів компенсації шкоди навколишньому природному середовищу від факторів техногенного і природного характеру в сучасних умовах мають визначити місце і

систему державно-правових, організаційних, економічних, соціальних та інших засобів забезпечення попередження і ліквідації також шкоди в межах системи саме екологічного законодавства як комплексної правої спільності, сукупності правоохоронних норм, спрямованих на ефективний, оптимальне врегулювання суспільних правовідносин галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Під механізмом забезпечення екологічної безпеки розуміють комплекс взаємопов'язаних державно-правових засобів, спрямованих на досягнення екологічної безпеки шляхом регулювання і контролю діяльності суб'єктів екологічних правовідносин за допомогою еколого-правових норм. Нормативно-регулятивні заходи в механізмі правового забезпечення представляють свою діяльність уповноважених державних органів і створення системи нормативно-правових актів, встановлених на досягненні екологічної безпеки через визначення принципів державної політики в галузі екологічної безпеки, визначення пріоритету життя здоров'я людини, встановлення нормативно-технічних показників і регламентація діяльності екологічно небезпечних об'єктів. До них належить: розробка стандартів у галузі екологічної безпеки; зонування екологічно небезпечних територій; розробка обґрунтування нормативів екології, нормування лімітування екологічно небезпечної діяльності; провадження нормативно-економічних засобів забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна безпека базується на концепції всеохоплюючої системи міжнародної безпеки, який розглядається, як органічна частина і ключовий компонент даної системи. Враховуючи, що екологічна небезпека сьогодні проявляється на всіх рівнях діяльності людини — від глобального до місцевого, екологічна безпека в системі національної безпеки України має стати головним напрямком розвитку.

Отже, як зрозуміло екологічна безпека, явище є однією з складових загальної безпеки, що формують систему національної

безпеки України. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України серед пріоритетних національних інтересів передбачає, зокрема, забезпечення екологічної та технологічної безпеки умов життєдіяльності суспільства, зміцнення генофонду українського народу, як його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу. Державна політика національної безпеки визначається виходячи з пріоритетності національних інтересів та загроз національній безпеці України і здійснюється шляхом реалізації провідних доктрин, стратегії, концепції і програм у різних сферах національної безпеки відповідно до чинного законодавства.

Перш за все, слід мати на увазі, що екологічна політика держави має уособлювати досягнення науково-технічного потенціалу, а тому має стати осмисленим і цілеспрямованим напрямом діяльності України щодо вирішення реальних екологічних проблем, орієнтованих на забезпечення екологічної безпеки, захист навколишнього природного середовища та дотримання режиму використання природних ресурсів на основі впровадження багатогранності форм права власності і права користування і належного матеріально-технічного забезпечення.

По-друге, здійснення екологічної політики держави має опиратися на основні засади та важелі соціально-економічного розвитку, тобто базуватиметься на реальній економіці і безумовні соціальні орієнтації. Тому в якості основних пріоритетів держава має виділити найважливіші соціальні цінності — гарантування екологічної безпеки і захисту екологічних прав людини, зокрема на безпечне життя і здоров'я.

По-третє, реалізація екологічної політики проводиться на базі довгострокових науково-технічних та поточних програм, серцевину яких має складати цільові заходи економічного, науково-технічного, організаційного, матеріально-технічного та державно-правового забезпечення охорони життя та здоров'я громадян від небезпечного

середовища, створений внаслідок антропогенної діяльності та аномальних природних явищ.

По-четверте, держава має запроваджувати систему гарантій і визначити основні засади права загального використання природних ресурсів своїм громадянам та створювати необхідні соціально-економічні умови для сприятливого спілкування людини із навколишнім природним середовищем для задоволення рекреаційних, оздоровчих, біологічних та інших життєво необхідних духовних та майнових інтересів громадян.

По-п'яте, вирішення екологічних проблем доцільно забезпечити системою гарантій ощадливого використання та відтворення природних ресурсів на основі застосування і впровадження різноманітних форм права власності на землю та інші природні ресурси, права постійного та тимчасового природокористування, багатогранності форм господарювання з метою задоволення потреб виробників, інших верст населення у продуктах харчування природного походження.

Надзвичайно важливо, щоб прийняття та запровадження державної екологічної політики здійснювалося з дотриманням екологічних, соціальних, гуманітарних, власне еколого-правових принципів збереження, відтворення та поліпшення навколишнього природного середовища, безпечного і сприятливого здоров'я життя громадян України.

Основним напрямком правової охорони довкілля в Україні визначено:

- впровадження та контроль за дотримання наукового обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля;
- контроль за станом навколишнього природного середовища, виявлення та усунення загрози для здоров'я населення, своєчасне попередження громадян України в разі небезпеки;
- зниження антропогенних навантажень, ліквідація наслідків шкідливого впливу людської діяльності на природне середовище;

- впровадження у виробництво екологічно безпечних технологій;

- недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів.

Попри негаразди та економічну структуру, за останні роки в Україні закладені базові основи державної екологічної політики, що притаманні країнам з ринковою економікою. Сьогодні забруднювати довкілля та надмірно споживати природні ресурси стає економічно не вигідно. І це є головним результатом комплексного правового регулювання якості довкілля. Безумовно, ефективність всього, що зроблено, зростає у багато разів за умов виходу економіки України з кризи. Причому, новий підйом виробництва вже ніколи не буде загрожувати втратою найціннішого, що є у державі — чистого довкілля.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що екологічна безпека досягається тільки комплексним застосуванням вказаних заходів.

Список використаних джерел:

1. Власенко Ю.Л. Теоретичні засади проблем систематизації законодавства в галузі екологічної безпеки у контексті його оптимізації // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2008. № 9. Ст. 90.

2. Краснова М.В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико-правові аспекти). / Монографія. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. С. 4.

3. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, Використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Затверджено Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року №188/98-ВР.

4. Гьосле В. Політична філософія в сучасному світі. К., 2003.

5. Самчук З. Ф. До питання про значення політичного чинника в розв'язанні екологічних проблем // Філософія. Антропологія. Екологія. Альманах. Вип. 1. К., 2000.

6. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління. К., 2004., С. 8-9.

7. Конституція України // ВВР України. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

СЕКЦІЯ 4. НАРОДНІ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: СПОСІБ ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ ЧИ ФОРМА ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Кваснюк Софія Русланівна, ліцеїстка II курсу (10 класу)

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник:

учитель історії та правознавства

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Гене́за та сучасні особливості революцій як форми демократії та зміни державного ладу

Перш ніж перейти до висловлення нашої суб'єктивної думки, потрібно, насамперед, розібратись, що таке революція та державний переворот.

Пряма демократія передбачає реалізацію владних функцій народом без участі політичних посередників, вона забезпечується за допомогою задіяння наступних інститутів прямого народовладдя: – вибори на основі загального виборчого права:

- референдуми;
- сходи і збори громадян;
- мітинги і мирні демонстрації;
- петиції;
- всенародні обговорення.

А державний переворот, в свою чергу має такі основні ознаки:

- неконституційність;
- насильницький характер;
- незначна кількість організаторів та учасників;

захоплення влади як основна мета.

В свою чергу, наслідками державного перевороту є:

відсутність демократичних виборів;

переслідування опозиції;

придушення інститутів громадянського суспільства;

узурпація влади.

Однією з перших та найбільш відомих теорій революції є напрацювання Карла Маркса. За його обґрунтуванням, революція оснований на інтерпретації теорії людства, на класовій боротьбі яка породжується суперечностями, джерело яких криється в економічних змінах[4, с. 12].

Для прикладу в парадигмі революція-переворот, ми взяли для порівняння: Оксамитову революцію, Арабську весну та Кольорові революції.

Вираз «оксамитова революція» (див. додаток В) з'явився в кінці 1980-х – на початку 1990-х років. Це була загальна назва процесів, що протікають в державах Центральної та Східної Європи. Своєрідним символом цього був крах Берлінської стіни в 1989 р. , а назва «оксамитова революція» відбулась тому, що в більшості держав це відбулось безкровно (Окрім Румунії, де була розправа з колишнім диктатором Н. Чаушеску та його дружиною). У листопаді 1989 р. відбулись докорінні зміни в ЧССР, відбулось безкровне повалення комуністичного ладу в результаті акцій протесту. Одними із причин було те, що тоталітарно та авторитарно-бюрократичні режими були перешкодою для науково-технічного та економічного прогресу країн, гальмували інтеграційний процес навіть в межах країни РЕВ.

З огляду на всі дії, які відбувались, Оксамитові революції привели до встановлення справжньої свободи та демократії, соціальної справедливості, політичного плюралізму, поліпшення духовного і матеріального життя населення, визнання загальнолюдських цінностей, що розвивались за законами цивілізованого суспільства в ефективну економіку. Ми вважаємо, що це було скоріше формою

прямої демократії, адже якщо і були мінімальні утиски, то їх зразу ліквідували, люди добились того, чого хотіли. У Чехії навіть 17 листопада відзначають День свободи і демократії [2].

Також варто розглянути серію масових вуличних протестів, революцій та внутрішніх військових країн, спрямованих на зміну панівних режимів та здійснення демократичних реформ у низці арабських країн на початку 2010 року. Це називали «Арабською весною», що є явною алюзією (ми б навіть сказали ремінісценцією) на Весну народів (1848-1849 рр.). Ці події виражалися в народних протести та повстання в Тунісі, Єгипті, Лівії, Сирії та інших країнах арабського світу. Варто зауважити, що у Сирії запекле протистояння триває і донині. В деяких країнах (як от у Тунісі) результати були не дуже плачевними, адже чинного Президента повалили, влада перейшла до помірних ісламістів. Хоч і в більшості арабських держав «арабська весна» принесла лише людські жертви та спад в економіці, це є прикладом інтеграції суспільства у демократичний лад, прояв хоробрості та мужності, адже, переважно, в арабських країнах правителі є доволі жорстокими [3].

Одними з найважливіших складових розвитку є «кольорові революції» - низка революцій, масових протестів та зміни влади в таких країнах, як Сербія (2001 р.), Грузія (2003 р.), Україна (2004 р.), Киргизія (2005 р.). Невдалі спроби схожого сценарію: Білорусь (2006 р.), Вірменія (2008 р.), Росія (2011-2013 рр.).

Багато науковців стверджують, що «Оксамитові революції» якраз і стали фундаментом та передумовою початку «Кольорових революцій»

За Д. Дорофєєвим: «Кольорові революції» - скидання панівних еліт за допомогою ненасильницьких шляхів, які стали засобом для досягнення зміни пострадянських режимів через електоральний механізм[8].

О. Гапич та Д. Лушніков стверджують: відмінна риса «кольорових революцій» – це спрямованість на додержання законності

та чинних конституцій, що відрізняє їх від класичних революцій, які спрямовані на зміну конституційного ладу [7].

Якщо розглядати напрацювання С. Белковського, то він увиразнює такі 10 факторів «кольорових революцій»:

- 1) зовнішній тиск;
- 2) делегітимізація;
- 3) параліч вертикальної соціальної мобільності;
- 4) суперечності всередині владної еліти;
- 5) відсутність проекту майбутнього;
- 6) опозиційна сила;
- 7) неможливість влади використати силу;
- 8) регіонально-етнічні суперечності;
- 9) особиста участь бюрократів та політиків у панівному класі;
- 10) приводом для революції може бути фальсифікація виборів або серйозна локальна катастрофа.

Крім того, слід підкреслити, що найважливішим успіхом «кольорової революції» та основною умовою повноцінної її реалізації є підтримка з-за кордону.

За Дж. Шарпом (який є творцем та ідеологом «кольорових революцій»), такими є етапи революції:

1. Оцінка та аналіз (тобто потрібно проаналізувати можливості та ресурси тієї чи іншої країни; могутність режиму, який намагаються скинути, проблеми, які накопчили => постановка мети та другорядних цілей)

2. Розробка стратегії (потрібно розробити концепцію найкращого досягнення цілі у тому чи іншому конфлікті, тобто розробляється план)

3. Вибудовування можливостей (визначити на які сили спирається чинний режим, виявлення його найслабших місць та давка на них)

4. Боротьба (блокування авторитету та легітимності головного джерела сили режиму)

Для підриву легітимності влади Дж. Шарп випустив практичний посібник «198 способів ненасильницьких дій», який містить в собі великий перелік протестів та різноманітних страйків, починаючи від бойкоту виборів і закінчуючи відмовою від сплати податків або загальним страйком.

5. Завершення конфлікту (переважно конфлікт завершується вирішальними переговорами та проведенням демократичних виборів)

По всій Центрально-Східній Європі у 1989 році, громадяни вийшли на вулиці, щоб подолати комуністичну диктатуру, затвердити своє право на демократію та життя у вільному суспільстві. Згодом, понад десять років поспіль люди, у багатьох посткомуністичних країнах виходили на вулиці, щоб запобігти авторитарному правлінню лідерів, корупції та недемократичним виборам. Так, еволюційна динаміка зміни панівних еліт набула дуже широкого резонансу, що й стало поштовхом до початку революцій. Однією з таких і була Україна, яка також перейняла приклад інших країн Радянського Союзу.

Україна переглянула можливість зміни режиму, здійснити процес переходу до демократизації, який самостійно вдавався малоімовірним [4, с. 1].

Ця революція була новою главою в історії нашого державотворення, привела до відчутних змін у міжнародній політиці, але, на жаль, вимоги, які були поставлені «Помаранчевою революцією» так і не були досягнуті.

Наслідки «помаранчевої революції»:

1) Радикальна зміна образу України й українців у світі; набуття Україною іміджу правової демократичної держави.

2) Посилення євроінтеграційних тенденцій у зовнішній політиці.

3) Надання імпульсу подальшій демократизації на пострадянському просторі.

4) Поява елементів верховенства права в системі судочинства.

5) Посилення у народі відчуття власної сили та особистої причетності до суспільних справ, усвідомлення ним себе суб'єктом політики.

б) Формування більш прозорого, плюралістичного та об'єктивного медіапростору, розширення меж свободи слова.

Звісно, «Помаранчева революція» дала курс на євроатлантичну інтеграцію, система не змінилась, а революція це докорінна зміна усіх сфер суспільного життя.

А з другої сторони, державний переворот – це скидання одного правителя, замінюючи його іншим. Також, однією з важливих складових подій «Помаранчевої революції» були офіційні переговори між В. Ющенком, В.Януковичем та Л. Кучмою. Як наслідок, В.Ющенко перемиг, результати сфальсифікованих виборів до уваги вже не брали.

Також, фактор, які грають на користь варіанту форми прямої демократії:

1. Гасла: «Разом нас багато, нас не подолати» (автор – програміст телеканалу «1+1» Анатолій Бондаренко), «Схід і Захід разом!», «Свободу не спинити!», «Бандитам – тюрми!».

2. Гімн «Разом нас багато» (виконавці – івано-франківський гурт «Гринджоли»).

Це дуже важливо, адже свобода слова у мас. медіа та серед людей є однією з складових демократичної держави.

Продовжуючи боротьбу за демократизацію, економічний та політичний розвиток країною сколихнула нова хвиля революції, якій згодом дали назву «революція Гідності», що не лише ознаменувалася нечуваним патріотизмом, а й показала важливість національної ідеї українців.

В 2013 р. Президент В. Янукович зрадив бажання та мрії людей - Тодішня влада заявила про призупинення підготовки до асоційованого членства країни в Європейському Союзі. Цей статус мав стати результатом багаторічного прозахідного курсу нашої держави.

Громадяни, не згодні зі зміною зовнішнього вектору розвитку, вийшли на протест, названий у народі спершу Євромайданом, а згодом – Революцією Гідності. Прагнення не допустити припинення проєвропейського поступу увінчалось успіхом. Після тримісячного протесту, силового протистояння, тисяч поранень і загибелі понад сотні мирних мітингарів 2014 року було оголошено позачергові вибори президента, а потім – дострокові парламентські.

Багато московитів наразі апелює фактами про легітимність Президента В. Януковича, адже в Конституції України не було пункту про самоусунення Президента, і люди не знали що робити. Але згодом, двічі було проведено демократичні вибори, тому говорити про державний переворот сенсу тут взагалі не має.

Також, варто звернути увагу на існування пропаганди серед, адже в наш час діджиталізації та сучасних інформаційних технологій, опрацювання та масове поширення інформації, правдивої чи неправдивої є елементом гібридної війни. Таким займались і не тільки сусідні московити, які боялись поширення духу демократії та свободи слова, а й деякі діючі сили в Україні. Такі особи спрямовували свої сили та дії на те, щоб у людей в головах та й в історичній пам'яті засіла думка, що українські акції 2013-2014 рр. утвердилися як незаконний державний переворот. Зрозуміло, що ці люди виправдовують агресію Московії стосовно України, включаючи дії сепаратистських та терористичних угруповань на Донбасі.

Усенародні піднесення й солідарність у боротьбі за майбутнє цілеспрямовано намагаються потьмарити ярликами “бандитизм”, “анархія”, “безвладдя”, “свавілля” й навіть іспанським словом “хунта”. Тобто йдеться нібито про військових, які силоміць захопили владу. Журналісти, політичні оглядачі, активісти періодично відстежують першоджерела поширення таких мислевірусів.

2020 року в інформаційному просторі України почастишали випадки вживання словосполучення "державний переворот" на позначення подій листопада 2013-го – лютого 2014 року.

Уже під час масових акцій протесту, спрямованих на захист прав і свобод людини та громадянина, демократичних цінностей, ці події серед найактивнішої частини громадянського суспільства отримали назву "Революція Гідності". Згодом цю назву було закріплено на законодавчому рівні у низці нормативно-правових актів, зокрема:

1. в Законі України "Про внесення зміни до статті 7 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" № 175-VIII від 10 лютого 2015 року;

2. в Указі Президента України від 11 лютого 2015 року № 69/2015 "Про вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні", згідно з яким щорічно 20 лютого відзначають День Героїв Небесної Сотні;

3. в Указі Президента України від 13 листопада 2014 року № 872/2014 про День Гідності та Свободи;

4. в Указі Президента України від 21 листопада 2014 року № 890/2014 про присвоєння звання "Герой України".

Однак аналіз наповнення національних онлайн-новин, друкованих, аудіовізуальних ЗМІ виявляє останнім часом часте вживання деякими українськими політиками, політологами, журналістами визначення "державний переворот" щодо подій осені 2013-го – зими 2014 року.

З огляду на українське законодавство, за Кримінальним кодексом України, державний переворот є кримінальним злочином.

Для того, щоб зрозуміти характер подій листопада 2013-го – лютого 2014 року, пропонуємо розглянути, чи властиві їм перелічені вище ознаки. Як наслідок, ми можемо стверджувати, що використання твердження "державний переворот" стосовно Революції Гідності є антидержавницьким та антиісторичним пропагандистським штампом [5].

З огляду на дослідження науковця В. Якушика, революція – це рух прискореними темпами. «Революція – це якісні перетворення, стрибок у розвитку, що протиставляється простим кількісним змінам, поступовому нагромадженню удосконалень» [6]. Революція – це також

сила і процес, що простіть поверненню в минуле, контрреволюції, реваншу реакційних сил. На противагу перевороту (як відносно швидкому і простому захопленню важелів влади) революція – це глибока зміна усієї системи, її базових принципів, а не просто зміна правлячого режиму. На противагу цьому, поняття „переворот” має ще одне трактування – захоплення влади силами, що не спираються на масовий народний рух, то в цьому аспекті революція набуває значення активних дій широких народних мас проти існуючого режиму. На відміну від бунтів і путчів, пов’язаних з нереалістичними програмами або неефективними політичними діями та пануванням негативних емоцій, революція виступає як ефективний інструмент здійснення конструктивних завдань.

Розглянувши феномени «Оксамитових» та «Кольорових» революцій та феномен «Арабської весни» ми можемо дійти до висновку, що це крайній прояв боротьби за демократію, і аж ніяк не є проявом державного перевороту, адже і вибори відбувались легітимно, і люди якраз і слідували правилам демократизації суспільства. Звісно, пропаганда часто-густо працює не на нашу користь, і насаджує нам смисли про використання нами методів державного перевороту, але національна самосвідомість і обізнаність загалом, і, можливо, результати цього есе зроблять маленький внесок у розвиток критичного мислення народу та перевірки фактів.

Отже, ми можемо стверджувати, що революція є яскравою формою прямої демократії: свобода слова, поширення певних меседжів через мас. медіа, ненасильницькі дії, яке-не-яке виконання бажань народу і т. д.

Список використаних джерел:

1. Наумкіна С. М. Сучасні «західні» та «східні» революції: класична складова і особливості здійснення URL: <https://cutt.ly/tFaol7w>(дата звернення: 07.04.2022).

2. Оксамитова (Р)еволюція у Чехословаччині URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/11/16/156553/> (дата звернення: 07.04.2022).

3. Причини і наслідки арабської весни URL: <http://teg.com.ua/prichini-i-naslidki-arabskoyi-vesni/> (дата звернення: 15.04.2022).

4. Сасин Г. В. Обґрунтування сучасного типу революцій в транзитному суспільстві на прикладі України URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/aref_sasyn.pdf (дата звернення: 07.04.2022).

5. Чому Революція Гідності не є державним переворотом URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1217> (дата звернення: 17.04.2022).

6. Якушик В. Українська революція 2004 – 2005 років. Спроба теоретичного аналізу / Валентин Якушик // Політичний менеджмент. Наук. журнал / гол. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2006. - № 2 (17). – С. 19-36

7. Гапич А. Э. Технологии «цветных революций» / А. Э. Гапич, Д. А. Лушников. –М. : РИОР, 2010. –132 с

8. Дорофеев Д. В. «Цветные революции» в центральноазиатском регионе в контексте внешнеполитической стратегии США / Д. В. Дорофеев // Культура народов Причерноморья. –2008. – г 125. – С. 51–54.

СЕКЦІЯ 5. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Малярчук Вікторія Іванівна,

ліцеїстка групи Л-13(9 клас)

Івано-Франківського

фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник: вчитель правознавства

Івано-Франківського

фізико-технічного ліцею-інтернату

Івано-Франківської обласної ради

Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Основи вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері правового захисту персональних даних

З появою у ХХ столітті інформаційно-комп'ютерних технологій вони почали проникати в усі сфери суспільства. Безумовно, ця поява спричинила виникнення двох різних сторін.

З одного боку, інформаційні технології та їхнє використання людством значно полегшує безліч речей та економить величезну кількість часу, «скорочує» відстані між цілими країнами. Ця сфера здатна задовільнити як одну людину, так і велику групу або сферу осіб у межах району, міста, однієї або декількох країн. Та й у ХХІ столітті сучасне суспільство не може уявити світ без використання інформаційних та телекомунікаційних технологій.

З іншого боку, виникає така величезна проблема як захист персональних даних у е-середовищі. Відбувається активне використання персональних даних користувачів без їхнього дозволу на це, обробка персональної інформації, і т. д. Саме ці фактори визначили

необхідність захисту персональних даних. Так, більшість європейських країн прийняли спеціальні закони та підписали Конвенцію № 108 Ради Європи "Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" 1981 року. На рівні Європейського союзу Конвенцію було конкретизовано Директивою 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради "Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних" 1995 року та Директивою 97/66/ЄС Європейського парламенту та Ради "Про обробку персональних даних і захист прав осіб у телекомунікаційному секторі" 1997 року. Ці міжнародні акти є «основою» для національних законодавств у сфері захисту персональних даних для багатьох країн світу. У 2016 році було вперше опубліковано GDPR (General Data Protection Regulation, далі – Загальний Регламент), який набрав чинності у 2018 році. GDPR має на меті захист регулювання про персональні дані, яке викладене в Хартії ЄС та Договорі про функціонування Європейського союзу. Відштовхуючись від цих законів, кожна країна почала приймати власні законопроекти щодо захисту персональної інформації.

Спочатку слід конкретизувати поняття «персональні дані» та їхнє використання у веб-сайтах.

У правовій доктрині не існує чітко визначеного терміну «персональні дані». Але, проаналізувавши думки багатьох науковців, все ж вдається створити лаконічне юридичне пояснення цьому терміну. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»: персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Наприкінці 2013 року Всеукраїнська громадська організація “Українська асоціація захисту персональних даних” провела дослідження з тематики: “Забезпечення прозорості та відкритості обробки персональних даних на веб-ресурсах” у ході якого виявила,

що найчастіше персональні дані з використанням веб-ресурсів обробляються саме в рамках таких процесів як:

- заповнення відвідувачами веб-ресурсів анкет;
- реєстрація та отримання логіна та пароля;
- реєстрація з використанням облікового запису соціальної мережі;
- надання електронної адреси відвідувача для зворотного зв'язку.

Використання персональних даних у соціальних мережах

Багато соціальних мереж, які налаштовані на розважальні цілі, потребують точної персональної інформації, за якими можна ідентифікувати особу. На фоні цього вимальовується нова правова проблема: обробка персональних даних у соціальних мережах. Багато мереж роблять це без відома користувача, що являє собою порушення особистого простору. На мою думку, щоб виправити цю проблему, потрібно ввести опцію, яка з самого початку буде запитувати користувача, чи не проти він на обробку персональних даних, які особисто заніс при реєстрації. Це допоможе уникнути використання персональних даних людини без її відома.

З точки зору вітчизняного законодавства (статті 6, 11 Закону України “Про захист персональних даних”) при реєстрації в соціальних мережах обов'язковим елементом повинна бути згода користувача на використання його персональних даних певною соціальною мережею або веб-сайтом. Проте багато соціальних мереж нехтують цим важливим елементом, тим самим порушуючи закон. Саме тому правовий захист персональних даних на міжнародному рівні є досить важливим питанням, нехтування яким може призвести до проблем не тільки особистого, але й міжнародного характеру.

Безперечно, США є найбільш розвиненою країною з питань захисту інформаційного простору. Це була перша держава, яка зайнялася проблемою захисту персональних даних. Початок цій довгій історії було покладено ще у 60-х роках роботами комісії Конгресу

«ЕОМ і порушення секретності». Основою нормативно-правового регулювання захисту персональних даних у США є Закон «Про свободу інформації» (The Freedom of Information Act) 1966 р. та Закон «Про надання кредитної інформації про покупця» (The Fair Credit Reporting Act). Звісно, ці акти поклали основу чинному зараз закону California Consumer Privacy Act в штаті Каліфорнія.

California Consumer Privacy Act, або ССРА – це закон про захист персональних даних користувачів штату Каліфорнія, який на сьогодні є одним з найбільш регламентованих нормативних актів у сфері захисту персональних даних на території США. Офіційно набув чинності 1 січня 2020 року. ССРА став першим комплексним законом про захист персональних даних у США. Головна програма ССРА сфокусована на питаннях продажу та розкриття персональних даних. Цей закон підтримує загальний тренд на посилення контролю щодо захисту персональних даних, надає такі права споживачу : право бути поінформованим до або під час збору особистої інформації; право знати про особисту інформацію, яка збирається, і про те, як вона використовується і поширюється; право доступу до своєї персональної інформації; право видаляти зібрану особисту інформацію (за деякими винятками); право відмовитися від продажу особистої інформації; право на захист від дискримінації у здійсненні своїх прав відповідно до ССРА.

Проте, в декого виникає питання: «Навіщо нам знати принципи роботи законів США?». Найвпливовіші соціальні мережі сконцентровані на цій програмі, а саме ті компанії, у яких річний валовий дохід становить більше 25 млн доларів. Закон також застосовується до суб'єктів, що контролюються бізнесом або мають спільний брендинг. Напевно, усі ми користуємося такими соцмережами, як Facebook, Instagram, Twitter і т. д.

Проаналізувавши принцип роботи ССРА, я можу зробити для себе висновок, що він спрямований на нормалізацію захисту персональних даних в компаніях, а не на захист персональних даних

суб'єктів. Проте, захист персональних даних відповідно ССРА є досить надійним, що доводить лідерство США у питанні захисту персональних даних. Принципам цього акту вже слідує такі штати США, як Нью-Йорк, Нью-Мексико, Міссісіпі та інші.

Звісно, у цьому есе варто згадати про справу Едварда Сноудена, який розкрив світові, що США прослуховує своїх користувачів, та й не тільки США, а ще й багато інших країн. Багато хто вважає його людиною, яка нарешті показала правду про розвідку найвпливовіших країн світу. У 2013 році Сноудена оголосили у міжнародний розшук за поширення секретної інформації.

Нагадаю, що Едвард Сноуден працював за контрактом для Агентства національної безпеки на Гавайських островах, займався адмініструванням комп'ютерних систем відомства. Як він потім сам підтвердив, чоловік був задоволений своїм життям в райському куточку з немаленьким доходом(на той момент він заробляв понад 200 000 доларів). Проте, Едвард не підтримував США у практиці прослуховування громадян і вирішив у червні 2013 року передати газетам The Guardian і The Washington Post інформацію про стеження Агентством національної безпеки США за інформаційними системами багатьох країн світу, що спричинило низку міжнародних скандалів. Едвард Сноуден завантажив тисячі документів за допомогою загальнодоступних джерел, і це неймовірно!!! Адже місія АНБ полягає ще й у тому, щоб захищати країни від різних кібератак, якими б потужними вони не були. Але Сноуден зміг обійти систему і залишитись непоміченим.

В інтерв'ю британській газеті Дейлі Телеграф Сноуден повідомив, що британське агентство електронної безпеки «Центр урядового зв'язку» переглядало безліч поштових скриньок в інтернеті і шпигувало за власними громадянами ще більше, ніж спецслужби США.

США почали виправдовувати свої дії, пояснюючи це тим, що вони так робили для того, щоб запобігти злочини і діяли в рамках

правового поля країни. Але все ж, це не допомогло, адже у серпні 2013 року Німеччина скасувала угоди з США і Великою Британією, які дозволяли західним союзникам ФРН вести стеження на їхній території.

Проте, деякі правозахисники США, разом з засновником Вікіліксом Джуліаном Ассанжем виступили на захист Едварда. Як на мене, ці люди обрали вірний шлях. Адже, якщо подумати, якби Сноуден не відкрив очі світові, ми б і досі навіть не підозрювали, що країни, які повинні бути зацікавленими у тому, щоб інформація користувачів залишалась конфіденційною, самі ж собі заперечують, коли щодня прослуховують сотні мільйонів користувачів у мережах.

Ситуація з захистом персональних даних у Великобританії є доволі цікавою. Адже після виходу цієї країни з Європейського Союзу у 2020 році GDPR вже не був основним актом з питання захисту інформації. Тому ця країна прийняла декілька нових законів до тих, які вже були прийняті, про які йтиметься нижче.

1984 р. у Великобританії було прийнято Закон «Про захист даних», котрий набув чинності наприкінці 1987 р., в основу якого покладено концепцію захисту персональних даних, закріплену у Конвенції Ради Європи 1981 р. «Про захист особистості відносно автоматизованої обробки персональних даних». Саме з цих актів і бере початок історія захисту персональних даних у цій країні.

Станом на 2022 рік у Великобританії діє Закон про захист даних 2018 року. За своєю суттю, Закон про захист даних 2018 року доповнює GDPR й адаптує регулювання ЄС з певними національними особливостями. Оскільки Великобританія вийшла з переліку країн ЄС, то GDPR діє через призму територіальної сфери.

Додатково до GDPR, Закон 2018 року регулює опрацювання персональних даних іммігрантів з країн, які не є членами ЄС; регулює діяльність розвідувальних служб. Також Закон про захист даних 2018 року відрізняється від GDPR віковим обмеженням: якщо у GDPR йдеться, що дитина може керувати своїми персональними даними з 16 років, то в Законі про захист даних цей вік зменшили до 13 років. Більш

того, закон вводить концепцію ігнорування прав суб'єктів персональних даних. Якщо у GDPR йдеться про перелік повних прав суб'єкта, то Закон про захист даних може ігнорувати ці права, якщо вони заважають повному функціонуванню для обробки наукових, історичних або архівних цілей.

Рівень відповідності Закону про захист даних 2018 року GDPR є особливо актуальним у контексті виходу Великобританії з ЄС. Це пояснюється тим, що якщо країна є учасницею ЄС, то персональні дані у такому випадку можуть передаватись вільно та без будь-яких обмежень, що значно полегшує ведення підприємницької діяльності. Якщо ж країна не є учасницею ЄС, то така країна повинна забезпечити належний рівень захисту у відповідності до статті 45 регламенту.

Окрім вищезазначених актів, захист персональних даних у Великобританії також регулюється Положенням про конфіденційність та електронні комунікації 2003 року (скор. «PECR»): це положення походить від Директиви про конфіденційність 2002/58/ЕС . Його застосовують у таких сферах: маркетинг через електронні засоби, використання файлів cookie, безпека конфіденційності користувачів, які використовують комунікаційні мережі, дані про місцезнаходження, тощо.

Ну і звісно, я не можу не згадати скандал 2018 року між Великобританією і соціальною мережею Facebook. Йдеться про те, що британське управління з питань інформації (ICO) оштрафувало американську компанію Facebook на 644000 доларів за нездатність захистити конфіденційність своїх користувачів. Дослідження британської влади встановило, що компанія Facebook обробляла персональні дані користувачів з 2007 до 2014 року без їхнього відома і у 2016 році інформація про більш ніж 87 млн. користувачів опинилась в руках Cambridge Analytica. У ЗМІ повідомляється, що ця компанія намагалась змінювати уподобання користувачів і «підкидати» потрібну цій компанії політичну рекламу. Влада Великобританії встановила, що інформація більш, ніж мільйона британців піддавалась

зловживанню. Тому, влада домоглася найбільшого можливого штрафу за цей інцидент у розмірі 500 000 фунтів стерлінгів. Проте, сама компанія Facebook не визнає своєї провини, спираючись на наклеп. Відомо, що позивач у справі проти Facebook стверджував, що, беручи дані без згоди, компанія не виконала своїх юридичних зобов'язань згідно із законом про захист даних 1998 року. Розслідування інциденту призвело до падіння акцій Facebook на 4,4%. Також був відсторонений від роботи очільник компанії Cambridge Analytica.

Проаналізувавши принципи захисту персональних даних, не важко зробити певний висновок: у Великобританії у пріоритет не ставлять конфіденційність користувачів. Адже, згідно з Законом про персональні дані 2018 року, компанія має право використовувати дані користувачів, якщо це потрібно для повного функціонування платформи. Про це також свідчить і скандал з компанією Facebook, який описано вище.

На думку багатьох вчених, лідером у сфері захисту персональних даних у Європі є Німеччина. Ця країна є яскравим прикладом застосування Загального Регламенту в адаптованій формі. ФНР почали формувати закони в цій сфері ще в середині ХХ століття, а точніше у 1970 році. Саме тоді було прийнято перший у світі нормативний акт, який міг регулювати питання захисту персональних даних. Його запропонувала федеральна земля Гесен; уряд цієї землі розробив законопроект «Про захист даних у галузі адміністративного управління». Цей акт мав перед собою дві основні цілі: убезпечити персональну інформацію громадян Німеччини від впливу нових технологій; не допустити змін розподілу повноважень у владі на перевагу новим технологіям. Через 7 років такий закон прийняли на федеративному рівні і з тих пір громадяни мають право самостійно вирішувати питання розголосу їхньої особистої інформації.

На рахунок інформаційного захисту персональних даних, Німеччина теж прийняла дієве рішення, створивши федеральне відомство із забезпечення безпеки у сфері інформаційної техніки у

1993 році. Щодо захисту телекомунікацій: у жовтні 1997 було прийнято Teleservices Data Protection Act(TDPA).

Разом з Загальним Регламентом Німеччина прийняла новий Німецький Федеральний закон про захист даних(Bundesdatenschutzgesetz – «BDSG»). Він створений на базі Загального Регламенту, але зі своїм адаптуванням. Метою BDSG є регламентація особливостей використання численних положень відповідно до Загального Регламенту, які дозволяють державам-членам конкретизувати чи навіть обмежити вимоги щодо обробки даних відповідно до Загального Регламенту. Поки Німецький Закон про телемедіа (Telemediengesetz – «TMG») застосовувався для цілей конфіденційності в Інтернеті. TMG впливає як із закону BDSG, так і із закону про безпеку ІТ.

Ну і звісно, неможливо не згадати про закон про соціальні мережі в Німеччині, який відомий під аббревіатурою NetzDG. Цей закон змушує платформи видаляти контент, на який надійшла скарга від користувача. Соціальна мережа зобов'язана розглянути запит протягом 24 годин. Якщо цей запит буде некоректним, то відправник повинен конкретизувати свій пост не менш, ніж за 7 днів. Зараз цей закон поширюється на такі соціальні мережі:Facebook, Google, YouTube, Snapchat, Instagram, Twitter, Telegram, TikTok та інші. Безперечно, цей закон, на мою думку, є найважливішим з питання правового захисту персональних даних у Німеччині, адже самі соціальні мережі повинні слідкувати за захистом особистих даних їхніх користувачів, щоб, відповідно, не втратити довіри у людей. Проте, в першу чергу, цей закон ввели для того, щоб зменшити рівень ненависті між людьми, адже в сучасному світі є дуже розповсюдженим таке явище як булінг, і, звісно, в інтернет джерелах його найбільше. Чому? Тому що тут найлегше приховати свою особистість так, щоб звичайна людина не могла ніяк дослідити цього без допомоги спеціаліста. Тому, найперше – цей закон варто розглядати як закон про «зменшення» ненависті в соціальних мережах.

Усім нам відомо, що принципи захисту інформації в Інтернеті у КНР кардинально відрізняються від тих, що є в Європі та західних країнах. У Китаї захист інформації розуміють так: «Потрібен тотальний контроль та повна цензура». У Конституції КНР 1982 р. (редакція 2018р.) чітко прописано не про інформаційний захист, а про свободу слова і право на таємницю листування. Таємниця листування громадян захищається державою, і жодна особа не має права вчиняти замах на неї, окрім органів громадської безпеки або прокуратури у ході кримінального розслідування.

Безперечно, головним законом про захист інформації в Інтернеті в КНР є Закон про кібербезпеку, прийнятий у листопаді 2016 року. Цей закон має два аспекти: він захищає користувачів від хакерів та зламу. Другий аспект – це те, що цим законом уряд поширює свої повноваження щодо доступу і отримання інформації. Це можна назвати ніяк не інакше, як посилення контролю державою інформації про її громадян.

Згідно із законом, усі підприємства, які збирають і регулюють персональні дані користувачів, зобов'язані не виносити цю інформацію за межі Китаю. Звісно, цей закон викликав труднощі у роботі багатьох іноземних компаній.

Цензура... Це слово в КНР є легковпізнаваним та знайомим для громадян, адже там цензують практично усе. Перерахувати, які соціальні мережі і сайти у Піднебесній не заборонені, напевно, легше, ніж ті, які заборонені. У цій країні немає ні YouTube, ні Facebook. Тобто, там заборонені УСІ західні соціальні мережі і сайти. Таку цензуру Комуністична партія виправдовує ідеєю «інтернет-суверенітету»: грубо кажучи, Китай має право не лише на власну незалежну землю, але й на власну незалежну мережу. Проте, існує багато аналогів західним сайтам, але проблема в них одна й та сама: контроль Комуністичної партії. Усі користувачі повинні висловлюватись у середовищі цензури (для її забезпечення ще 9 років тому працювали близько 2 мільйонів інтернет-поліцейських). І, якщо

вірити Гарвардському дослідженню 2013 року, обмеженню піддавались близько 13% усіх постів в Інтернеті.

Як почалося блокування західних сайтів? Воно почалося ще 1997 року. У 1997 році американське видання Wired вигадало для цього явища назву: The Great Firewall. Гра слів, яка об'єднує Велику китайську стіну (The Great Wall) та технологію захисту комп'ютерів від небажаної інформації (Firewall). У самому Китаї інтернет-цензуру формалізували та впровадили в ранніх нульових під іншою назвою — «Золотий щит». Це проєкт, через який Комуністична партія здійснює практично необмежений контроль над мережею: від блокування цілих сайтів до відстеження конкретних користувачів. Найстрашніше табу — це так звані «Три Т»: Тайвань, Тибет і площа Тяньаньмень. Дві країни, які Китай вважає своєю територією, та криваве придушення протесту. Масштаби цього табу вражають: напередодні річниці Різанини 1989 року усі китайські мережі прибрали емодзі «свічка», яку використовували громадяни для вшанування пам'яті загиблих. Пізніше заборонили вводити в пошуковий запит і саме слово «свічка». І це тільки один приклад заборон, які існують на цю тематику.

Нам це може здатись смішним, проте громадянам зовсім ні: у Китаї заборонені такі слова як «вчора», «сьогодні», «завтра» і ще безліч інших. Інколи сайти йдуть на зустріч владі і самі цензурують інформацію. Влада навіть дійшла до того, що на сайтах розміщують мультяшних поліцейських, на випадок того, якщо користувачі забудуть, що за їхніми діями стежать. За поширення інформації на аудиторію більшу за 5000, якщо влада визнає її, як поширення чуток, вам може загрожувати до декількох років ув'язнення... Саме тому користувачі в Китаї «фільтрують» усю інформацію в мережах.

На жаль, в Україні немає закону, який би повністю захищав персональні дані користувачів в соціальних мережах. Існує закон про кібербезпеку, але він не поширюється на соціальні мережі(стаття 2 Закону про кібербезпеку). Закон України «Про захист даних» можливо застосовувати для вирішення даної проблеми лише на загальному

рівні. Аналіз даного закону приводить нас до висновку: він містить основні визначення та аспекти щодо захисту даних. Однак, він не містить норм, які б дозволяли застосовувати даний закон до соціальних мереж, зважаючи на їх специфіку обробки персональних даних. Звісно, для створення власної законодавчої бази нам потрібно врахувати досвід інших країн, які проаналізовано вище.

Як на мене, Україні слід брати приклад з законодавчої бази Німеччини. Чому саме Німеччини? Проаналізувавши закони ФНР про інформаційний захист, можна побачити, що вони зацікавлені в конфіденційності користувачів не тільки в соціальних мережах, а й у всьому просторі Інтернету і телемедіа. Німеччина, як було сказано раніше, є найвдалішим прикладом адаптування Загального Регламенту, якому повинні слідувати усі країни ЄС. І так, як Україна має на меті стати однією з країн Європейського Союзу, ми повинні дотримуватися їхніх законів і постанов, створювати нові законодавчі бази за конкретним зразком.

Ще одним варіантом для закону про захист даних в соціальних мережах може бути і ССРА, про який теж йшлося вище. Як на мене, цей закон найкраще захищає права суб'єктів в соціальних мережах та змушує компанії робити все для того, щоб у користувачів не виникали проблеми з захистом їхніх персональних даних.

Міністерство цифрової трансформації України(Мінцифри)

Дуже цікавою темою для обговорення є новий проєкт – Міністерство цифрової трансформації(скорочено Мінцифри). До 2019 року в Україні діяло Державне агентство з питань електронного урядування. Пізніше, а саме 2 вересня 2019 року створили Міністерство цифрової трансформації України, а затвердження постанови щодо діяльності Мінцифри кабінетом Міністрів відбулося 18 вересня 2019 року.

Мінцифра працює над створенням «держави у смартфоні». Громадяни України вже активно використовують застосунок «Дія», де

розміщений електронний варіант документів різного типу: від ID-карти до свідоцтв про народження дітей.

Цілі Мінцифри до 2024 року

- 100% публічних послуг доступні громадянам та бізнесу онлайн;
- 95% населення, соціальних об'єктів і головних автошляхів мають покриття швидкісним інтернетом;
- 6 млн українців залучені до програми розвитку цифрових навичок;
- 10% доля ІТ у ВВП країни.

Міністерство цифрової трансформації України разом з іншими органами державної влади та міжнародними партнерами сприяють впровадженню електронних послуг у багатьох сферах економіки — будівництво, земельні послуги, екологія, реєстрація бізнесу, оформлення субсидій, державної допомоги тощо.

Про проекти Мінцифри можна говорити досить довго, але, як показують останні роки, а саме користування тим самим застосунком «Дія», плани міністерства є реальними для реалізації.

Мінцифри також приводить українське законодавство щодо регулювання захисту персональних даних до європейських стандартів. Звісно, головним аспектом дослідження став Загальний Регламент. GDPR є найважливішим стандартом у західному світі, який вже змінив законодавство та діловий підхід провідних країн G7. Мінцифри наголосили, що з моменту прийняття закону про захист персональних даних середовище дуже змінилося, сильно збільшилась активність в соціальних мережах і саме через це з'явилася гостра потреба у зміні цього закону відповідно до Регламенту ЄС. «Розробка сучасного закону «Про персональні дані» в майбутньому дозволить подати заявку на отримання рішення ЄС щодо адекватності захисту персональних даних для України. А постійне впровадження європейських стандартів з регулювання захисту персональних даних

наблизить Україну до повної інтеграції до Єдиного Цифрового Ринку ЄС», – стверджують у Мінцифри.

Після появи Міністерства цифрової трансформації можна бути впевненим, що питання правового захисту персональних даних у соціальних медіа врегулюється відповідно законодавств ЄС. Та й перші кроки на шляху до цього, можна вважати, що вже зроблені.

Українські соціальні мережі

Після заборони у 2017 році соціальних мереж В Контакте та Однокласники українці почали створювати власні платформи для обміну інформації. Так званою альтернативою цим мережам стали такі українські: Ц. укр, Weua.info, UkrOpen та інші.

Ц. укр називають вітчизняним аналогом В Контакте та Facebook. Ця соціальна мережа функціонує так само, як і звичні нам: тут можна ділитися фотографіями, відео, слухати музику, грати ігри. Створена за ініціативою киянина Михайла Гриненка.

UkrOpen – багатокористувальницька інтерактивна соціальна мережа, яка створена з використанням сучасних технологій. Соціальна мережа UkrOpen не скопійована з жодної відомої мережі, а повністю написана з нуля, для зручності її користувачів. Також в соціальну мережу вбудована пошукова система новин, яка дає можливість не тільки бути в курсі останніх подій, а й обговорити ці події з користувачами.

Weua.info, за твердженням її творців –це перша всеукраїнська соціальна мережа, яка запрацювала 1 квітня 2014 року як мережа для українців. Засновником та головою сервісу є Богдан Оліярчук. Роботу над проектом WeUA розпочато у вересні 2013. До роботи було залучено 4 спеціалісти, які разом писали код, продумували дизайн та наповнення майбутньої соцмережі. Станом на кінець грудня 2014 року мережа нараховує 235 тис. зареєстрованих користувачів, з яких 89,4%, за результатами опитування Alexa, становлять користувачі з України. Соціальна мережа запрацювала 1 квітня 2014 о 12-й ночі. За перші півгодини у ній зареєструвалося близько 30 тисяч осіб. Того ж дня,

буквально за півгодини після початку роботи, сайт «упав» від великої кількості DDOS-атак. Хоча, також на це могло вплинути некоректне налаштування серверів.

Чергова українська соціальна мережа носить назву ВсіТут. В 2016 році адміністрацією кардинально змінено Умови користування. Соцмережа перейшла на новий дизайн. Ось інформація про цю платформу з блогів адміністрації : «Щоб протистояти істеричній російській антиукраїнській пропаганді і об'єднати всіх українців та патріотів України, в 2014 році виникла ідея створити проукраїнську соціальну багатомовну мережу. Досвід нашої команди програмістів у створенні сайтів на різних інтернет-платформах, адміністрації та обслуговування LINUX серверів дозволив вибрати оптимальний і найкращий на даний момент движок для соціальної мережі України. У 2014 році власними коштами був куплений хостинг, вибрано запам'ятовуюче доменне ім'я і назва «ВСІ ТУТ» для майбутньої соціальної мережі. Після покупки ліцензії почався 3-х місячний процес перекладу англійської мови движка мережі на українську та російську мови. У підсумку – власними силами було переведено понад 22 000 пропозицій і мовних фраз. Після придбання першої ліцензії на компоненти і плагіни мережі було зроблено рішення про можливість перекладу сайту в робочий відкритий режим. 18 січня 2015 в інтернеті з'явилася соціальна мережа України «ВСІ ТУТ». Соціальна мережа України «ВСІ ТУТ» створена як волонтерський інтернет-проект і не належить ні до якої партії, клану чи спільноти. Головною метою проекту є об'єднання українців і патріотів України незалежно від мови спілкування та місця проживання. Умови використання мережі і правила, які забороняють розміщувати матеріали або контент провокаційного і образливого характеру, що принижує гідність людини, її етнічні, культурні, релігійні та інші особисті цінності, а також контент, який спрямований на підрив суверенітету й цілісності України, у тому числі будь-які публікації, що містять коментарі, посилення протиукраїнського характеру дозволяють користувачам

сайту вільно відчувати себе в мережі. У лютому 2016 року з переходом на нове ядро, адміністрація сайту «ВСІ ТУТ» була змушена видалити близько 3000 користувачів мережі, але ці дії не послабили інтерес патріотів України до даного сайту. В даний час проєкт «ВСІ ТУТ» використовує найсучасніші підходи та інноваційні технології інтернету і веб-програмування і дозволяє користувачам сайту безпечно користуватися всіма ресурсами мережі без обмежень.

Підсумовуючи цю тему, можна виділити багато цікавих та важливих питань. Найперше – це Загальний Регламент щодо захисту персональних даних. Його прийняття захистило практично усіх користувачів соціальних мереж у країнах ЄС, адже саме на основі цього закону створювались законодавчі бази інших країн. Найбільш влучно адаптувала цей Регламент саме Німеччина. І в цій країні прийняли, напевно, найважливіший закон про захист персональних даних у соціальних мережах – закон про видалення NetzDG. Саме цей закон зберігає потужний захист від недостовірної інформації, спаму, поширення неприйняттого контенту, а також протидіє булінгу у Інтернеті. Також дуже надійним є законодавство США, а саме закон ССРА. За цим законом вже слідує й інші штати, адже він захищає практично усі права суб'єктів та змушує підприємства як мінімум повідомляти користувачів, коли їхні персональні дані будуть використовувати. Звісно, у країні, де сфокусовано більшість соціальних мереж повинен бути досить потужний захист інформації користувачів, щоб не виникали конфлікти багатонаціонального масштабу.

Політика Китаю щодо захисту персональних даних, як на мене, є занадто жорстокою. Звісно, цензура потрібна, проте вона не повинна обмежувати людей у їхніх діях. Зараз це схоже більше на обмеження свободи висловлювання громадян, ніж на їхній захист. На мою думку, така велика кількість цензурованої інформації в Китаї не потрібна. Адже, навіть, якщо хтось захоче подивитись заборонений там You Tube, то може з легкістю це зробити, використовуючи VPN. Проте, у

Китайській Конституції є похвальним закон, який захищає таємницю листування громадян.

На жаль, зараз в Україні немає чіткого закону, який захищав би персональні дані у соціальних мережах. Тому нам потрібно створювати це, щоб убезпечити українців від різноманітних кібератак. Наші політики повинні брати за приклад законодавчу базу Німеччини: вона повністю відповідає вимогам GDPR та максимально захищає користувача у соціальних мережах. Також, можна взяти за приклад статтю у Конституції КНР про таємницю листування та адаптувати це у власний закон з усіма потребами та вимогами.

Проте, зараз Міністерство цифрової трансформації проводить активні дії в е-середовищі, в тому числі й займається проблемою щодо захисту персональних даних в соціальних мережах. Безпосередньо вони вже впровадили низку проєктів, які активно використовують українці і я впевнена, що до 2024 року будуть виконані усі поставлені плани. Для України проблема захисту персональних даних у період війни є надзвичайно актуальною. Ворог може використовувати наші персональні дані з соціальних мереж проти нас самих. Тому зараз ця проблема є доволі важливою, проте не тільки під час війни, а й у мирний період часу. Нам самостійно потрібно дотримуватись правил захисту власних персональних даних, а саме: не поширювати конфіденційну інформацію про себе та своїх рідних у соціальних мережах; використовувати надійні паролі; уважно перечитувати положення про конфіденційність: чи немає там пунктів, які суперечать вашій конфіденційності; не переходити за сумнівними посиланнями, адже таким чином ворог може отримати доступ до ваших сторінок у соціальних мережах.

Правовий захист персональних даних у XXI столітті є надзвичайно важливим питанням, адже ми живемо у часі, коли життя «проходить в інтернеті». Тому й захист конфіденційних даних людини повинен бути надійним, щоб не виникало жодних конфліктів, які можуть перерости у значно більші.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про захист персональних даних. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
3. Гронь О. В., Погореленко А. К «Проблеми захисту персональних даних у контексті сучасної комунікації». URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_1_2018ua/25.pdf
4. Мельник К.С. «Обробка та захист персональних даних в соціальних мережах». URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14mksdsm.pdf>
5. Глянько О. С. «Захист персональних даних в соціальних мережах». URL: <file:///C:/Users/PackardBell/Downloads/122-Текст%20статті-205-1-10-20191210.pdf>
6. Шемчук В.В. «Азіатська модель забезпечення інформаційної безпеки сучасних держав». URL: [file:///C:/Users/PackardBell/Downloads/876-Текст%20статті-1557-1-10-20200217%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/PackardBell/Downloads/876-Текст%20статті-1557-1-10-20200217%20(2).pdf)
7. Новосельський І.Ф. «Українські соціальні мережі: специфіка та проблеми функціонування». URL :
8. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10367/1/Novoselskiyi.pdf>
9. https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013372
10. <https://diam.gov.ua/storage/app/sites/31/list-shchodo-priynyattya-tsnap-dokumentiv-po-ss1-i-bud-pasportu.pdf>
11. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>
12. Едвард Сноуден, Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Едвард_Сноуден
13. https://zmina.info/news/v_kitaje_prinjat_zakon_o_kiberbezopasnosti_ogranichivajushhij_onlajn_svobody-2/

14. Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks (Network Enforcement Act). URL: https://www.bmj.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/NetzDG_engl.pdf?__blob=publicationFile&v=2

15. Дубов Д.В. «Політика Китаю щодо регулювання внутрішнього інформаційного простору». URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/dubov_polityka.pdf

16. Бем М.В., Городиський І.М. «Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти». URL: <https://rm.coe.int/handbook-pers-data-protect-2021-web/1680a37a69>

17. Шевчук А.О., Штонда Д.Д. «ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ». URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/19.pdf

18. <https://transparencyreport.google.com/netzdg/overview?hl=uk>

19. Шкільнюк А. Д. «Захист персональних даних як гарантія забезпечення права на повагу до особистого та сімейного життя». URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15086/Шкільнюк%20А.%20Д.%20Захист%20персональних%20даних%20як%20гарантія%20забезпечення%20права....pdf?sequence=1&isAllowed=y>

20. Сопілко І.М. «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ». URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n4-33_2014/16.PDF

21. Москаленко М.В. «Захист інформації в соціальних мережах». URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5127/1/AUConferenceCyberSecurity_November2016_p143.pdf

22. Аналіз законодавства про захист персональних даних України. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/UKR_09142020_CEP_Finalnyy-zvit.pdf

Піщак Олександра Іванівна,
ліцеїстка групи Л-12(9 клас)
Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради
Науковий керівник: вчитель правознавства
Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради
Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Проблеми законодавчого забезпечення захисту персональних даних в Україні та світі

У сучасному світі інтернет – це так зване «дике поле», яке не захищене від злочинних дій. Без належного захисту даних можна стати легкою ціллю для вправних рук шахраїв, які легко повернуть махінації з твоєю банківською карточкою або мобільним номером телефону та інше. Кожного дня масово проводяться неправомірні обробки персональних даних активних користувачів соціальних мереж, які бездумно дають на це згоду під час завантаження з піратських сайтів музики, фільмів та додатків. З роками зростає доступ до інтернет ресурсів, а отже правопорушник може заволодіти персональними даними про незахищену особу. Це зумовлено неосвіченістю громадян в сфері захисту персональних даних.

Розвиток інформаційних технологій та глобалізація, активізація та зростання значення соціальних мереж значною мірою змінили процес та методи збирання та обробки персональних даних, здійснення доступу до них та їх використання. На сьогоднішній день продовжує розширюватись універсальне інформаційне середовище, в якому традиційні нормативно-правові механізми щодо захисту персональних даних стають здебільшого неефективними. Зрештою, світ є мобільним і дуже швидко прогресує. Особливо це стосується інформаційного поля. Відповідно ті закони та інші нормативно-правові акти, що

регулювали суспільні відносини у сфері інформаційної політики «вчора» - сьогодні можуть бути уже неактуальними та малодієвими. Це можливо тоді, коли тому їхні правові норми не передбачатимуть вирішення протиріч з нововиявленими аспектами, яких нещодавно ще просто не існувало в природі.

Сьогодні людство не уявляє свого життя без соціальних мереж – в багатьох вони складають основу буття. Через соціальні мережі люди отримують новини політичного, економічного та культурного розвитку національного та світового масштабу, спілкуються із знайомими та близькими людьми, повідомляють про події свого особистого життя. Загалом перебуваючи в глобальній павутині інтернету людина залишає про себе інформаційний слід, часто із залученням персональних даних. Як в Україні, так і в зарубіжних країнах порушення питання про захист даних людини в інтернеті стає все актуальнішим у сфері юриспруденції та колі науковців.

У часи інформаційних технологій існує багато питань щодо безпеки в інтернеті та її ефективності. Захист персональних даних – це одна із найбільш актуальних проблем. У сучасному світі дані особи легко можуть опинитися в чужих руках і бути використаними проти неї ж. Захист персональних даних є надзвичайно важливим, адже вони (персональні дані) містять інформацію, згідно якої можна навіть визначити конкретне місце проживання, стосунки з іншими людьми, деталі приватного життя, номер банківської карточки тощо. При отриманні даної інформації неодноразово відбувалася нелегальна обробка даних та надання інформації третій особі нелегально.

Одним із багатьох прикладів є дозвіл обробки даних від особи, яка реєструється на сайті. Зазвичай користувачів не цікавить, куди йдуть їхні персональні дані та сам процес їх обробки. Зазвичай важко спрогнозувати ймовірність витоку інформації в інтернеті. Тому освіченість та обережність в цьому питанні стоять на першому місці.

Здебільшого запит на обробку персональних даних містить типовий текст та має лише одну опцію для згоди без будь-яких змін

погодження. Проте законодавством не врегульоване питання щодо наслідків відмови від обробки персональних даних та не надається альтернатива такого вибору. Це вказує на низьку якість закону та порушення конституційних прав особи. Особи, які відмовилися від обробки своїх персональних даних, повинні мати альтернативу — використання традиційних методів ідентифікації особи.

При таких обставинах особа не завжди знає, куди та кому в майбутньому можуть бути передані її персональні дані або сумнівається щодо надійності зберігання їх. Згідно зі статтею 8 пунктом 2 Закону України «Про захист персональних даних», суб'єкт персональних даних має право знати джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані, знати механізм автоматичної обробки персональних даних, право на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки (добавити доповнення). Нерідко ці нормативи порушуються володільцем персональних даних, що порушує статтю 8 п.2.7 право на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням. У разі порушення особа може звернутися зі скаргами на обробку своїх персональних даних до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до суду.

Однак Законом України «Про захист персональних даних» впроваджено ще один механізм щодо порушення обробки персональних даних особи. У статті 8 п. 2 частинах 5, 6 та 11 зазначено, що суб'єкт персональних даних має право пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних, відкликати згоду на обробку персональних даних. Через велику кількість згод, які надаються кожного дня, неможливо відстежити передачу своїх даних третім

особам. Це значить, що реалізація прав, наданих законом – неефективна. Особи можуть навіть не знати про поширення їхніх персональних даних і не можуть їх відповідно захистити.

Отже, варто спершу звернутися до володільців чи розпорядників персональних даних, дії або бездіяльність якого призвела до порушення прав та захисту персональних даних особи. За статистикою, володільці та розпорядники персональних даних йдуть на зустріч, щоб запобігти можливого майбутнього візиту до Уповноваженого Верховною Владою України з прав людини або складних судових процесів. Кожен хоче зберегти свій дорогоцінний час та репутацію, тому такий спосіб є дієвим.

Відомо, що найбільшим володільцем бази персональних даних є держава, а значить до неї будуть висувати найсуворіші вимоги щодо захисту персональних даних громадян. Очевидно, що витік інформації з бази лише посилює недовіру та почуття незахищеності перед інтернет-загрозами. Ми не те що не можемо довіритися державі в сфері захисту своїх даних, але і іншим приватним базам даних. Я вважаю, це доволі вагома проблема у законодавстві.

Пропоную розглянути законодавчі норми України захисту персональних даних. Відповідно до Конституції України кожен має право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [Конституція України, Розділ II, ст.34, ч.2], тобто вільно володіти будь-якою інформацією та використовувати її у своїх цілях, за винятком, якщо це не погрожує національній безпеці, територіальній цілісності, громадському порядку.

Проте, за Рішенням Конституційного Суду було здійснене офіційне тлумачення другої частини статті 34 Конституції України в якому йдеться, що інформація про особисте та сімейне життя особи – це будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами

інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень є конфіденційною та не може збиратися, зберігатися та поширюватися без її (особи) згоди. Порухення є втручанням в особисте та сімейне життя особи та відповідно карається законом (за винятком у випадках зазначеним законом в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини).

На мою думку, саме стаття 32 Конституції України нормує захист персональних даних. У ній (статті) зазначається, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Також в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у статті 8 йдеться, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя. З цього можна зробити висновок, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя та на захист від втручання у них.

Також варто глянути на статтю 31 Конституції України в якій йдеться, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Ця норма забороняє несанкціоноване прослуховування телефонних розмов, листування чи телеграфії, де можливий обмін даними чи будь-якою іншою інформацією, яку можна вважати приватною. Отже, дану статтю Конституції України також можна вважати захистом персональних даних та їх обробки.

З 01.06.2010 року питання захисту персональних даних регулюється Законом України №2297–VI «Про захист персональних даних». Згідно статті 2 «Визначення термінів» можна винести декілька значень, які будуть характеризувати норми та права даного закону: 1) Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну

особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована; 2) Суб'єкт персональних даних – фізична особа, персональні дані якої обробляються; 3) Володілець персональних даних – фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом; 4) Розпорядник персональних даних - фізична чи юридична особа, якій володільцем персональних даних або законом надано право обробляти ці дані від імені володільця.

При порушенні міжнародних засад та правил обробки персональних даних найбільшу юридичну відповідальність несуть останні дві категорії. Володільцем можуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади або органи місцевого самоврядування, фізичні особи – підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону. Розпорядником персональних даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, крім цих органів, може бути лише підприємство державної або комунальної форми власності.

Також володілець персональних даних може доручити обробку розпоряднику відповідно до договору, укладеному в письмовій формі. Розпорядник може обробляти дані лише згідно з договором.[2, ст. 4, п. 2-5]. Неправильно визначена мета обробки персональних даних, надмірна їх кількість або розповсюдження відомостей про особу є підставами притягнення до відповідальності.

Також, я вважаю, що варто розглянути і такі важливі терміни для глибшого розуміння регулювання захисту персональних норм даним законом: знеособлення персональних даних–вилучення відомостей, які надають змогу прямо чи опосередковано ідентифікувати особу; згода суб'єкта персональних даних - добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. У сфері електронної комерції

згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно-комунікаційній системі суб'єкта електронної комерції шляхом проставлення відмітки про надання дозволу на обробку своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, за умови, що така система не створює можливостей для обробки персональних даних до моменту проставлення відмітки.

Узагальнюючи всю інформацію із даного закону, Конституції України та його офіційним тлумачення, «персональні дані» – це будь-яка інформація, яка стосується певної особи або за якою можна визначити особу.

Вимогами обробки персональних даних, затверджені у законодавстві, є прозорість та відкритість, сформульована мета обробки (у разі зміни визначеної мети на нову для подальшої обробки потрібна згода суб'єкта персональних даних), точність, достовірність даних та оновлюватися, відповідність отриманих даних до мети обробки тощо. Не допускається обробка даних про особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди (окрім випадків, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством). Якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних, обробляти персональні дані без його згоди можна до часу, коли отримання згоди стане можливим.

З особливостей обробки даних забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.

У 2012 році був створений спеціальний орган для виконання завдань Закону України №2297–VI «Про захист персональних даних» – Державна служба України з питань захисту персональних даних.

Враховуючи досвід функціонування системи захисту персональних даних в Україні, 3 липня 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України №383-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних», який набув чинності 1 січня 2014 року, з метою забезпечення незалежності уповноваженого органу з питань захисту персональних даних, як того вимагає Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» повноваження щодо контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних, покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Згідно з статтею 23 Закону України «Про захист персональних даних» Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має такі права: отримувати пропозиції, скарги та інші звернення фізичних і юридичних осіб з питань захисту персональних даних та приймати рішення за результатами їх розгляду; проводити на підставі звернень або за власною ініціативою виїзні та безвиїзні, планові, позапланові перевірки володільців або розпорядників персональних даних в порядку, визначеному Уповноваженим, із забезпеченням відповідно до закону доступу до приміщень, де здійснюється обробка персональних даних; отримувати на свою вимогу та мати доступ до будь-якої інформації (документів) володільців або розпорядників персональних даних, які необхідні для здійснення контролю за забезпеченням захисту персональних даних, у тому числі доступ до персональних даних, відповідних баз даних чи картотек, інформації з обмеженим доступом; затверджувати нормативно-правові акти у сфері захисту персональних даних у випадках, передбачених цим Законом; за підсумками перевірки, розгляду звернення видавати обов'язкові для виконання вимоги (приписи) про запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних, у тому числі щодо зміни, видалення або знищення персональних даних, забезпечення доступу до них, надання чи заборони їх надання третій особі,

зупинення або припинення обробки персональних даних; надавати рекомендації щодо практичного застосування законодавства про захист персональних даних, роз'яснювати права і обов'язки відповідних осіб за зверненням суб'єктів персональних даних, володільців або розпорядників персональних даних, структурних підрозділів або відповідальних осіб з організації роботи із захисту персональних даних, інших осіб; взаємодіяти із структурними підрозділами або відповідальними особами, які відповідно до цього Закону організують роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці; оприлюднювати інформацію про такі структурні підрозділи та відповідальних осіб; звертатися з пропозиціями до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо прийняття або внесення змін до нормативно-правових актів з питань захисту персональних даних; надавати за зверненням професійних, самоврядних та інших громадських об'єднань чи юридичних осіб висновки щодо проектів кодексів поведінки у сфері захисту персональних даних та змін до них; складати протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності та направляти їх до суду у випадках, передбачених законом; інформувати про законодавство з питань захисту персональних даних, проблеми його практичного застосування, права і обов'язки суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними; здійснювати моніторинг нових практик, тенденцій та технологій захисту персональних даних; організовувати та забезпечувати взаємодію з іноземними суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, у тому числі у зв'язку з виконанням Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до неї; брати участь у роботі міжнародних організацій з питань захисту персональних даних.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини також має включати до своєї щорічної доповіді про стан додержання та

захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні звіт про стан додержання законодавства у сфері захисту персональних даних.

Стрімкий технологічний розвиток і глобалізація призводять до виникнення нових труднощів для захисту персональних даних. Масштаби збирання та спільного використання персональних даних суттєво зросли. Інші країни також активно займаються питанням щодо обробки та захисту персональних даних громадою. Пропоную подивитись, як до цього ставляться найбільші представники держав сучасного світу (ЄС, США). Технології змінили як економіку, так і суспільне життя, і повинні надалі стимулювати вільний рух персональних даних у межах Союзу та передавання їх до третіх країн і міжнародних організацій, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту персональних даних.

До 27 квітня 2016 року основним документом, що регулював право громадян країн ЄС на захист персональних даних, була директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних і вільному русі таких даних». Стаття 7 даного документа відображає головний принцип, яким керується ЄС у проведенні політики захисту особистої інформації. З одного боку, в документі декларується прагнення до вільного переміщення інформації між країнами-членами ЄС, з іншого — надаються гарантії захисту основних прав громадян, в число яких входить право на недоторканність особистих даних і їх захист від третіх осіб. В першу чергу було дано визначення поняття «персональних даних». Відповідно до статті 2 до «персональних даних» відноситься будь-яка інформація, яка ідентифікує або з допомогою якої можна ідентифікувати особу. Таким чином, це будь-яка інформація, яка стосується особи: його ім'я, номер телефону, расова приналежність, номер соціальної картки тощо.

На спільному засіданні комісії Європейського Парламенту, Європейського соціально-економічного комітету та Комітету регіонів січні 2012 р. обговорювалися перспективи вдосконалення

законодавства в сфері захисту персональних даних та було відзначено наступне: незважаючи на те, що прийняття директиви 95/46/ЄС є ключовим етапом в історії розвитку інформаційного захисту громадян, вона була прийнята 17 років тому, коли інтернет тільки починав свій розвиток. Сьогодні існуючі норми не відповідають завданням ефективного захисту персональних даних в інтернеті. В силу цього, ЄС приступив до створення нової правової бази у даній сфері, яка охоплювала б всі країни ЄС, а також частково треті країни.

Зі статті 4 Терміни та визначення Регламенту Європейського Парламенту і Ради про захист осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС також можна взяти декілька понять для ліпшого розуміння «персональних даних» у законодавстві ЄС. «Персональні дані» означає будь-яку інформацію, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати. Фізична особа, є такою особою, яку можна ідентифікувати, прямо чи опосередковано, зокрема, за такими ідентифікаторами як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи.

27 квітня 2016 року був прийнятий Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС(GDPR), та почав застосовуватися 25 травня 2018 року. В документі стверджується, що фізичні особи повинні мати контроль щодо власних персональних даних, а також, що персональні дані мають збиратися законно, прозоро та відповідно до цільового обмеження. Найважливіше, що встановлюється значна відповідальність юридичних осіб за порушення вимог Регламенту щодо захисту персональних даних. Окрім того, їх зберігання

обмежується строком, необхідним для опрацювання, яке має відбуватися під захистом від несанкціонованого впливу.

Дія цього документу поширюється на всіх держав-учасниць Європейського Союзу та може розповсюджуватись також і на інших осіб, які вступають із ними у правовідносини. Основною метою прийняття Регламенту було: уніфікація та систематизація законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних; створення додаткового захисту для персональних даних, що надаються фізичними особами; посилення вимог для притягнення до відповідальності правопорушників.

За 2 роки функціонування Регламенту щодо персональних даних за його порушення стягнуто майже 360 млн євро. Водночас ця статистика вказує на те, що в Європі все ще залишаються проблеми щодо захисту персональних даних. Однак ефективний захист, запроваджений GDPR, у перспективі має призвести до значного зменшення кількості задоволених скарг та накладених штрафів у цій сфері. Також, так як це регламент, він не вимагає у національних урядів прийняття законів щодо його дії і є обов'язковим до застосування у ЄС. При прийнятті України до Європейського Союзу GDPR набуде чинності у державі та здійснить ефективний захист персональних даних громадян.

Законодавства деяких європейських держав здійснила поділ персональних даних за критеріями їх «чутливості»: дані загального характеру (ПІБ, дата народження, місце проживання, громадянство тощо); «чутливі» або вразливі, до яких відносять: стан здоров'я, відбитки пальців, дані про судимість, етнічна належність, релігія тощо. Такий поділ дозволяє встановити для вразливої інформації додатковий захист для уникнення можливого витоку у майбутньому.

У законодавстві ЄС зазначається, що способи збору даних стають все більш складними для моніторингу і контролю. Наприклад, процедури, що передбачають автоматичний збір даних, в число яких входить електронна купівля квитків, визначення місцезнаходження

людини з допомогою телефонних пристроїв та багато іншого. До цього потрібно додати, що уряд також має зацікавленість у збиранні та зберіганні даних про своїх громадян, наприклад, для запобігання терористичних актів, для оподаткування, реалізації ініціатив, пов'язаних з електронним урядом.

Важливо зазначити, що головним принципом, яким керуються європейці у сфері захисту персональних даних, є принцип максимальної відкритості. Будь-який громадянин повинен мати право на інформацію про те, ким і з якою метою його дані використовуються, зберігаються та обробляються, як довго вони зберігаються, і які у нього є права у тому випадку, якщо він захоче отримати доступ до них, видалити свої дані або змінити їх. Одну з найбільших європейських компаній «ІКЕА» оштрафували на 1.000.000 євро за масове стеження за відвідувачами та співробітниками. Про це стало відомо 16 червня 2021 року. Його колишнього голову Жан-Луї Байо засуджено до двох років ув'язнення умовно і оштрафовано на 50 тис. євро.

Традиційно, найбільш розвиненою юрисдикцією вважається США. Однією з причин необхідності розвитку такого законодавства є значна кількість порушень у сфері персональних даних. Політика США у сфері захисту персональних даних базується на тому, що заволодіння персональними даними іноземними державами чи будь-якими організаціями загрожує державній безпеці та громадянам. Тому держава зосереджується на для забезпечення конфіденційності громадян. У зв'язку з цим у штаті Каліфорнія був прийнятий новий закон про захист персональних даних (ССРА) підписаний 28.06.2018 року губернатором Брауном Закон Каліфорнії, який набуває чинності 1 січня 2020 року. Правила спрямовані на спрощення процедур щодо здійснення прав споживачів відповідно до ССРА, а також надають рекомендації бізнесу щодо їх дотримання. На даний момент цей закон є одним із найбільших регламентованих нормативних актів у сфері захисту персональних даних у США. Насамперед, його важливість полягає в тому, що в Каліфорнії знаходяться такі компанії як Facebook,

Google, Apple, що працюють з персональними даними користувачів по всьому світу.

Метою зазначеного закону є захист персональних даних, які обробляють юридичні особи приватного права та є розпорядниками такої інформації. Саме тому цим законом користувачам надається право дізнатися відомості про те, як компанія розпоряджається їхніми даними, а також можливість вимагати видалення інформації про себе та зупинення її розповсюдження. За невиконання вимог закону передбачені значні штрафи у кілька тисяч доларів США, навіть якщо компанія порушує законодавство через необережність. Таким чином, завдяки впровадженню цього закону Каліфорнія підвищила дисциплінованість та відповідальність юридичних осіб під час роботи з персональними даними фізичних осіб.

У США 1978 року був прийнятий Закон «Про право на фінансову приватність», який захищає конфіденційність особистих фінансових записів осіб. Закон встановлює заборону надання конфіденційної інформації, окрім на вимогу суду чи іншого адміністративного органу. Центральним керівним органом, який забезпечує безпеку у сфері обробки персональних даних є Агентство національної безпеки. Воно входить до структури Міністерства оборони США та виконує одночасно такі найбільш важливі функції, як забезпечення і контроль збору та аналізу іноземної розвідувальної інформації, а також захист інформаційних систем і комп'ютерних мереж Уряду США.

У США доволі багато приділяється уваги захисту конституційних прав і свобод людини в інтернеті. Важливим кроком у сфері забезпечення захисту персональних даних громадян стало прийняття Закону «Про захист приватної інформації про особу». Згодом ідею було продовжено прийняттям Закону «Про захист онлайнних персональних даних дітей»(СОРРА), який набув чинності у квітні 2000 року, завдяки цьому було заборонено збирати персональні дані дітей віком до 13 років без згоди на це їх батьків. Це убезпечує дітей від несанкціонованого втручання в приватне життя сторонніх осіб. Будь-

який ресурс, який доступній дитині, в обов'язковому порядку має подавати державним органам інформацію з відомостями про те, з якою метою збираються персональні дані. Влада США зобов'язала YouTube, Facebook та інші компанії розповісти про методи збору та обробки персональних даних користувачів Amazon, ByteDance, Discord, Facebook, Reddit та Snap, Twitter, WhatsApp, YouTube та дали їм на це 45 днів.

Інші держави якісно займаються питанням захисту персональних даних. Переважно це стосується великих заходів, а саме: штрафування великомасштабних компаній, додавання деяких зобов'язань, які стосуються захисту персональних даних громадян всім компаніям, розповідання мешканцям про використання їх персональних даних компаніями або державою тощо. Така велика кількість заходів пов'язана з швидким розвитком сучасних технологій, а саме, інтернету та соціальних мереж та бажанням інших держав у забезпеченні комфортного та безпечного користування інтернету

22 січня 2022 року стало відомо, що на форумі Raid було викладено дані двох мільйонів українців за 15 тис. доларів США, які начебто були взяті із сервісу «Дія». Міністерство цифрової трансформації повідомляє що злив даних пов'язаний із кібератакою на урядові сайти 14 січня 2022 року. Також урядовці розказали, що метою цієї атаки був «психологічний вплив на українців, який полягає в підриві довіри до органів влади та сприянні панічними настроями». На думку уряду, хакери розмістили на форумі компіляцію різних баз, які раніше були доступні в інтернеті. У Міністерстві цифрової трансформації не змогли підтвердити інформацію про відповідність ID користувачів із ідентифікаторами.

Оскільки Міністерство цифрової трансформації не змогло дати гідну відповідь на появу інформації злитих персональних даних двох мільйонів українців та переконати громадян, що зливу не було, цю ситуацію можна вважати одним із найбільших випадків витоку персональних даних. У той момент порушилися права мільйонів осіб.

На початку російсько-української війни відбувся показовий випадок, який може охарактеризувати нашу систему захисту бази персональних даних. У ніч на 24 лютого була зафіксована найбільша в історії кількість кібератак на українські системи. Країна-агресор здійснила хакерську атаку на ресурси органів державної влади та військового управління України, а також ІТ-систем об'єктів критичної інфраструктури, операторів зв'язку та ЗМІ. «Вона була здійснена на 70 державних установ і державних органів» - вказав міністр МВС Денис Монастирський. Звідси слідує, що ця атака була масова і була напрямлена не на шифрування і подальшого продажу, а на знищення цих даних. У Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України повідомили про ще одну кібератаку на державні органи. У відомстві попереджають про розповсюдження серед державних органів небезпечних електронних листів з темою «Інформація щодо військових злочинів». В ньому міститься небезпечний файл з розширенням html, відкриття якого призведе до того, що зловмисники отримають віддалений доступ до комп'ютера особи.

Українська практика в цьому питанні відрізняється набагато меншою кількістю порушених судових справ, але не через відсутність порушень, а у зв'язку з низькою правовою культурою громадян щодо власних персональних даних та неефективною системою їх захисту. Та з початком порушення РФ українських кордонів, початком війни та здійсненню багатьох жахливих військових злочинів цифра кібератак на Україну збільшилась в декілька раз. Варто зазначити, що сьогодні найбільш дієвим способом захисту своїх персональних даних є ретельна фільтрація, кому та з якою метою ці дані передаються. На жаль, забезпечити абсолютний захист персональних даних наразі не може жодна держава у світі, проте особа може обмежити обсяг тих відомостей, на обробку яких вона надає згоду.

Отже, після аналізу українського законодавства та випадків його недотримання, а також після аналогічного аналізу зарубіжного

законодавства і випадків можна зробити висновок, що українська система захисту персональних даних може вважатися відповідною до норм НАТО і ЄС та інших зарубіжних країн. В цій сфері воно недостатньо розвинене та врегульоване, має ряд дефектів та є неефективним щодо санкціонування правопорушників. Наслідками цих проблем стає витік персональних даних українців, а найгірше те, що всі це усвідомлюють, але результат відсутній в даний момент.

Нерідко користувачі соціальних мереж у щоденному житті продовжують залишати особисті дані, які можуть бути використані третіми особами. Тому державою має бути забезпечено захист персональних даних, який має враховувати всі етапи їх захисту, від збору до їх (персональних даних) знищення.

Виникає питання щодо призначення та ефективності роботи ряду підрозділів, які відповідають за захист персональних даних громадян нашої держави. І один із шляхів вирішення проблеми захисту персональних даних, на мою думку, є створення одного єдиного механізму з чітко прописаними нормами, обов'язками та правами. Він має функціонувати за Законом України «Про захист персональних даних» та відповідати всім нормам ЄС. Також варто взяти до увагу США, яка ефективно захищає персональні дані своїх громадян. В законодавстві має бути гармонічно прописано право на вільне володіння інформацією та захист персональних даних, а також фіксація відповідальності за порушення норм у сфері захисту персональних даних. Варто взяти до уваги критерії «чутливості» персональних даних громадян, яке покращить функціонування особистої інформації осіб.

Найчастіше в даній роботі я зверталася до таких інтернет-джерел, як ЗМІ, де кожного дня поширюється найбільша кількість інформації у загальнодоступний доступ. Основним джерелом нормативної інформації є Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних», Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Директива 95/46/ЄС Європейського

Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних», Регламент Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних» для точного визначення і характеристики терміну «персональні дані» та знаходження вирішення проблеми захисту персональних даних.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про захист персональних даних» №2297–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#top>
3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
4. Гронь О. В., Погореленко А. К. Науковий вісник Ужгородського національного університету випуск 19 частина 1 2018 рік «Проблеми захисту персональних даних у контексті сучасної комунікації». URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/19_1_2018ua/25.pdf
5. Про положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних №390/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/2011#Text>
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних» №383-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-18#Text>
7. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод №955_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
8. Шкільнюк А. Д. Захист персональних даних як гарантія забезпечення права на повагу до особистого та сімейного життя.

9. Павлюк І., Калічук В. Всеукраїнське професійне видання «Газета online» «Чи реально притягти до відповідальності за порушення захисту персональних даних в Україні?». URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-realno-prityagti-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-zahistu-personalnih-danih-v-ukrayini.html>

10. Регламент Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

11. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text

12. <https://forbes.ua/inside/diya-zliv-26012022-3389>

13. <https://mind.ua/news/20219820-vlada-ssha-zobov'yazala-amazon-facebook-ta-inshi-kompaniyi-rozpovisti-pro-metodi-zboru-informaciyi>

14. <https://www.epravda.com.ua/news/2021/06/15/675026/>

15. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kiberataka-na-derzhorhany-khakery-vykorystovuyu-temu-viyny/31785635.html>

16. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/problemi-zahistu-personalnih-danih-dosvid-ukrayini-ta-inshih-krayin.html>

17. https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013372

18. <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/23625/2019-10-09-twitter-pomylkovo-nadavala-reklamodavtsyam-nomery-telefoniv-i-elektronni-adresy-korystuvachiv/>

19. <https://www.dw.com/uk/міністерство-юстиції-сша-починає-перевірки-інтернет-велетнів/a-49724872>

20. <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/23625/2019-10-09-twitter-pomylkovo-nadavala-reklamodavtsyam-nomery-telefoniv-i-elektronni-adresy-korystuvachiv>.

СЕКЦІЯ 6. ПРОБЛЕМИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У НАТО ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ БЛОКАХ

Палійчук Анастасія Любомирівна,

ліцеїстка групи Л-22 (10 клас)

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею

Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник: вчитель правознавства

Івано-Франківського фізико-технічного ліцею

Івано-Франківської обласної ради

Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Перспективи та ключові проблеми вступу України до НАТО

Для початку пропоную розглянути концепцію НАТО (North Atlantic Treaty Organization) в загальному. Цю організацію було створено 04 квітня 1949 року з метою забезпеченню миру та захисту, які при вступі можуть надати й Україні, своєї свободи на засадах, гарантування оборони з ціллю утримання і у випадку необхідності відведення будь-якої форми розв'язання проти них агресії. У союз входять 30 держав, які зобов'язались відповідати засадничим принципам Альянсу, тобто: мати спільні інтереси та цінності, відданість справі забезпечення демократичних принципів та багато іншого.

НАТО є не єдиним Альянсом в який може вступити Україна. Одним з таких є союз між нашою країною, Польщею та Великою Британією та деякими іншими державами Європи, створення якого було зумовлене початком сильних бойових дій в Україні. Цей союз має стати частиною ширшої стратегії України зі створення малих альянсів: «Люблінський трикутник» (Україна—Польща—Литва), «Асоційоване тріо» (Україна—Грузія—Молдова), «Квадрига» (Україна—

Туреччина). Український державний діяч Дмитро Кулеба про дану коаліцію « Ми створюємо пояс безпеки та процвітання і посилюємо Балто-Чорноморську вісь. Так з'явилися Люблінський трикутник з Польщею і Литвою, Квадрига з Туреччиною, Асоційоване тріо з Грузією і Молдовою. Варшава, Київ і Лондон мають не лише реалістичне усвідомлення безпекових загроз Європі та стратегію протидії викликам з боку РФ, але і великий потенціал тристоронньої співпраці в галузях торгівлі, інвестицій, енергетики, зокрема відновлюваної.» [7]. Тобто, цей Альянс передбачає не лише воєнну політику, а й соціальну, що дає надію на довгу співпрацю.

Вступ в подібні організації мотивує удосконалювати всі аспекти життя в Україні, щоб вони відповідали європейському рівню.

Вступ в НАТО залежить не лише від рішення членів цього союзу, а й від готовності країни-претендента. Існують етапи, які має пройти країна для вступу, також вимоги, які потрібно обов'язково виконати. Можна виділити кілька ключових етапів: 1) Перший (консультаційний етап) – відбувається зустріч на якій ознайомлюють з деталями роботи Альянсу. Військове керівництво НАТО проводить аналіз відповідних військових факторів у зацікавленій у членстві в НАТО країні. Під кінець даного етапу країна офіційно оголошує про бажання до вступу в НАТО; 2) Другий (переговорний етап) – надходить запрошення від НАТО з закликом провести переговори про вступ; 3) Третій (ратифікаційний етап) – починається підписання Протоколу, в якому йдеться про приєднання до Північноатлантичного договору; 4) Четвертий (імплементаційний етап) – Протокол на вступ передається на збереження в Сполучені Штати Америки. Країна-кандидат офіційно стає членом НАТО [4].

На цей момент дані етапи Україні ще належить пройти, але недавно розпочали розгляд заяви про вступ, яка передбачала прискорену процедуру. І можливо через кілька місяців ми з «держави-аспірантки» станемо кандидатами. Листи та висловлення з боку України про бажання вступити в НАТО було висказано і надіслано

кілька разів. На саміті в Брюсселі в червні 2021 року лідери НАТО підтвердили рішення, прийняте на Бухарестському саміті 2008 року, про те, що Україна стане членом Альянсу з Планом дій щодо членства (ПДЧ). В ньому прописані п'ять розділів, які описують вимоги для вступу в союз: 1) Політичні та економічні питання; 2) Оборона / Військові питання; 3) Питання ресурсів; 4) Питання безпеки; 5) Правові питання [4].

За допомогою цих тез країнам які потенційно можуть стати учасниками НАТО простіше створити план дій для підготовки для приєднання в союз. Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Україні дуже важливий вступ в НАТО, це дає багато можливостей і наслідків. Такі як: гарантія безпеки, незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, покращення міжнародних відносин і створення позитивних становища для вступу в ЄС, зміцнення інститутів громадянського суспільства, посилення прозорості влад, зменшення впливу Росії в багатьох сферах, стимулювання різноманітних реформ. Також можуть бути й негативні наслідки, які на мою думку будуть компенсовані. Як от зменшення воєнної сили України, але в той же час НАТО буде змушене допомогти військовою міццю з інших країн-партнерів. Негативним наслідком може бути зменшення впливу та прийнятті самостійних рішень, що до зовнішньої та оборонної політики нашої країни.

На мою суб'єктивну думку, є багато причин чому нас ще досі не взяли в НАТО, але я хочу виділити кілька найголовніших: 1) Невідповідність України до вимог НАТО. Нашій державі потрібно зробити багато реформ у різних галузях. Найголовнішою проблемою є корупція за знищенням якої уважно слідкують закордонні союзники. Адже їм не вигідно інвестувати в країну, де велика кількість грошей піде в кишені чиновникам. При вирішенні внутрідержавних проблеми

ми стаємо все ближче і ближче до вступу в Північноатлантичному альянсі; 2) Другою причиною, на мою думку, є сусідство з Росією. На даний момент Україна є буферною зоною між Європою і РФ, і увійшовши в європейські союзи ця зона зникає, такий розклад страв не задовольняє обидві сторони, і вони різними шляхами намагаються запобігти цьому. Варто зазначити, що деякі країни-члени НАТО мають тісні економічно вигідні стосунки з країною окупантів, і не бажає жертвувати цим заради України, тому виступає проти приєднання; 3) Також варто згадати про повномасштабне вторгнення і війну з Росією загалом. Від країн-претендентів НАТО очікує мирне вирішення усіх міжнародних суперечок і неухильним буде визнати, що країнам не вигідно брати «під своє крило» державу в такому тяжкому стані. Це зобов'язує їх виконувати обіцянки які стоять в основі даного альянсу. Мені здається, що це може стати причиною розв'язання Третьої світової війни; 4) Доки ми не вступимо в ЄС – нам не бачити шляху в НАТО. На мою думку це дві взаємозв'язані організації. ЄС зможе налагодити економічні справи в Україні, а НАТО забезпечити захист, щоб не втратити усі інвестиції, які буде надавати ЄС; 5) І доволі актуальною причиною є те, що наша держава можливо сама буде змушена відмовитись від стратегічного курсу на набуття членства в НАТО. Так, як одною з вимог Росії на перемовинах є відмова від прагнення вступу в цей альянс. Але цей варіант є дуже малоімовірним тому, що цей союз є стратегічно важливим для збереження миру після нашої перемоги. Також це може викликати хвилю обурення в народі. Та щоб переіначити напрям курсу потрібно вносити корективи в конституцію, яку не можна змінювати в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Але і без членства в НАТО між нами є співпраця. Для цього створена спеціальна комісія Україна-НАТО (КУН), партнерство з Україною підписане 9 липня 1997 року, яка займається контролем та керуванням діяльності співпраці. Це найвищий орган, який ухвалює рішення, які стосуються розвитку стосунків між Україною та НАТО.

Дана комісія також є форумом для консультації між країнами, обговорюються такі теми, як ситуація на Балканах, «заморожені» конфлікти, боротьба з тероризмом та колись ситуація в Афганістані. У складі комісії є усі країни Альянсу та також України, зібрання відбуваються регулярно на рівні послів та військових представників. КУН розглядає участь України у програмі від НАТО «Партнерство заради миру.» вона створена в 1994 році для військової співпраці НАТО з 23 державами Європи та деякими колишніми республіками Центральної Азії та СРСР. Рамках цього проекту залучались українські військові до кількох десятків миротворчих навчань на території країни та за кордоном. Схожою програмою від НАТО є «Наука заради миру та безпеки.» залучаються вчені з НАТО, ЄС та України для того, щоб вирішувати питання безпеки за допомогою співробітництва. Працюють не лише над проблемою тероризму і загроз, а й розвиток інформаційних технологій, захист довкілля, раціональне використання природних ресурсів та багато іншого.

Є декілька напрямків для взаємовигідної співпраці доки Україну не увійде в Альянс: 1) Можливості побудови та сумісність – передбачає підтримування НАТО сектору оборони, комплексні пакети допомоги, створення кількох проектів Трастового Фонду для підтримки розвитку, які зумовлені початком конфліктів між Україною та Росією; 2) Командування, контроль, зв'язок та комп'ютери (С4) – НАТО допомагає розвитку та модернізації України для власного забезпечення безпеки та оборони; 3) Матеріально-технічне забезпечення та стандартизація – підтримка реформ матеріального-технічного забезпечення; 4) Медична реабілітація – допомога в удосконаленні медичної системи та підтримка реформ; 5) Перехід до військової кар'єри - допомагає і у розробці та впровадженні сталого, ефективного та комплексного підходу до переселення військовослужбовців, що входить до складу кадрового управління Збройних Сил України; 6) Утилізація вибухових боєприпасів (EOD) та протидія саморобним вибуховим пристроям (С-IED) – підтримання

гуманітарної діяльності щодо утилізації бойових припасів; 7) Кіберзахист – метою цього Трастового фонду було забезпечення протидії кіберзагрозам, був закритий в 2017 році по причині виконання своїх цілей [2].

Також варто згадати нещодавно створений альянс – U-24. Ідея цього союзу полягає в тому, що за 24 години країни-союзники повинні надати всю необхідну допомогу не лише для зупинення конфліктів, а й зарадити при гуманітарних кризах і катаклізмах чи епідемії. Країною-засновником стала Україна та президент Володимир Зеленський, започаткування проголошено 17 лютого 2022 року. На даний момент у союз входять 7 країн: Україна, Великобританія, Польща, Естонія, Литва, Латвія, Німеччина. Проведені опитування показали, що близько 61% ставляться до даного позитивно і лише 21 % – проти. Про цей альянс прем'єр-міністр Польщі Матеуш Муравецький зазначив «Головною цінністю є, звісно, безпека в регіоні. Завдяки безпеці може розвиватися культура, економіка, торгівля. Ми всі в регіоні в цьому зацікавлені. Ця співпраця є боротьбою за безпеку в регіоні. Ми переконалися у дестабілізації на східному фланзі НАТО. Велика Британія сама переконалася в тому, що таке довгі руки РФ та їхні спецслужби... Наші міністри працюють заради цього формату» [7].

Вважаємо, що вступ до НАТО є дуже важливим кроком у становленні та державотворенні нашої самобутньої України, як повноцінної демократичної державою, яка відповідає усім стандартам ЄС. НАТО дасть нам впевненість в захисті суверенітету і цілісності територій. В 2017 році опитування показали, що 69% українців бажають вступити в НАТО.

Вважаю, що найближчим часом Україні не вдасться вступити в цей блок, адже для цього спочатку потрібно завершити війну з Росією. Але в цьому Північноатлантичний альянс допомагає усім потрібним, за що ми дуже вдячні. Через те, що нас не можуть взяти в НАТО, нам не можуть «закрити небо».

Також треба зазначити, що Україна створила інший союз. Я маю на увазі U-24, який на мою думку був створений, щоб зробити щось схоже на НАТО, але на мою думку даний союз не здатний повністю замінити Північноатлантичний союз. Адже країни не матимуть бажання в нього вступати тому, що є набагато сильніше НАТО. Тому нам не варто змінювати Ще ніколи ми не були так близько до вступу в НАТО, як зараз. Хоч на даний момент ми і не можемо цього зробити. Тому сподіваюсь, що вони розглянуть заяву про швидший етап вступу, і ми скоро приєднаємось до цієї організації.

Список використаних джерел:

1. Відносини з Україною, офіційний сайт НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (дата звернення: 09.04.2022).
2. Відносини Україна – НАТО. URL: <https://cutt.ly/XF9TPgT> (дата звернення: 09.04.2022).
3. План дій щодо членства в НАТО. URL: <https://cutt.ly/2F9TBbd> (дата звернення: 09.04.2022).
4. Критерії вступу України до НАТО. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6929-kriterii-vstupu-ukraini-do-nato/> (дата звернення: 09.04.2022).
5. Чому ініційоване Зеленським об'єднання U24 не стане альтернативою НАТО. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shcho-take-u24-i-chi-varto-ukrajini-vidmovitisya-vid-vstupu-u-nato-ekspert-ostanni-novini-50228130.html> (дата звернення: 09.04.2022).
6. Особливе партнерство України з НАТО. URL: <http://www.uaconsulate.org/about-ukraine/euroatlantic-cooperation/ukraine-nato> (дата звернення: 09.04.2022).
7. Альянс України, Великої Британії і Польщі. URL: <https://cutt.ly/eF9T7Bs> (дата звернення: 09.04.2022).

Підлуський Олег Олегович,
ліцеїст групи Л-12(9 клас)
Івано-Франківського
фізико-технічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради
Науковий керівник: вчитель правознавства
Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради
Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Питання вступу України до НАТО та інших військових організацій (в умовах російсько-української війни)

Питання руху України до НАТО (або ж відмови від вступу, як того вимагає РФ) стало топ-темою останніх днів.

В такий важкий для України час, коли російські окупанти намагаються захопити наші землі є організація, яка в змозі нам допомогти, але не робить цього. Не хоче чи не може? Про це трішки пізніше. А для початку розберемось, що ж таке НАТО.

Організація Північноатлантичного договору, також Північноатлантичний альянс або НАТО — міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року.

Відповідно до статутних документів Альянсу, головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права, мирного розв'язання суперечок та підтримує ці цінності в усьому євроатлантичному регіоні. Засадничим принципом Альянсу є спільність поглядів між північноамериканськими та європейськими членами НАТО, які поділяють однакові цінності та

інтереси і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи і Північної Америки. Альянс стоїть на захисті країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на напад ззовні.

Відносини між Україною й Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) розпочалися у 1992 році. Україна подала заявку на приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) у 2008 році. Плани щодо членства в НАТО були відкладені Україною після президентських виборів 2010 року, на яких президентом був обраний Віктор Янукович, який вважав за краще залишити країну поза блоком. На тлі Євромайдану та Революції Гідності Янукович втік з України в лютому 2014 року. Тимчасовий уряд Яценюка, який прийшов до влади, спочатку заявив, посилаючись на позаблоковий статус країни, що не планує вступати в НАТО. Однак після військового вторгнення Росії в Україну та парламентських виборів у жовтні 2014 року нова політична влада поставив вступ до НАТО пріоритетом. 21 лютого 2019 року до Конституції України було внесено зміни, норми щодо стратегічного курсу України на членство в Європейському Союзі та НАТО закріплені в преамбулі Основного Закону, трьох статтях та перехідних положеннях.

На Брюссельському саміті в червні 2021 року лідери НАТО підтвердили рішення, прийняте на саміті в Бухаресті 2008 року, про те, що Грузія й Україна стануть членами Альянсу з Планом дій щодо членства (ПДЧ) як невід'ємною частиною процесу та правом України визначати своє майбутнє і зовнішню політику, звісно, без стороннього втручання. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг також наголосив, що Росія не зможе накласти вето на вступ України до НАТО, оскільки ми не повернемося в еру сфер впливів, коли великі країни вирішують, що робити меншим.

Згідно з опитуваннями, проведеними між 2005 і 2013 роками, українська громадська підтримка членства в НАТО залишалася низькою. Проте після початку російсько-української війни та анексії Криму громадська підтримка членства України в НАТО значно зросла. З червня 2014 року опитування показали, що близько 50% опитаних підтримують членство України в НАТО. Згідно з опитуванням Фонду «Демократичні ініціативи» у червні 2017 року, близько 69% українців хотіли б вступити в НАТО, тоді як у 2012 році, коли при владі був Янукович, підтримували 28%.

За правління різних президентів відносини з НАТО значно змінювались.

Відносини України та НАТО були офіційно встановлені у 1992 році, коли Україна після відновлення незалежності приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва, пізніше перейменованої на Раду євроатлантичного партнерства. 22—23 лютого 1992 року відбувся візит генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва, який офіційно запросив Україну до участі в РПАС (членом цієї організації Україна стала 10 березня 1992 року), а 8 липня 1992 року Президент України Кравчук відвідав штаб-квартиру альянсу в Брюсселі. Важливою подією у розвитку відносин між Україною і НАТО стало відкриття у вересні 1992 року Амбасади України в Брюсселі, яке було сполучною ланкою в контактах між Україною та НАТО.

Через кілька років, у лютому 1994 року, Україна першою серед пострадянських держав уклала рамковий договір з НАТО в рамках ініціативи «Партнерство заради миру», підтримала ініціативу держав Центральної та Східної Європи щодо вступу до НАТО.

1997 року взаємини України та НАТО перейшли на якісно новий рівень — на Мадридському саміті НАТО було підписано «Хартію про особливе партнерство НАТО та України». Сторони обмінялися офіційними представництвами: у Києві відкрився Центр інформації та документації НАТО, а у штаб-квартирі НАТО з'явилося українське

представництво, де з 1998 року розпочав роботу спеціальний військовий представник України. У листопаді 1998 року президент Кучма підписав «Програму співпраці України з НАТО на період до 2001 року», а в розпал «Косовської кризи», у квітні 1999 року, у Києві відкрилася місія НАТО. Україна підтримала операцію НАТО на Балканах: 12 червня 1999 року за Угорщиною, Болгарією та Румунією Україна на кілька годин закрила свій повітряний простір для російських літаків, що летіли в Приштіну, що зумовило вкрай хворобливу реакцію в Москві. У 2000 році вперше в історії НАТО щорічна зустріч головного політичного органу НАТО - Північноатлантичної ради - пройшла за межами країн - членів НАТО у Києві. За Кучми відбулися два саміти Україна — НАТО (1999 та 2002 рр.). 2000 року було підписано «Угоду про статус сил». У 2001 році було відкрито навчальний центр Міжнародного центру миротворчості та безпеки у Яворові.

28 травня 2002 року, напередодні початку «другої хвилі» розширення НАТО на Схід, Рада національної безпеки та оборони України під головуванням президента Леоніда Кучми прийняла Стратегію щодо НАТО, яка передбачала перегляд політики позаблоковості на користь початку процесу, кінцевою метою якого мало стати здобуття Україною повноцінного членства в НАТО.

9 липня 2002 року в рамках програми «Партнерство заради миру» Україна та НАТО підписали меморандум про підтримку операцій НАТО з боку України. Через рік Україна підтримала операцію США в Іраку, направивши до регіону свій «миротворчий контингент».

З прийняттям у листопаді 2002 року Плану дій НАТО-Україна взаємини ще більше зміцнилися, в рамках цього плану почали розроблятися щорічні Цільові плани Україна-НАТО. 6 квітня 2004 року Верховною Радою було прийнято закон про вільний доступ сил НАТО на територію України.

15 червня 2004 року в другій редакції Військової доктрини України, затвердженої указом Леоніда Кучми, з'явилося положення

щодо проведення Україною політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої було визначено вступ до НАТО. Проте вже 15 липня 2004 року, президент Кучма видав указ, в якому йшлося про те, що вступ до НАТО більше не є метою країни — необхідне лише «істотне поглиблення відносин із НАТО та Євросоюзом як гарантими безпеки та стабільності у Європі».

Після перемоги Помаранчевої революції у 2004 році та приходу до влади президента Віктора Ющенка співпраця з НАТО активізувалася. 21 квітня 2005 року у Вільнюсі в рамках неформальної зустрічі глав МЗС країн НАТО відбулося засідання комісії Україна-НАТО, яке відкрило новий етап у відносинах України з альянсом — «інтенсивний діалог», який мав стати першим кроком на шляху входження України до НАТО.

Під час першого офіційного візиту президента Віктора Ющенка до США президент Джордж Буш заявив: «Я є прихильником ідеї членства України в НАТО». У спільній офіційній заяві президентів України та США було сказано, що Вашингтон підтримує пропозицію щодо початку інтенсивного діалогу щодо приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО.

У квітні 2005 року Віктор Ющенко повернув у військову доктрину України згадку про стратегічну мету України — «повноправне членство в НАТО та Європейському союзі». Новий текст звучав так: «Зважаючи на те, що НАТО та ЄС є гарантими безпеки та стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях». Як і в попередньому варіанті, завдання «глибокого реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів» називалося «одним із найважливіших пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики».

20 січня 2006 року в Будапешті за підсумками зустрічі міністрів оборони східноєвропейських країн – членів НАТО – Угорщини, Чехії, Польщі та Словаччини (у якій брав участь міністр оборони України Анатолій Гриценко) – було оголошено, що ці держави готові

підтримати вступ України до НАТО. Як було заявлено, необхідною умовою для цього має бути підтримка цього кроку українським суспільством та досягнення внутрішньої стабільності в Україні.

Отже, вектор зовнішньої політики України кардинально змінився.

У серпні-вересні 2006 року після того, як на чергових парламентських виборах найбільшу кількість голосів отримала Партія регіонів та уряд очолив політичний суперник Віктора Ющенка Віктор Янукович, у зовнішній політиці України намітився поворот. До кінця 2006 року в уряді не лишилося жодного представника пропрезидентського блоку «Наша Україна». Зовнішньополітичні заяви Віктора Януковича суперечили курсу Ющенка. 11 серпня 2006 року прес-служба нового українського уряду повідомила, що Україна відкладає ухвалення «плану дій щодо членства в НАТО». 14 вересня Віктор Янукович відвідав із робочим візитом Брюссель, де зробив програмну заяву про неготовність України до вступу до НАТО. Як він заявив, новий український уряд має намір «розширювати співпрацю з НАТО», не беручи на себе жодних зобов'язань у рамках реалізації так званого «Плану дій щодо членства в НАТО» (ПДЧ). Янукович аргументував це тим, що вступ до НАТО має підтримку лише в невеликій частині українського суспільства — лише 12-25 % населення, тому говорити про приєднання України до ПДЧ, а тим більше розмірковувати про перспективи вступу до альянсу передчасно. Водночас він наголосив на важливості подальшого поглиблення співпраці з альянсом. Верховна рада, в якій прихильники Віктора Януковича (Партія регіонів, СПУ та КПУ) мали більшість, прийняла ухвалу, в якій підтримала його позицію.

На початку 2008 року стався саботаж партії Регіонів, приводом для якого стала заява генсека НАТО про те, що організація отримала лист за підписами президента України, нового прем'єр-міністра Юлії Тимошенко та спікера парламенту Арсенія Яценюка з проханням приєднати Україну до «Плану дій щодо членства в НАТО». Саботаж

проросійської партії паралізував роботу українського парламенту на 2 місяці. У березні 2008 року Арсеній Яценюк зумів досягти компромісу парламент відновив свою роботу.

Бухарестський саміт: 2008–2009. На саміті НАТО в Бухаресті в квітні 2008 року НАТО вирішило, що поки що не пропонуватиме членство Грузії та Україні; Проте генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер заявив, що Грузія та Україна з часом стануть членами. Повідомляється, що опір зустріли з Франції та Німеччини.

У листопаді 2008 року канцлер Німеччини Ангела Меркель, прем'єр-міністр Юлія Тимошенко та колишній міністр оборони України Анатолій Гриценко сумнівалися, що Україна отримає членство в ПДЧ у грудні 2008 року. З цього часу НАТО вирішило розробити щорічну національну програму надання допомоги Україні у здійсненні реформ, необхідних для вступу до альянсу, не посилаючись на ПДЧ.

На консультаціях Україна-НАТО на рівні міністрів оборони, що відбулися в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі в листопаді 2009 року, Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен високо оцінив першу щорічну національну програму України, яка окреслила кроки, які вона має намір зробити для прискорення внутрішньої реформи та узгодження з євроатлантичними стандартами, як важливий крок на шляху України до членства в Альянсі.

З приходом до влади в Україні у 2010 році Віктора Януковича питання про вступ України до НАТО було заморожено. У квітні 2010 року Янукович підписав укази, якими ліквідував міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу до НАТО та національний центр з питань євроатлантичної інтеграції, заявивши, однак, що відносини України з НАТО будуть збережені на рівні, досягнутому за президента Віктора Ющенка.

Станом на травень 2010 року НАТО та Україна продовжували співпрацювати в рамках Річної національної програми, включаючи спільні навчання. За словами України, продовження співпраці

Україна-НАТО не виключає розвитку стратегічного партнерства з Росією.

3 червня 2010 року український парламент ухвалив запропонований президентом законопроект, який виключає зі стратегії національної безпеки країни ціль «інтеграції в євроатлантичну безпеку та членство в НАТО». Закон виключав членство України до будь-якого військового блоку, але дозволяв співпрацю з такими альянсами, як НАТО. 24 червня 2010 р. Кабінет Міністрів України затвердив план дій щодо реалізації щорічної національної програми співробітництва з НАТО на 2010 р., який передбачав:

- Залучення української авіації та транспортних матеріалів до перевезення вантажів та особового складу збройних сил держав-членів НАТО та партнерів НАТО, які беруть участь у миротворчих місіях та операціях під проводом НАТО

- Продовження участі України в миротворчій операції в Косово

- Можливе посилення миротворчих контингентів України в Афганістані та Іраку

- Участь України у низці міжнародних заходів, організованих НАТО

- Навчання українських військових у структурах членів НАТО

Зняття з порядку денного питання вступу до НАТО було закріплено на рівні державного закону «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики», прийнятого Верховною радою України 1 липня 2010 року. Нове зовнішньополітичне позиціонування української влади в США та НАТО сприйняли вельми скептично, як відбиває зовнішньо- та внутрішньополітичну слабкість сучасної України, що стоїть перед необхідністю глибоких реформ, які можуть спричинити невдоволення широких верств населення. Держсекретар США Хілларі Клінтон під час візиту до Києва у липні 2010 року охарактеризувала новий зовнішньополітичний курс України як політику «стратегічного балансування». При цьому США визнали відмову України від вступу до НАТО тимчасовим явищем і виявили готовність підтримати зміну

позиції України, якщо така станеться. Наміри НАТО продовжувати колишню лінію на залучення України отримали закріплення у Стратегічній концепції НАТО, ухваленій на саміті у Лісабоні у листопаді 2010 року.

Після зміни влади в Україні в 2014 році генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен на зустрічі міністрів оборони альянсу в Брюсселі заявив, що НАТО залишається «щирим другом України» і активно підтримуватиме процес реформ. Відповідаючи на запитання журналіста щодо вступу України до НАТО, він зазначив, що Київ має «більш нагальні проблеми», ніж вступ до альянсу. При цьому генсек зазначив, що рішення саміту в Бухаресті (у квітні 2008 року) залишається чинним, і Україна одного разу зможе стати членом НАТО, якщо це рішення буде підтримане населенням країни.

23 грудня 2014 року Верховна рада скасувала позаблоковий статус України. У пояснювальній записці до законопроекту вказувалося, що позаблоковий статус виявився неефективним з погляду захисту держави від зовнішнього тиску та агресії. У розділі про основні принципи зовнішньої політики закону «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики» закріплено норму про поглиблення співпраці з НАТО «для досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації».

У квітні 2015 року уряд Канади вирішив направити в Україну майже 200 військовослужбовців для проведення військових навчань та підготовки військовослужбовців Збройних сил України. Реалізація канадської програми з навчання українських військовослужбовців за стандартами НАТО тривала до 2017 року.

24 квітня 2015 року у Брюсселі Україна підписала з Агенцією НАТО зі зв'язку та інформації (NCI Agency) меморандум щодо реалізації трастового фонду з реформування системи управління та зв'язку Збройних сил України. Меморандум сприятиме реалізації Цільового фонду НАТО-Україна на програму консультації, управління, контролю та зв'язку (C4). Того ж дня президент Петро

Порошенко підписав указ «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна — НАТО на 2015 рік», що передбачає розвиток Сил спеціальних операцій як міжвидового роду військ та нарощування бойового складу Збройних сил України, для чого, зокрема, належить провести консультації з експертами НАТО щодо здійснення заходів трансформації та модернізації наявних сил і засобів.

27 квітня 2015 року у штаб-квартирі НАТО було підписано угоду між Кабінетом міністрів України та Альянсом про співробітництво у сфері підтримки, що створює правові рамки для практичного співробітництва України з НАТО в рамках спеціально створених Альянсом для української держави трастових фондів з реформування систем логістики і стандартизації Збройних Сил України та фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції в Донецькій та Луганській областях.

13 травня 2015 року під час засідання комісії Україна-НАТО в Туреччині, генсек об'єднання Єнс Столтенберг заявив, що Альянсу не подобаються плани Росії щодо розміщення ядерної зброї в анексованому Криму. Однак командувач силами НАТО в Європі генерал Філіп Брідлав додав, що немає прямих доказів розгортання ядерної зброї Росією.

Вже 26 травня президент Петро Порошенко увів у дію нову Стратегію національної безпеки, одним із головних завдань якої є формування умов для вступу в НАТО. Сенатор Джон Маккейн, який очолював на той час комітет американського сенату по збройних силах, під час дискусії на безпековій конференції GLOBSEC у Словаччині, назвав помилкою НАТО те, що альянс зупинив шлях України до членства в 2008 році. Водночас прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк під час 8-го Київського безпекового форуму заявив, що Україні зарано подавати заявку на вступ в НАТО, оскільки на цьому етапі не всі країни-члени готові її підтримати.

Незабаром у Києві відбулася робоча нарада щодо впровадження у вітчизняному оборонному відомстві стандартів НАТО. За результатами заходу, в якому взяли участь представники структурних підрозділів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, було затверджено військових стандарти Міністерства оборони України на основі стандартів НАТО та ухвалене рішення про створення спеціальної групи з розробки Концепції створення в ЗСУ Сил спеціальних операцій за стандартами НАТО. 31 серпня 2015 року Кабмін України повідомив про запровадження 68 зі 102 стандартів НАТО. Крім того, в Кабміні зазначили, що цього року за стандартами НАТО провели 637 навчань. Начальник управління комунікацій та преси Міноборони Оксана Гаврилюк заявила, що українська армія перейшла на аптечки за стандартами НАТО. Окрім того, вона розповіла, що розроблено стандарти підготовки військовослужбовців з тактичної медицини і підготовки санітарних інструкторів.

Також з 1 до 12 вересня проходили багатонаціональні військово-морські навчання Sea Breeze («Сі Бриз») в Одеській і Миколаївській областях, а також у північно-західній частині Чорного моря. В «Сі Бриз — 2015» брали участь до 2,5 тис. військовослужбовців. З них від України — до 1 тис. осіб, до дев'яти кораблів, 8 вертольотів і літаків, до 50 одиниць колісної техніки; від США — до 1 тис. військовослужбовців, до п'яти кораблів, до двох підводних човнів, до 40 одиниць колісної техніки, також ще брали участь до 500 військових з країн НАТО або програми «Партнерство заради миру». Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк на відкритті навчань заявив, що метою України є членство в НАТО, оскільки це дозволить українським Збройним силам приєднатися до потужної системи колективної безпеки.

Згідно з новою редакцією Військової доктрини України, оприлюдненою 24 вересня 2015 року на офіційному сайті президента України, Україна вважає пріоритетним завданням поглиблення

співпраці з НАТО та досягнення до 2020 року повної сумісності ЗСУ з арміями країн – членів НАТО. Відмовляючись від позаблокового статусу Україна має намір змінити підходи до забезпечення національної безпеки, приділяючи пріоритет «участі в удосконаленні та розвитку євроатлантичної та європейської систем колективної безпеки». «Для цього Україна інтегруватиметься до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС, а також поглиблюватиме співпрацю з НАТО для досягнення критеріїв, необхідних для членства в цій організації», — йдеться у документі.

У січні 2017-го, через боязнь блоку перед РФ, були значно сповільнено переговори про застосування зброї на захист території України.

10 березня 2018 року НАТО визнало за Україною статус країни-аспіранта на шляху до приєднання до альянсу. 20 вересня 2018 року український парламент затвердив поправки до конституції, які закріпили євроатлантичний і європейський курс України.

12 червня 2020 року Україна стала членом Програми розширених можливостей НАТО. 01 грудня 2020 року Міністр оборони України Андрій Таран заявив, що Україна чітко окреслює свої амбіції отримати План дій щодо членства в НАТО і сподівається на всебічну політико-військову підтримку щодо прийняття такого рішення на наступному Саміті Альянсу у 2021 році. 9 лютого 2021 року прем'єр-міністр України Денис Шмигаль заявив, що розраховує, що Україна зможе отримати план дій щодо членства у НАТО одночасно з Грузією. У відповідь, генеральний секретар Альянсу Єнс Столтенберг під час візиту прем'єра Шмигалья до Брюсселя підтвердив, що Україна є кандидатом на вступ до членства в НАТО.

Під час нової фази російсько-української війни, а саме повномасштабного вторгнення РФ на територію України українська влада ще гучніше почала наголошувати на необхідності вступу нашої держави до Північноатлантичного альянсу. Проблема полягає в тому,

що влада забуває чи, можливо не хоче, згадувати про критерії, які треба виконати державі, щоб вступити а НАТО.

Процес входження до НАТО є стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ усіх сфер суспільного життя нашої держави, гармонізації законодавства з правовими нормами та демократичними принципами країн-членів НАТО.

План дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО складається з п'яти розділів. У кожному з розділів ПДЧ визначено питання, які можуть бути предметом обговорення (список не є вичерпним), та висвітлюються механізми, за допомогою яких можна якнайкраще здійснювати підготовку до можливого отримання членства.

Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

а) Вирішувати міжнародні суперечки мирним шляхом. Тут зауважень до України немає, наша держава ніколи не порушувала міжнародного законодавства.

б) Демонструвати відданість принципам верховенства права та прав людини. В цьому питанні в нас є певні провали, тому що відкриття кримінальних проваджень лише на підставі політичного опонування, які потім розсипаються за відсутністю складу злочину чи достовірності представлених доказів, кидає тінь на законність дій і рішень представників правоохоронної системи.

в) Вирішувати мирним шляхом міжетнічні конфлікти і зовнішні територіальні суперечки, спірні питання внутрішньої юрисдикції, відповідно до принципів ОБСЄ та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин. На жаль, вирішення таких питань залежить не лише від України. Власне, напевне, саме тому – щоб Україна не вступила до НАТО – Росія анексувала в нас Крим та розпочала

військові дії на Донбасі. Бо за правилами вступу до Північноатлантичного альянсу не може вступити держава, що має невирішені територіальні питання. Так РФ вчинила і з Грузією, через агресивні дії російських військ тут було створено, ніким не визнані, псевдореспубліки.

г) Встановлювати належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами. В цьому питанні теж є проблеми. Буквально нещодавно представники провладної партії зареєстрували законопроект, за яким хочуть обмежити свободу думки і слова для військовослужбовців. Так, згідно законодавства, військові мають бути аполітичними, але заборона висловлювань – це пряме порушення національного та міжнародного законодавства. Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності збройних сил теж не сприяє нашому наближенню до НАТО.

д) Сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцненню стабільності й благополуччя.

е) Продовжувати надавати цілковиту підтримку та брати участь у роботі Ради євроатлантичного партнерства, в програмі «Партнерство заради миру» та розвитку співробітництва з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;

ж) демонструвати відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;

з) Робити свій внесок військового характеру в колективну оборону та у виконання нових завдань, що постають перед Альянсом, а також будуть готові взяти на себе зобов'язання щодо поступового удосконалення своєї обороноздатності. Україна зараз демонструє всій міжнародній спільноті, що бореться не лише за свою незалежність, а й за демократичні цінності всього світу. Та щоб належним чином долучатися до колективної безпеки мужності і відваги наших

військових недостатньо. Держава має дбати про повне забезпечення обороноздатності української армії, і то не за залишковим принципом, а виділяючи необхідні кошти. Тут, звісно, до української влади велике питання. Бо останні три роки в Україні було провалено програму державного оборонного замовлення. А про удосконалення обороноздатності взагалі мова не йшла, навпаки – чимало програм по виготовленню власних, українських, зразків зброї було згорнуто.

Є ще чимало зауважень до представників української влади, які не виконували і не виконують вимоги країн-претендентів, через що Україна не те що не наблизилась до вступу у цей міжнародний оборонний альянс, а навпаки – віддалилась. Одних емоційних заяв недостатньо – мають бути рішучі дії!!!

Отже, Україна протягом всіх своїх років незалежності робить все, щоб зберегти свою соборність, а для цього нам і необхідне членство НАТО. Зараз в такий нелегкий для всіх українців час, ми залишаємось єдиними, а люди зі всіх куточків світу допомагають нам, НАТО постачає зброю та іншу амуніцію для наших ЗСУ, вони обіцяють ще більшу підтримку нашій державі, але не роблять те, що справді нам найбільше потрібно – не закривають повітряний простір над Україною. Це вже далеко не перше звернення українських політиків і громадян, представників світової спільноти до НАТО. Чому ж нас, як і небайдужих активістів світу, не чують у владних кабінетах структур, створених для захисту від агресій?

Тільки тому, що НАТО, закриваючи небо, вступає у війну і боїться цього? Але ж таке вже робилися у багатьох країнах світу. Так, зазвичай там вступав у силу відповідний мандат ООН, це відбувалося під проводом НАТО чи це могла бути одностороння дія країни (групи країн), яка захищала мирне населення від знищення зовнішнім агресором чи внутрішнім режимом. А наш випадок – унікальний.

Наших партнерів лякає ядерне озброєння, наявне у РФ? Однак треба мати на увазі, що воно може бути застосоване у будь-якому випадку, коли Путін не зможе іншими шляхами задовольнити своє

геостратегічне его, породжене його хворобливою уявою про відродження минулої величі СРСР. Переляк від ядерного шантажу щодо України може обернутися ядерним шантажем проти світу.

У цій ситуації дозволимо собі подивитися на загальну картину дещо під іншим кутом. Можливо, наш заклик щодо закриття повітряного простору не чують тому, що формуємо його за традиційними лекалами захисту від агресора? Тому що ми не адекватно формулюємо для світу масштаб подій в Україні і відповідно наш формат донесення їх значущості не знаходить відгуку у світового співтовариства? Тому що всі сприймають ситуацію як українську проблему, не бажаючи визнавати, що масштаб загрози цивілізаційний?

Безпека світу після нападу Путіна на Україну 2014 року втратила чіткі контури і так і не змогла їх відносити за наступні вісім років. Та після 24 лютого 2022 року зростає загроза побудови системи світової безпеки за путінськими лекалами. І цей новий формат може стати абсолютною реальністю, якщо світ і надалі займатиме позицію спостерігача.

Мусимо визнати, що в РФ давно існує консенсус влади і народу. Та незначна частина російського суспільства, котра ще залишається притомною, на жаль, у свідомості своїх співгромадян є швидше ізгоями, ніж патріотами. Тому сподіватися на те, що загибель путінських солдатів в Україні спричинить хвилю протестів в Росії і це призведе до швидкої зміни правителя не варто.

Путінці цивілізаційно змінюють парадигму соціумної організації, вони заперечують права людей та права народів, вони насаджують новації у вигляді одержавлених корпорацій, де домінує абсолютна сила постійної боротьби за місце на планеті. Для них парадигма війни і є сутністю державного розвитку та перспективи. І тут мирність як загальноцивілізаційний тренд виключається повністю.

Тому кремлівський режим потрібно примушувати не до миру як до разового історичного акту, а до депутатизації під контролем спеціальної міжнародної інституції, до деколонізації путінської РФ, до

стану, в якому запрацює (вперше в історії Московії) управлінська культура мирності як спосіб управління державою та суспільством.

Депутатизація мала би стати світовим трендом і відправною точкою побудови нової системи міжнародної безпеки, яка виключатиме згубність абсолютного авторитарного домінування, ієрархічної монополії неподіленої влади в державі (диктатури). Ця система має унеможливити системне нехтування міжнародним правом та ігнорування міжнародним етикетом правди комунікаційно-контентного творення. І, звісно, має виключати приниження та шантаж, зверхність і брехню, публічні й фізичні практики терору тощо.

Але проблема не лише у всіх гібридних і фальшивих заявах та діях Російської Федерації. Питання вступу України до НАТО лежить не лише у площині нерішучості країн-членів Альянсу. Ми повинні розуміти, що ключовий фактор належності до цієї спільноти залежить від нашої держави, від нашої влади, від нас громадян-українців. Адже саме громадяни нашої держави тридцять років обирали представників влади, більшість яких відсторонювалась від оборонного союзу, прагнучи знайти мир в очах свого північного сусіда. А коли сусідня країна відкрито заявила про свої агресивні наміри, що вона не лише не хоче «дружити», але й не бачить Україну, як державу взагалі – ми маємо нарешті зрозуміти – більш дієвої оборонної організації у світі, крім НАТО немає. Україна має зробити все для того, щоб стати повноцінним і повноправним членом Північноатлантичного альянсу.

Список використаних джерел:

1. Декларація «Про державний суверенітет України» // Законодавство України з питань військової сфери. — К.: Азимут-Україна. — 2003. — С. 12 — 15.

2. Постанова Верховної Ради Української РСР "Про проголошення незалежності України // Законодавство України з

питань військової сфери. — К.: Азимут-Україна. — 2003. — С. 15 — 16.

3. Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ // Законодавчі акти України з питань військової сфери і державної безпеки. — К.: Верховна Рада України. — 1992. — С. 17 — 25.

4. Заява Верховної Ради України від 20 грудня 1991 року з приводу укладення Україною Угоди «Про співдружність Незалежних Держав» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 13. — С. 376 — 377.

5. Довідник НАТО. — Brussels: Office of Information and Press, 2001 — 608 р.

6. Воєнна доктрина України // Законодавчі акти України з питань військової сфери. Збірник № 8. — К.: МО України, 1994. — С. 3 — 10.

7. Основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 37. — С. 935 — 948.

8. Книш В. Україна і європейська безпека // Народна армія. — 1993. — 24 червня (№ 117). — С. 1.

9. Співробітництво України з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру» (інформаційна довідка) // Наука і оборона. — 1998. — № 4. — С. 23 — 32.

10. Partnership for Peace. NATO summit Brussels 10th January 1994. — NATO Graphics studio. — 8 р.

11. Гудим В. Досвід України в миротворчій операції КФОР та участі в програмі «Партнерство заради миру» / Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. — К.: Стилос, 2002. — С. 74 — 85.

12. Спільна заява України і НАТО для преси від 14.09.1995 // Політика і час. — 1995. — № 10. — С. 81 — 83.

13. Храбан І. А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: Монографія. — К.: Варта, 2005. — 544 с.

14.Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору // Народна армія. — 1997. — 11 липня (№ 118). — С. 1, 3.

15.Постанова Верховної Ради України «Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» від 23 квітня 1999 року № 612-XIV // Голос України. — 1999. — 27 квітня (№ 76). — С. 2.

16.Українське суспільство — 1996: думки, оцінки й умови життя населення України // Політичний портрет України. Бюлетень фонду «Демократичні ініціативи». — 1996. — № 17. — С. 73 — 93.

17.Прес-служба фонду «Демократичні ініціативи». Чи треба Україні стати членом НАТО? // Урядовий кур'єр. — 1997. — 30 січня (№ 16 — 17). — С. 11.

18.Николаева А. Военные говорят: кто не был в армии, тот многое потерял, а кто там был, потерял в два раза больше // Зеркало недели. — 1996. — 15 — 21 июня (№ 24). — С. 1 — 2.

19.Декларація глав держав та урядів країн-учасниць саміту Комісії Україна-НАТО // Путівник до саміту НАТО у Вашингтоні 23 — 25 квітня 1999 року. — Брюссель: Офіс інформації та преси НАТО. — 1999. — С. 89 — 90.

20.Горбулін В. П. Взаємовідносини Україна — НАТО в контексті євроатлантичних інтеграційних процесів // Національна безпека і оборона. — 2003. — № 7. — С. 5 — 7.

21.Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. — К.: МО України, 2004. — 103 с.

22.Поляков Л., Пашков М. Україна — НАТО: Тепло... ще тепліше // Дзеркало тижня. — 2002. — 11 — 17 травня (№ 17). — С. 1, 3.

23.Закон України «Про основи національної безпеки України» // Урядовий кур'єр. — 2003. — 30 липня (№ 139). — газета в газеті Орієнтир. — № 28. — С. 1 — 6.

24.Воєнна доктрина України // Народна армія. — 2004. — 23 червня (№ 116). — С. 3 — 5.

25.Указ Президента України «Питання Воєнної доктрини України» // Стратегічна панорама. — 2005. — № 1. — С. 17.

26.Соціологічна служба «Дня» // День. — 2006. — 4 березня (№ 36). — С. 1.

27.Україна на шляху євроатлантичної військової інтеграції // Світлана Ліпкевич. Схід (журнал). 2007.

28.Годоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія / Ігор Ярославович Годоров. — Донецьк: ДонНУ, 2006. — 268 с.

29.Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління» / Кол. авт.; за заг. ред. проф. Д. І. Дзвінчука. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. — 604 с.(у співавторстві)

30.Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальність 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право. — Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». — Ужгород, 2020. (link)

31.Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції // Український історичний журнал. — 2021. — Число 4. — С. 104.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
СЕКЦІЯ 1. СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ЕТАПИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	5
<i>Тимчій М. Ю.</i> Особливості прийняття та внесення змін до Конституції України.....	5
СЕКЦІЯ 2. ВПЛИВ ОЛІГАРХІЇ НА СТАН ДЕРЖАВНО- ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	16
<i>Гайдаш В. В.</i> Генеза та сучасний стан олігархії як антиправового явища	16
<i>Чеверда В. Є.</i> Правові засади боротьби з олігархією в Україні.....	29
СЕКЦІЯ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ.....	49
<i>Козоріз Я. І.</i> Проблеми правової охорони довкілля в Україні...49	
СЕКЦІЯ 4. НАРОДНІ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: СПОСІБ ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ ЧИ ФОРМА ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	59
<i>Кваснюк С. Р.</i> Генеза та сучасні особливості революцій як форми демократії та зміни державного ладу.....	59

СЕКЦІЯ 5. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....69

Малярчук В. І. Основи вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері правового захисту персональних даних.....69

Піщак О. І. Проблеми законодавчого забезпечення захисту персональних даних в Україні та світі.....88

СЕКЦІЯ 6. ПРОБЛЕМИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У НАТО ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ БЛОКАХ.....107

Палійчук А. Л. Перспективи та ключові проблеми вступу України до НАТО.....107

Підлуський О. О. Питання вступу України до НАТО та інших військових організацій (в умовах російсько-української війни).....114

Наукове видання

III КОНКУРС ПРАВНИЧИХ ТВОРІВ-ЕСЕ
(для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)
**«Сучасні проблеми правового регулювання в умовах
воєнного стану (погляд учнів-правників)»**

*Збірник матеріалів переможців та призерів конкурсу творів-есе
(м. Івано-Франківськ, 05 травня 2022 року)*

Упорядник: Книш В. В., доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Комп'ютерний макет – Книш В. В.
Дизайн обкладинки – Книш В. В.
Коректор – Книш В. В.